T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA

ADLİ TIP VE ADLİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Danışman:

PROF. DR. ERDİNÇ ÖZTÜRK

ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMASI BİLDİREN ANNELERİN KENDİ ÇOCUKLARINA OLAN DUYGUSAL İSTİSMAR POTANSİYELİ VE ÇOCUK YETİŞTİRME STİLLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜBRA AKKUŞ

İSTANBUL, 2021

T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA

ADLİ TIP VE ADLİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Danışman:

PROF. DR. ERDİNÇ ÖZTÜRK

ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMASI BİLDİREN ANNELERİN KENDİ ÇOCUKLARINA OLAN DUYGUSAL İSTİSMAR POTANSİYELİ VE ÇOCUK YETİŞTİRME STİLLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜBRA AKKUŞ

İSTANBUL, 2021

ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMASI BİLDİREN ANNELERİN KENDİ ÇOCUKLARINA OLAN DUYGUSAL İSTİSMAR POTANSİYELİ VE ÇOCUK YETİŞTİRME STİLLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı çocukluk çağı travmaları bildiren annelerde, çocuklarını duygusal istismar etme potansiyeli ile çocuk yetiştirme stilleri arasındaki ilişkiyi değerlendirmektir. İstanbul'da yaşayan en az 3 yaşında çocuğu olan 372 anne bu çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Akkuş & Öztürk tarafından oluşturulan psikotarih temelli çocuk yetiştirme stillerini ve demografik bilgileri içeren "Görüşme Formu" ile "Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği (CTQ-28)", "Kapsamlı Genel Ebeveynlik Anketi (CGPQ)" ve "3-6 Yaş Çocuğa Sahip Ebeveynlere Yönelik Duygusal İstismar Potansiyeli Ölçeği (DİPÖ)" olmak üzere dört adet veri toplama aracı yüz yüze olarak uygulanmıştır. Yapılan korelasyon ve regreasyon analizlerinin sonucunda CTQ-28 Total puanı ile DİPÖ Nedensel ve DİPÖ Önleyici puanları; CTQ-28 Total puanı ile CGPQ Total puanı, CGPQ Total puanı ile DİPÖ Nedensel ve DİPÖ Önleyici puanları arasında istatiksel açıdan anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Yapılan regreasyon analizleri sonucunda ise annelerin çocukluk çağı ruhsal travmalarının uyguladıkları çocuk yetiştirme stillerini; uyguladıkları çocuk yetiştirme stillerinin de çocuklarını duygusal istismar etme potansiyellerini istatiksel açıdan anlamlı bir şekilde yordadığı bulunmuştur. Sonuç olarak çocukluk çağı ruhsal travmalarının, ebeveynlerin çocuk yetiştirme stillerini etkilediği; çocuk yetiştirme stillerinin de dissosiyojenik bir ajan olarak duygusal istismar potansiyelini arttırdığı ifade edilebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocukluk çağı travmaları; çocuk yetiştirme stilleri; duygusal istismar potansiyeli; psikotarih; aile

EVALUATION OF MOTHERS REPORTING A CHILDHOOD TRAUMA IN TERMS OF EMOTIONAL ABUSE POTENTIAL TO THEIR CHILDREN AND CHILD-REARING STYLES

ABSTRACT

This study aims to analyse the relationship between the emotional abuse potential of their children and the parenting styles of mothers reporting childhood traumas. Participants were 372 mothers with children at least three years old living in Istanbul. "Interview Form", which includes psychohistory-based child-rearing styles and demographic information, created by Akkuş & Öztürk, "Childhood Mental Trauma Questionnare (CTQ-28)", "Comprehensive General Parenting Questionnaire (CGPQ)" and "Parents' Emotional Abuse Potentials Having 3-6-Year-Old Children Scale (EAPSP)", were applied face-to-face. Collected data were analyzed by frequency-analysis, profile-analysis, regression-analysis and correlation-analysis. According to the analysis findings, significant correlations were found between total scores of CTQ-28 and causality scores of EAPSP and preventive scores of EAPSP, and between total scores of CTQ-28 and total scores of CGPQ, and total scores of CGPQ and causality scores of EAPSP and preventive scores of EAPSP. According to regression-analysis findings, mother's childhood psychological traumas were significant predictor of mother's parenting styles and parenting styles were significant predictor of potential of mothers to abuse their children. As a result, it can be stated that childhood traumas affect the child-rearing styles of parents; child-rearing styles also increase the potential for emotional abuse as a dissociative agent.

Keywords: Childhood traumas; child-rearing styles; potential for emotional abuse; psychohistory; family

ÖNSÖZ

Bu çalışma İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Beni tez danışanı olarak kabul eden, çalışmanın her adımında mesleki bilgisi, öğretme odaklı ilgisi, akademik tecrübesi ve sabrıyla rehberlik eden tez danışmanım ve İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü Müdürü ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Başkanı Çok Değerli Sayın Prof.Dr. Erdinç ÖZTÜRK'e,

Tez çalışmam boyunca yardımlarını esirgemeyen Görkem DERİN, Begüm CİĞSAR ve Mert KAYHAN'a,

Her zaman yanımda olduklarını bildiğim arkadaşlarım İlayda KARADENİZ, Elif Nur ÇEKİLDAŞ, Yağmur Hülya KAYNAK, Melike Esme Solmaz, Meryem Kılıç, Elif Kamalak, Özge DEMİRCİ, Uğur Can KALYONCU, Hazar Şura EKİZOĞLU, Eda OKUMUŞ, Şahin Can Aydın, Meltem ŞENEL, Oğuzhan ŞENEL, Ayşe ARSLAN, Nurdan ERDEM, Gülfem TOPRAK ve Şeyda ATALAY'a,

Hayattaki en büyük şansım olan kıymetli ailem, annem Hadice AKKUŞ, babam Necati AKKUŞ, ablalarım Sümeyye Hilal YÖNDEM, Esra Elif DİKER, Büşra AKKUŞ ve kardeşim Muhammed İkbal AKKUŞ'a en derin teşekkürlerimle….

Kübra AKKUŞ

İstanbul, Aralık 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ÖNSÖZ iii
İÇİNDEKİLER iv
TABLOLAR VE ŞEKİLLER LİSTESİ vi
KISALTMALAR viii
1. GİRİŞ VE AMAÇ 1
2.GENEL BİLGİLER 6
2.1.Aile Kavramı 6
2.1.1. Anne Kavramı 8
2.1.2.Baba Kavramı 9
2.1.3. Çocuk ve Çocukluk Kavramları 10
2.2.Çocukluğun Tarihi 12
2.2.1.Türklerde ve İslam Anlayışında Çocukluk Kavramı 19
2.2.2. Günümüzde Çocukluk Kavramı 21
2.2.3. Psikotarihsel Açıdan Çocukluk Algısı 25
2.3. Çocuk Yetiştirme Stilleri 27
2.3.1.Psikotarihsel Çocuk Yetiştirme Stilleri 30
2.3.1.1. Çocuk Öldüren Evre 31
2.3.1.2.Terk Eden Evre (Abandoning Mode) 32
2.3.1.3. Tutarsız Evre (Ambivalent Mode) 33
2.3.1.4.Müdahaleci Evre (Intrusive Mode) 33
2.3.1.5. Sosyalleştirici Evre (Socializing Mode) 34
2.3.1.6. Yardım Edici Evre (Helping Mode) 34
2.3.1.7.Yol Gösterici Evre (Guiding Mode) 35
2.4. Ruhsal Travma 38
2.4.1.Ruhsal Travma Kavramı 38
2.4.2.Travma Kavramının Tarihçesi 40
2.4.3. Ruhsal Travma ve Dissosiyasyon 45
2.5. Çocukluk Çağı Travmaları 46
2.5.1. Çocukluk Çağı Travmaları Risk Faktörleri 50
2.5.2.Fiziksel İstismar 52
2.5.3. Cinsel İstismar 57
2.5.4. Duygusal İstismar 64
2.5.4.1.Duygusal İstismara Neden olan Disfonksiyonel İletişim Stilleri 66

2.5.4.2.Duygusal İstismarın Çocuk Üzerindeki Ruhsal Etkileri 74
2.5.5.İhmal 75
2.5.6. Adli Bilimler Açısından Çocukluk Çağı Travmaları 77
2.6. Duygusal İstismar Etme Potansiyeli 80
2.6.1. Duygusal İstismar Etme Potansiyelini Açıklamaya Yönelik Kuramlar 81
2.6.1.1. Ebeveyn Red-Kabul Kuramı 81
2.6.1.2. Duygusal Tepkisellik Teorisi 82
2.6.1.3. Ekolojik Model 83
2.6.2. Duygusal İstismar Etme Potansiyeli ve Ebeveynlerin Karakteristikleri 84
2.6.3. Duygusal İstismar Etme Potansiyeli İle İlgili Güncel Çalışmalar 84
3.GEREÇ VE YÖNTEM 87
3.1. Araştırma Modeli 87
3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi 87
3.3.Veri Toplama Araçları 88
3.3.1.Görüşme Formu 88
3.3.2.Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği (CTQ-28) 88
3.3.3. Kapsamlı Ebeveynlik Anketi (CGPQ) 89
3.3.4. 3-6 Yaş Çocuğa Sahip Ebeveynlere Yönelik Duygusal İstismar Potansiyeli Ölçeği (DİPÖ) 90
3.4. Verilerin Toplanması 91
3.5. İstatistiksel Yöntem 91
4. BULGULAR 93
5. TARTIŞMA 121
6. SONUÇ VE ÖNERİLER 134
7.KAYNAKÇA 138
8. EKLER 161
8.1.EK 1: Görüşme Formu 162
8.3. EK 2: Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği 167
8.4. EK 3: Genel Ebeveynlik Anketi-Kısa Form 168
8.5. EK 4: 3-6 Yaş Çocuğa Sahip Ebeveynlere Yönelik Duygusal İstismar Potansiyeli Ölçeği 170
9. ÖZGEÇMİŞ 173

TABLOLAR VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Tablo I:CGPQ Alt Boyutları 89
Tablo II:Katılımcıların Demografik Özellikleri 93
Tablo III:Katılımcıların Çocuklarını Anne Sütünden Kesme Zamanları 94
Tablo IV:Katılımcıların Çocuklarını Kundaklamaları ve Uyutma Biçimleri 94
Tablo V: Katılımcıların Çocuklarını Süt Anneye/Akrabaya Bırakmaları 95
Tablo VI: Katılımcıların Çocuklarını Tuvalet Eğitimine Verme Zamanı ve Tuvalet Eğitimi Sırasında Cezalandırma/Ayıplama Durumları 95
Tablo VII:Katılımcıların Çocuklarına Yönelik Şiddet ve Korkutma Davranışları 95
Tablo VIII: Katılımcıların Kız ve Erkek Çocuklarını Yetiştirmelerindeki Farklılık 96
Tablo IX: Babaların Çocuğun Bakımıyla İlgilenme Sıklığı 96
Tablo X: Katılımcıların Çocuklarını Sevme Sıklıkları 97
Tablo XI: Katılımcıların Çocuklarını Rahatlatma, Motive Etme ve Sakinleştirme Dağılımları 97
Tablo XII: Katılımcıların Çocuklarının İhtiyaçlarını, Meraklı Olma ve Soru Sorma İhtiyacını, Bağımsız Olmasını ve Kendini İfade Etmesini Destekleme Dağılımları 98
Tablo XIII: Katılımcıların Çocuklarına Cinsel Eğitim Verme ve Onları Kurslara Gönderme Dağılımları 99
Tablo XIV: Katılımcıların Çocuklarına Duygusal Olarak Bağlanma sıklıkları 100
Tablo XV: Katılımcıların Yaşlılıklarında Çocuklarının Onlara Bakıp Bakmayacağı Hakkındaki Düşünceleri 100
Tablo XVI: Katılımcıların Çocuklarının Her İsteğini Yerine Getirme Dağılımı 101
Tablo XVII: Katılımcıların Çocuklarına Gösterdikleri Tutum ve Davranışların Tutarlılığı ile Çocuklarına Yöneltilen İfadelerin Kararlılık Dağılımı 101
Tablo XVIII: Katılımcıların Ailelerinindeki Optimal Yakınlık ve İletişim 101
Tablo XIX: Katılımcıların Duygularını Çocuklara Yansıtması 102
Tablo XX: Katılımcılara Göre Çocuğun Yetiştirilmesinde Söz Sahibi Olanlar 102
Tablo XXI: Annelerin Çocukları İçin Gösterdikleri Özveriler 103
Tablo XXII: Katılımcıların Çocuklarıyla Oynadıkları Oyunların Dağılımı 104
Tablo XXIII: Katılımcıların Çocuklarıyla Tartıştıkları Konular 105
Tablo XXIV: Katılımcıların Eğitim Düzeyleri ile "Çocuğu Dövme" ve "Cinsel Eğitim Verme" Arasındaki İlişki 106
Tablo XXV: Katılımcıların Ailelerindeki Kişi Sayısı ile "Çocuğu Dövme" Davranışı Arasındaki İlişki 107
Tablo XXVI: Katılımcıların Travmalarının Tekli, İkili, Üçlü, Dörtlü, Beşli Frekansları 107
Tablo XXVII: Katılımcıların Tekli Travma Frekansları 108
Tablo XXVIII: DİPÖ Alt Ölçekleri ile CTQ-28 ve CGPQ Alt Ölçekleri Arasındaki İlişki 108
Tablo XXIX: CTQ-28 ile CGPQ Alt Ölçekleri Arasındaki İlişki 110
Tablo XXX: Çocukluk Çağı Travmaları ile Psikotarihsel Çocuk Yetiştirme Stilleri Arasındaki İlişki 111
Tablo XXXI: DİPÖ "Nedensel" Alt Ölçeği ile Belirlenen Psikotarih Temelli Çocuk Yetiştirme Stilleri Arasındaki İlişki 113

Tablo XXXII: DİPÖ "Önleyici" Alt Ölçeği ile Psikotarih Temelli Çocuk Yetiştirme Stilleri Soruları Arasındaki İlişki 115
Tablo XXXIII: CGPQ Total ile Psikotarih Temelli Çocuk Yetiştirme Stilleri Soruları Arasındaki İlişki 117
Tablo XXXIV: Regresyon Analizi Sonucu Oluşturulan Modeller 118

KISALTMALAR

CTQ-28: Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği

CGPQ: Kapsamlı Genel Ebeveynlik Anketi

DİPÖ: 3-6 Yaş Çocuğa Sahip Ebeveynlere Yönelik Duygusal İstismar Potansiyeli Ölçeği

GPQ-SF: Genel Ebeveynlik Anketi-Kısa Form

TSSB: Travma Sonrası Stres Bozukluğu

TMK: Türk Medeni Kanunu

TCK: Türk Ceza Kanunu

UNICEF: United Nations International Children's Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)

WHO: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

APA: American Psychological Association (Amerikan Psikoloji Birliği)

DSM: The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı veya Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı)

SHÇEK: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu

ÇİM: Çocuk İzlem Merkezleri

ASUMA: Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Suç veŞiddeti ÖnlemeveŞiddetle Mücadele, Uygulama ve Rehabilitasyon DerneğiAraştırma Merkezi

İMDAT:Şiddeti Önleme ve Rehabilitasyon Merkezi

ark.: Arkadaşları

akt.: Aktaran

vd.: ve diğerleri

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Modern psikotravmatoloji paradigmaları ve modaliteleri, erken yaşta başlayan kronik, kompleks ve kümülatif çocukluk çağı travmaları arasında en sık görülen olumsuz yaşam olayının duygusal istismar olduğunu önemle vurgulamaktadır. Duygusal istismar, diğer çocukluk çağı travmalarınının büyük bir çoğunluğuna eşlik etmektedir. Çocukluk çağı travmalarının kısa ve uzun dönemli ruhsal açıdan ağır ve yıkıcı etkileri bulunması sebebiyle, özellikle duygusal istismar, psikiyatri, klinik psikoloji ve psikolojik danışmanlık ve rehberlik başta olmak üzere birçok disiplinin temel bilimsel çalışma odakları arasında yer almaktadır (Öztürk, 2020a, 2021; Öztürk, Erdoğan & Derin, 2021). Çocukluk çağı travmalarını önlemeyi hedefleyen araştırmalar ve çalışmalar, psikotoplumsal açıdan uzun dönemli pozitif etkileri olan önemli sonuçların ortaya çıkmasını olanaklı kılmaktadır. Bu doğrultuda duygusal istismarın henüz gerçekleşmediği ancak gerçekleşebileceğinin öngörüldüğü yanlış çocuk yetiştirme stilleri ve tutumları, duygusal istismar etme potansiyeli olarak adlandırılmaktadır (Kanak & Pekdoğan, 2019). Bu doğrultuda adli bilimlerle, özellikle adli psikoloji ile yakıdnan ilişkili olan duygusal istismar etme potansiyeli, istismarı ve ihmali predikte eden önemli bir faktördür.

Aile, kuşaklararası gelişimde bilginin, tecrübenin, merhametin, çocuk yetiştirme stillerinin ve travmatik yaşantılarla baş edebilme stratejilerinin ebeveynden çocuğa aktarıldığı toplumun hem en önemli hem de en değerli ajanıdır (Öztürk, 2021). Diğer bir ifade ile aile, hem psikotoplumsal açıdan birbirini etkileyen hem de belirli oranda birbirinden etkilenen anne, baba ve çocuklardan oluşan toplumun en küçük sistemidir (Gladding, 2002). Çocukların ailesiyle, özellikle de annesiyle kurduğu ilişkinin niteliği, onların kişiliği ve ruhsal dayanıklılıklarını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu anne-çocuk ilişkinin varlanışları, yaşam boyu değişken oranlarda kendini gösterebilmekte olup yetişkinlik döneminde hem bireylerin

travmalarla baş edebilme becerileri hem de onların ruhsal entegrasyonlarını koruyabilme kapasiteleri üzerinde öncül bir öneme sahiptir (Gençtan, 2016; Öztürk, 2021). Sevgi dolu ve huzurlu bir aile ortamında yani fonksiyonel bir aile içerisinde yetişen çocuk, yaşamının ilerleyen dönemlerinde bu pozitif süreci kendi sosyal ilişkilerine de yansıtabilmektedir. Yanlış çocuk yetiştirme stilleri ile karakterize disfonksiyonel ailelere sahip çocuklar ise kendileriyle, çevresiyle ve tüm toplum ile uyumsuzluk ve çatışma yaşayabilmektedir. Çocukluk döneminden yetişkinlik ve hatta yaşlılık dönemine kadar nüfuz edebilen çocuk yetiştirme stilleri, bireylerin psikojen hayat pusulalarını oluşturan en önemli faktördür. Çocuk yetiştirme stilleri, nesilden nesile benzer oranlarda uygulandığı için bu disfonksiyonel ya da zıt yöndeki fonksiyonel tutum ve davranışlar kuşaklararası bir uzamda varlanışını sürdürmeye devam etmektedir (Öztürk, 2021).

Çocuk yetiştirme stillerinin birincil etiyolojik unsur olarak etken bir ajan rolü oynadığı çocukluk çağı travmaları, insanları kontrol etme amacıyla kullanılan psikopatojen davranış stilleri aracılığı ile eyleme geçirilmektedir. Psikotarihin önemle altını çizdiği üzere çocuklar, geçmişten günümüze başta anneleri ve aileleri tarafından kurban edilmeye, işkence edilmeye, dövülmeye ve hakaret edilmeye azalan oranlarda da olsa devam edilmektedir. Bu primitif ve dissosiye edici şiddet odaklı yanlış çocuk yetiştirme stillerinin kuşaklararası bir süreçte mevcudiyetini koruması travmaların da kuşaklararası bir süreçte nesilden nesile geçiş yapmasına sebep olmuştur (deMause, 1982; Öztürk, 2016; 2017; 2020; 2021). Bu doğrultuda çocukluk kavramı, uzun yıllar boyunca yok sayılan ve odaklanılmayan bebeklik ile yetişkinlik arasına adeta sıkışmış bir geçiş dönemi olarak kabul edilmiştir (Ariés, 1962). Çocuk yetiştirme stillerinin pozitif yönde değişim göstermesiyle birlikte çocuk ve çocukluk algısı da toplum içerisinde giderek artan oranlarda önemli bir konum elde etmeye başlamıştır (deMause, 1974). Kuşaktan kuşağa aktarılan şiddet odaklı yanlış çocuk yetiştirme stilleri belirli ölçüde azalma gösterse de, zamanımızın postmodern ailelerinin yarattığı dissosiye edici

difonksiyonel iletişim dinamikleri, çocukları hala ruhsal açıdan olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir (Öztürk, 2017; 2020; 2021).

Adli ve klinik psikoloji açısından travmalar, bireyleri psikolojik açıdan yaralayan ve ruhsal entegrasyonlarını vuran olumsuz yaşam olaylarıdır (McFarlane & van der Kolk, 1996). van der Kolk (1987), travmayı *"bir kişinin olumsuz yaşam olaylarıyla başa çıkma mekanizmalarını alt üst eden stresli bir duruma maruz kalması"* olarak tanımlamaktadır. Miller (1984)'a göre ise travmatik yaşantılar, bir istisna olmaktan çok neredeyse bir norm haline gelmiş olup, dünyanın bütün toplumlarında neredeyse her vatandaşın en az bir travmasının bulunduğunu ifade etmektedir. Travmatik yaşantılar, baş edilmesi ve proses edilmesi oldukça zor deneyimler olması sebebiyle, bireyler hem kendilerinin hem de diğer insanların bu olumsuz yaşam olaylarını dissosiye ederek hayatlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Dissosiyasyon, erken yaşta başlayan kronik ve kümülatif çocukluk çağı travmalarının başlıca sebebi olduğu olumsuz yaşam olaylarına karşı verilen en doğal ve en olası psikolojik reaksiyonun kendisidir (Öztürk, 2017, 2020; Öztürk, Erdoğan & Derin, 2021). Adli bilimlerle yakından ilişkili psikotravmatoloji çalışmalarının ağırlık kazandığı son onlu yıllarda üzerinde en çok çalışılan bilimsel odakların başında genellikle şiddet odaklı ve empati kesintili yanlış çocuk yetiştirme stilleri kapsamında değerlendirilen çocukluk çağı travmaları gelmektedir. Çocukluk çağı travmaları, bireylerin neredeyse tüm hayatı boyunca ruhsal açıdan en belirleyici ve en kalıcı izler bırakabilen yaşam deneyimleri olarak fonksiyon görmektedir (Şar & Öztürk, 2006). Çocuklar, travmatik yaşantılarının ruhsal izlerini sadece yetişkinliklerine taşımazlar aynı zamanda kendi çocuklarına da uyguladıkları yanlış çocuk yetiştirme stilleri aracılığı ile aktararak bu travmaların kuşaklararası geçiş yapmalarını sağlamaktadır (deMause, 1982; 1997; Öztürk, 2016, 2017; 2020; 2021).

Adli bilimler açısından çocukluk çağı travmaları, istismar ve ihmal davranışlarını içermektedir. İstismar çocuğa yönelik olumsuz ve yıkıcı aktif tutum ve davranışlar olup

fiziksel, cinsel ve duygusal olmak üzere üçe ayrılmaktadır. İhmal ise çocuğa ve ihtiyaçlarına yönelik eylemsizlik hali ile pasif tutum ve davranışlar olarak fonksiyon görmekte olup duygusal ve fiziksel olmak üzere iki kategoride değerlendirilmektedir (Polat, 2017). Çocuklar, istismar ve ihmale büyük oranda en fazla yakınları, özellikle ise ebeveynleri tarafından maruz kalmaktadır (Öztürk, 2003; 2020). Duygusal istismar, anne-babaların ve yetişkin bireylerin çocuklarını psikolojik açıdan yıkıma uğratmasıdır. En yaygın görülen istismar türlerinin başında gelen duygusal istismar çocuğu; küçümseme, suçlama, reddetme, soyutlama, güvenlik ve şefkatten mahrum etme, terk etme, yalnız bırakma, aşağılama, bir yere kapatma, korkutma, tehdit etme, kışkırtma, duygularını ifade etmesine izin vermeme, kötüye kullanma, suça sürükleme, yetişkinleştirme, başka çocuklarla ya da kardeşleriyle kıyas etme gibi uyumsuz tutum ve davranışları içermektedir (Crittenden, Claussen & Sugarman, 1994; Yenibaş & Şirin, 2007; WHO, 2014; Zoroğlu ve ark., 2001).

Duygusal istismar ile belirli oranda eşlenik olmasına rağmen direkt bir şekilde duygusal istismar anlamına gelmeyen disfonksiyonel tutum ve davranışlar, duygusal istismar potansiyeli olarak tanımlanmaktadır ki annelerin duygusal istismar potansiyellerinin babalara oranla daha fazla olduğu vurgulanmaktadır (Pekdoğan & Kanak, 2019). Annelerin duygusal istismar potansiyeli, daha çok düşünce ve inanç ekseninde şekillenmektedir. Duygusal istismar potansiyeli, henüz eyleme geçilmemiş durumu işaret etmesi sebebiyle, çocukluk çağı travmalarını önleyici çalışmalar açısından son onlu yıllarda yoğun bir şekilde araştırılan konulardan birisi olmuştur (Öztürk, 2020a; Pekdoğan, 2020). Psikotarih ve klinik adli psikoloji bağlamında çocuğun özneliğini ve otonomisini yakın geçmişte büyük oranda kazandığı göz önünde bulundurulduğunda; ebeveyn-çocuk ilişkinin niteliği, annelerin benimsedikleri çocuk yetiştirme stilleri ve bu çocuk yetiştirme stilleri ile yakın ilişki gösteren travmatik yaşantılar üzerinde önemle durulan temel bilimsel çalışma odaklarını oluşturmaktadır ki anneler, bu tez çalışmasının hedef kitlesini, bir diğer ifade ile

katılımcılarını oluşturmaktadır. Araştırmanın temel amacı çocukluk çağı travmaları bildiren annelerin kendi evlatlarına yönelik duygusal istismar potansiyelleri ile benimsedikleri çocuk yetiştirme stilleri arasındaki ilişkinin değerlendirilmesidir. Çalışmada yer alan annelerin tamamı en az bir çocukluk çağı travması bildirmiştir. Temel amacımız doğrultusunda yapılandırılan hipotezler aşağıda yer almaktadır:

1. Annelerin çocukluk çağı ruhsal travmaları ile çocuklarını duygusal istismar etme potansiyelleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
2. Annelerin çocukluk çağı ruhsal travmaları ile çocuklarına yönelik duygusal istismarı önleyici tutum ve davranışları arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır.
3. Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği toplam puanı ile Kapsamlı Genel Ebeveynlik Anketi toplam puanı arasında istatistiksel açıdan negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
4. 3-6 Yaş Çocuğa Sahip Ebeveynlere Yönelik Duygusal İstismar Potansiyeli Ölçeği alt ölçek puanları ile Kapsamlı Genel Ebeveynlik Anketi toplam puanı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişi vardır.
5. Annelerin çocukluk çağı ruhsal travmaları ile “kontrol etme” ve “fiziksel disiplin uygulama” çocuk yetiştirme stilleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
6. Annelerin duygusal istismar etme potansiyelleri ile “katılım” “gözetleme” ve “destekleme” çocuk yetiştirme stilleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.

2.GENEL BİLGİLER

2.1.Aile Kavramı

Psikoloji, sosyoloji ve hukuk disiplinlerinde aile, genel olarak anne, baba ve çocuklardan oluşan toplumsal bir kurum olarak tanımlanmaktadır. Önemli bir psikotoplumsal ajan olarak aile ülkelerin yapısını biçimlendirmekte, neslin devamlılığını sağlamakta, toplumun kültürünü, değer yargılarını ve normatif kurallarını kuşatan kuşağa aktarmakta ve belirli oranda sağlık, ekonomi, hizmet ve eğitim faaliyetlerine yön vermektedir (Özben & Argun, 2002). Diğer bir ifade ile aile ortak bir geçmişi paylaşan, birbirlerine biyolojik, psikolojik ve ekonomik açıdan bağlı ve bütünün ihtiyaçlarını karşılamak için stratejiler planlayan bireylerden meydana gelir (Gladding, 2002). Psikososyal açıdan anne-baba rolündeki bireyler ebeveyn olarak adlandırılmaktadır ki ebeveynlik, doğum öncesinde başlayıp çocuğun yaşamının sonuna dek devam etmektedir (Yavuzer, 2011). Ebeveynlerin çocuklarının; bakımını sağlamak, güvenliğini tesis etmek, potansiyellerini kullanmasını imkanlı kılmak, kişiliğinin gelişimini destekleyerek topluma hazırlamak, fiziksel, psikolojik ve duygusal ihtiyaçlarını gidermek gibi belirli temel ve öncül sorumlulukları vardır. Ebeveynin bu sorumlulukları ne seviyede yerine getirdiği ailenin yapısını ve işlevselliğini belirler (Kır, 2011; Öztürk, 2020a; 2021).

Aile modelleri normal aile, disfonksiyonel aile ve patolojik aile olmak üzere üç modelde incelenmektedir. Normal aile, hem ebeveynlerin hem de çocukların psikiyatrik bir tanı almadığı ruhsal açıdan sağlıklı bireylerden oluşmaktadır. Disfonksiyonel ya da görünürde normal aile, tanı alan bir çocuk ve tanı almayan ancak belirli psikiyatrik tanıların semptomlarını gösteren ebeveynlerden oluşan aile modelidir. Patolojik aile modelinde ise tüm aile üyelerinin en az bir psikiyatrik tanısı bulunmaktadır. Toplumda patolojik aile modelinin sayısı diğer aile modellerine göre belirgin düzeyde daha azdır. Disfonksiyonel aileler sağlıksız, insiyatifsiz, empatiden uzak, şiddet odaklı ve güvensiz bağlanma süreçlerinin hakim

olduğu ailelerdir (Öztürk, 2021). Bu aileler, dışarıdan normal gözükse dahi içinde çeşitli anormallikleri barındıran ve tutarsız bireyler yetiştiren bir yapıdadır. Bu nedenle Öztürk disfonksiyonel aile modelini "görünürde normal aile" olarak tanımlamıştır. Normal aile ise iletişime açık ve güvene dayalı ilişkilerin kurulduğu, değişime uyum sağlayan, kişilerin toplum içerisinde özne olma çabasını destekleyen, herkesin becerileri ve kapasiteleri ile doğru oranda sorumluluk aldığı, genel olarak iyimser yapıya sahip bir aile ortamıdır. Normal aileler, kimlik bütünlüğü korunan ruhsal açıdan stabil ve mutlu bireyler yetiştirmektedir ki, bu dengelerin kurulamadığı zaman ise aile işlevselliği kaybedilmektedir. İşlevselliğini kaybeden aile yalnızca aile bireylerini değil, içinde bulunduğu toplumun da yapısını bozmaktadır (Nazlı, 2001).

Öztürk (2021) çocukluk çağı travmatik yaşantılarının ortaya çıkışında etken olan disfonksiyonel aileleri toplumda "sosyal artık" kavramı içerisinde değerlendirmektedir. Ona göre bu aileler zamanla fosilleşerek yalnızca kendi aile içindeki bireyleri değil, içinde bulundukları toplumun temel psikopatojen yapıtaşlarını oluştururlar. Disfonksiyonel aileler, büyük oranda olumsuz niteliklere sahiptir ve bu nitelikler de kuşaktan kuşağa geçiş göstermektedir. Yeniden vurgulanmak istendiği üzere aileyi "*bilginin, tecrübenin, merhametin, adaletin, sadakatin, geleneğin ve travmatik yaşantılarla baş edebilme stratejilerinin ebeveynden çocuğa aktarıldığı toplumun en önemli ve en değerli ajanı"* olarak tanımlayan Öztürk, bir bütün olarak kuşaklararası deneyim aktarımın olumlu ya da olumsuz nitelikte olmasının anne-babanın benimsediği ve uyguladığı çocuk yetiştirme stilleri ile ilgili olduğunu vurgulamıştır ki zaten çocukluk çağı travmaları şiddet odaklı ebeveyn tutumları aracılığı ile devreye girmektedir. Annelik ve babalık, ebeveynlerin çocuklarına yönelik tutum ve davranışlarının tümü olarak tanımlanabilmektedir. Çocuğun sağlıklı bir birey olabilmesi ve olumlu kişilik yapısı geliştirmesinde anne babanın çocuk yetiştirme stilleri öncül bir öneme sahiptir (Yavuzer, 2003; Yörükoğlu, 2007).

2.1.1. Anne Kavramı

Psikiyatri, psikolojik danışmanlık, klinik ve adli psikoloji çalışmalarında erken çocukluk döneminde çocuğun fiziksel ve psikolojik bakımını büyük ölçüde üstlenen annenin, çocuğu karnında taşıyan, onu doğuran ve yetiştirilmesinde ön planda olan primer ebeveyn olduğu kabul edilmektedir. Bağlanma kuramı açısından çocuk, doğduğu andan itibaren birincil ihtiyaçlarını karşılayan anne ile füzyone bir iletişim haldedir. Gelişim psikolojisi kuramlarına göre ise yeni doğan için anne, dünyanın tümüdür ve anne ne veriyorsa bebek onu almaktadır. Yaşamın ilk yıllarında anneyle kurulan ilişkinin biçimi çocuğun kendisine ve çevresine karşı geliştirdiği güven duygusunun temelini oluşturur. Birey yaşamının ilk yıllarında anneden gerekli ilgi, sevgi ve şefkati sürekli ve tutarlı bir şekilde alamazsa kendisine ve çevresine karşı ikircikli duyguları gelişir ve güvensiz bağlanma sürecine girer. Viktimolojik eksende bu güvensiz bağlanma süreci ise çocukların ergenlik dönemlerinden yetişkinlik dönemlerine kadar olan uzamda reviktimize olmalarının ana nedenini oluşturmaya devam eder. Bu psikopatojen süreçten sonra güven duygusunu bireyin kendi kendine yeniden kazanabilmesi, aile içerisinde kazanıldığı durumlara oranla oldukça güçtür (Bowlby, 2012; Öztürk, 2020a; 2021).

Anneler çocuklarını beslemek, uyutmak, temizlemek ve güvenliğini sağlamak için kundaklama, emzirme, ayakta/beşikte sallama gibi pek çok yöntem kullanırlar. Bu yöntemler ebeveynlerin, çoğunlukla kendi annelerinden ya da içinde bulunduğu kültürden öğrendiği temel tekniklerdir. Anne bu yöntemleri öğrenebildiği gibi çocuk yetiştirme stillerini ve temel bakım yaklaşımlarını da kuşaklararası bir uzamda miras alabilmektedir. Çocukla ilgilenirken, oynarken, çocuğu severken, korurken ve disipline ederkenki tutumları da annelerinden ve kültürden öğrenmiş olabilirler. Annenin çocuğu yetiştirirken başvurduğu her tutum ve davranış, çocuk üzerinde yaşam boyu sürecek fiziksel, zihinsel ve ruhsal etkiler yaratabilir (deMause, 1974; Derin & Öztürk; 2018). Annenin çocuğu kendi sütüyle beslemesi, beslerken

kurduğu bedensel yakınlığı, sıcaklığı, teninin kokusu gibi etmenler dahil birçok faktör, çocuğun biyopsikososyal gelişimini etkileyebilmektedir. Anneleri tarafından gerekli ilgi, sevgi ve bakımı göremeyen çocukların bedensel ve ruhsal gelişimlerinin yaşıtlarına göre geride kalması bunu kanıtlar niteliktedir. Adli bilimler açısından travmaya maruz kalan ebeveynlerin çocuklarında psikopatolojinin ortaya çıkışında oransal olarak artış olduğu net olarak vurgulanmaktadır. Aileyi bütünüyle etkileyen travmatik yaşantıların çocukta psikopatolojiye neden olma riski ebeveynin psikopatolojisi ile doğru orantılı olarak fonksiyon görmektedir (Öztürk, 2020a; Yavuzer, 2001). Diğer yandan çocuk sahibi olmak annenin yaşamında da bedensel, fizyolojik ve psikolojik anlamda pek çok değişimin ortaya çıkmasını imkanlı kılar. Yeni anne olan kadınlar çocukluk anıları ve anneleriyle olan ilişkilerini daha yoğun bir biçimde gözden geçirirler ve genellikle kendilerinin bu süreçte desteklenmesini beklemektedirler. Kendi çocukluğu mutsuz geçmiş bir birey, annelik döneminde bu olumsuz anılarını yeniden canlandırarak ruhsal açıdan entegrasyonunu ve stabilitesini kaybedebilmektedir hatta bu psikopatolojisini çocuklarına hem yansıtabilmekte hem de aktarabilmektedir (Gençtan, 2016; Öztürk,2021).

2.1.2.Baba Kavramı

Geçmişten günümüze olan psikotoplumsal süreçte baba, ailede genel olarak güç ve statü pozisyonunda bulunarak ailenin ekonomik kazancını sağlayan kişi olarak işlev görmüştür ve belirli oranda da bu fonksiyonunu sürdürmeye devam etmektedir. Evi geçindirmek ve fiziksel ihtiyaçlarını karşılamak geçmişe oranla azalma gösterse de genel olarak hala babanın görevi sayılmaktadır. Aynı zamanda aile içindeki otorite konumundan ötürü baba, maksimal düzeyde koruyan, kollayan, baskılayan ve disipline eden bir karakter olarak görülmektedir. Çoğu toplumda bütün bunları sağlayan babalar büyük oranda "iyi baba" olarak nitelendirilmiştir (Feldman, Nash & Aschenbrender, 1983). Son yıllarda babanın geleneksel rolleri hafiflemiş, çocuklarıyla daha fazla vakit geçirmeye ve çocuğun duygusal ihtiyaçlarını daha çok

karşılamaya başlamıştır. Araştırmalar baba-çocuk etkileşiminin, çocuğun bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimini, cinsel kimlik gelişimini, problem çözme becerisini, akademik başarısını, empati kurma ve girişimcilik becerisini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir (Demir Öztürk, 2018; Erdoğan, 2004; Tezel Şahin & Özbey, 2009; Uzun, 2016). Adli bilimlerle yakından ilişkili olan psikotarih ve psikotravmatoloji kuram ve teorilerinde çocuğun yetiştirilmesinde temel sorumluluk genel olarak anne tarafından gerçekleştirildiği net olarak vurgulanmaktadır (Öztürk,2020b; Yörükoğlu, 2007).

Anne ve babanın çocuklarıyla etkileşimi çocuk yetiştirme stilleri bağlamında belirli açılardan farklılık göstermektedir. Anne-babanın çocuğun hayatına birlikte katılım gösterdiği çocuk yetiştirme stilleri, daha çok pozitif uyaran ve model sağladığı için oldukça önemlidir (Lamb, 1977). Klasik ebeveynlik tutumlarında anne daha yumuşak tutumlara sahip olup çocuğun bakımından, sevgi ve ilgi ihtiyacından sorumludur. Baba ise daha sert çocuk yetiştirme stillerine sahip olup çocukla geçirdiği vakit daha çok fiziksel etkinlik ve oyun odaklı olarak gerçekleşmektedir. Baba çocuğuna genel olarak daha mesafeli ve daha katı davranırken, anne ise evlatlarıyla daha çok yüz yüze iletişim kurmakta ve ona daha sevecen yaklaşmaktadır (Kuzucu, 2011). Öztürk ise günümüz toplumunda ebeveynlik rol ve tutumları açısından anne ve babaların fonksiyonlarının birbirine giderek eşlenik olduğu bir yönelimde ilerlediğini ifade etmektedir (Öztürk, 2020a; 2021).

2.1.3. Çocuk ve Çocukluk Kavramları

Çocukluk, insan yaşamının bebeklikle ergenlik arasındaki doğal bir evresi olarak kabul edilmektedir. Bu evrenin öznesi olan çocuk "insan yavrusu" olarak tanımlanmaktadır. İnsanlığın çocuğa ve çocukluğa olan ilgisi çok eskilere dayanmakta olup geçmişten bugüne pek çok bilim insanı, düşünür ve eğitimci, çocuk ve çocukluğu geniş perspektifte tanımlamaya çalışmıştır (Sağlam ve Aral, 2016). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de ilk

maddede *"çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan"* çocuk sayılmıştır (UNICEF, 2004). Karadoğan'a göre (2015) çocuk, henüz bedensel, ruhsal ve sosyal yönden ergenliğe ve olgunluğa ulaşmamış bireydir. Postman'a göre ise (1995) çocuk, özel bakım ve korumaya ihtiyaç duyan, herhangi bir yetenek ya da mesleki tecrübeye sahip olmayan 7 ile 18 yaşları arasındaki insan grubudur. Gélis (1986) çocuğu umudun ve insan soyunu sürdürme yolundaki önüne geçilemez dürtünün simgesi olarak ifade etmiştir. Gélis (1986)'e göre çocuk, insanın yok oluşunu engelleme misyonuna sahiptir. Genel olarak tüm toplumlar ve birçok farklı disiplin, çocuğun yetişkinden farklı olduğu ve çocukluğun özel bir dönem olduğu konusunda konsensüse sahiptir (Tan, 1989).

Çocuk, insanlık var olduğundan bu yana varlanışını sürdürmekte ve toplumların çocuk algıları zaman içerisinde değişim göstermektedir. Ancak çocukluk kavramı, doğal bir gerçeklikten çok hem toplumsal sistemi etkileyen hem de bu sistemden etkilenen ve zamanla gelişen sosyolojik bir fenomendir (Öztürk, 2021; Postman, 1995). Sosyolojik bir fenomen olarak çocuğun yalnızca anne-babasıyla ilişkisine odaklanılmamakta; kültürel ve ekonomik faktörler de bu fenomenin açıklanması sürecinde göz önünde bulundurulmaktadır (Tan, 1989). Her dönemin çocuğa yaklaşımı belirgin olarak farklılaşmakta, Antik çağda eğitimine önem verilen çocuğun Ortaçağda ise neredeyse adı yoktur (Eraslan, 2019). Çocukluk ile ilgili mevcut çalışmaların çoğu batı referanslı olup batıda dahi çocukluk tarihine olan ilgi insanlık tarihinin uzunluğuna bakıldığında oldukça yeni kalmaktadır. Benzer yönelimde çocukluk tarihinin toplumsal tarih içindeki yeri de oldukça kısıtlıdır (Cuningham, 1998; deMause,1982).

2.2.Çocukluğun Tarihi

Çocuğun, toplumsal tarihin bilimsel çalışmalarına konu olması ilk defa 1960'larda Fransız araştırmacı Philippe Ariés'le başlamıştır. Ariés, çocukluk kavramının toplumun bir icadı olduğunu ve 15. ve 16. yüzyıldan önce var olmadığını savunmuştur. Ariés, çocuğun sanatta, dilde, edebiyatta, giyim-kuşamda, oyunlarda ve okuldaki yansımalarını inceleyerek tarihi kanıtlar sunmuştur (Tan, 1989). Çocukluk tarihi yazımı çalışmaları, 1970'lerde Psikotarihin Duayeni Lloyd deMause'un öncülüğünde gerçekleşmiş, seksenli yıllarda Pollock ve doksanlı yıllarda ise Hanawalt ile hız kazanmıştır (deMause, 1988; Erdiller-Yatmaz, Erdemir & Erbil, 2018). İlkel toplumlarda yaşam standartları bugünden çok uzak olup göçebe yaşam içerisinde çocuğu hava şartlarından ya da vahşi hayvanlardan korumak oldukça zordur. O döneme ait bulgulara bakılarak bu toplumlarda özellikle güçsüz ve hasta bebeklerin, hayvanların ve doğanın insafına bırakıldığı öngörülmektedir. Psikotarihin önemle vurguladığı üzere kız çocukları erkek çocuklardan daha yüksek oranda ebeveynleri tarafından kurban etme amaçlı olarak öldürülmüştür (deMause, 1982; Derin, 2018; Derin & Öztürk, 2018; Öztürk, 2020a).

Toplumların verimli topraklar bularak yerleşik hayata geçmesiyle çocuğun aile ve toplum içerisindeki rolü ve önemi sistematik bir şekilde değişim göstermiştir (Marlow, 1977). İlk çağda Mısırlı erkek çocuklar babalarıyla tarım alanlarında çalışmaya giderken, kız çocukları anneleriyle yemek, temizlik ve dikiş gibi ev işleriyle ilgilenmişlerdir. Yalnızca varlıklı ailelerin çocukları katı ve sert bir disiplinle eğitim almıştır (Lambert, 2008). Mısır uygarlığına ait kazı çalışmalarında topaç, misket ve tahta atlar gibi günümüz oyuncaklarına benzer oyuncaklar bulunmuştur (Karaman ve Nas, 2012). Yine aynı döneme ait heykellerde bebeğini emziren anne figürleri, anne sütüyle bebeğin beslenmesine belirli ölçüde önem verildiğini göstermektedir (Marlow, 1977). Çocuklar ve ailelere ilişkin ilk yasal düzenleme

Babil Devleti'nde Hammurabi Kanunları ile olmuştur. Bu kanunlara göre baba ailenin başkanı seçilmiş ve aile üzerinde ona kral gibi kararlar alabilme hakkı verilmiştir (Karadoğan, 2015).

Antik Yunan ve Roma kültüründe de bu süreç benzer psikotoplumsal dinamiklerle devam etmiştir. Bu dönemlerde baba çocuğu terk eden, satan, sakat bırakan hatta öldüren bir karakter olarak tasvir edilmiştir. O zamanın toplumlarında bütün bu psikopatojen deneyimler ve uygulamalar normal karşılanmış hatta yasalarla desteklenmiştir. Yunan ve Roma hukuku aileye bebeği terk etme ve başkalarına verme hakkı tanımıştır. İstenmeyen ya da hasta doğan bebekler ölüme terk edilmiştir. Bu uygulamalar zaman içerisinde kölelik kavramının gelişmesindeki en önemli sebeplerden biri olmuştur (Derin, 2018; Derin & Öztürk, 2018; Lambert, 2008). Çocuk öldürmek başka toplumlarda da oldukça yaygın bir şekilde görülmüştür. Eskimolar bebeklerini buzlu suya atmış, Araplar ise kız çocuklarını diri diri kuma gömmüştür (Kocaer, 2006). Ancak her toplulukta durum bu kadar iç karatıcı değildir. İsrail toplumunda anne-babalık, Tanrı tarafından verilen bir onur olarak görülmüş olup çocuk bakımına ve onun yetiştiği ev ortamının hijyenine önem verilmiştir (Marlow, 1977). Sümerler insanın ne kadar çocuğu varsa öbür dünyada o kadar iyi yaşayacağına inanmış, çocukları sonraki hayat için bir güvence olarak görmüştür. Yine Girit Uygarlığı'nda çocuk soyun devamını sağlayan bir aracı sayılmış, bolluk ve bereketi temsil etmiştir. İnsanlık tarihinde geriye doğru gidildikçe çocukluk tarihinin bir kabus olduğu net olarak görülebilmektedir (deMause, 1974, 1982; Derin, 2018; Derin & Öztürk, 2018; Karakuş-Öztürk, 2017; Öztürk, 2017, 2020a).

Aristo'ya göre çocuk, hareketlerini denetleyemeyen, aklını kullanamayan ve düşünme becerisinden belirli oranda yoksun bir varlıktır. Çocukluk ise hastalık ve kazaların yoğun olduğu zor bir dönem olması sebebiyle çocuklar, ancak yetişkinlerin bakımı, denetimi ve eğitimi ile hayatta kalabilmektedir (Bumin, 1983). Roma'da kızlar ve erkekler katı disiplinli okullara gitmiştir. Sparta'da kız ve erkek çocuklar yedi yaşına kadar ailenin yanında kalmış,

yedi yaşından sonra ailelerden alınarak devlete ait kurumlarda savaş ve devlet işleri üzerine sıkı bir eğitime tabi tutulmuştur. Atina'da çocuklar yine 7 yaşından itibaren evde ya da özel okullarda matematik, felsefe, retorik, müzik, jimnastik dersleri almışlardır. Erkek çocuklar okula giderken, kız çocukların eğitimi ise daha geri planda kalmıştır. O dönemde toplumun her alanında kız-erkek ayrımı mevcutken bu ayrım, en baskın olarak eğitim sektöründe kendini göstermektedir. Örneğin, Sokrates yalnızca erkek çocuklara ders vermişken, Platon ise kız ve erkek çocukların eğitiminin 6 yaşından sonra ayrılması gerektiğini savunmuştur (deMause, 1974; Doğan, 2000). Erkek çocuk, genel olarak hem daha zeki kabul edilmekte hem de çalışıp aileye bakan bir gücü temsil etmekteyken bu erkek çocuklar içinde de köylü çocuklar ve asil çocuklar olmak üzere ayrım yapılmaktadır (Karadoğan, 2015).

Dönemin ünlü Yunan düşünürü Saint Augustin yeni doğan bebeğin bir günahkar olduğunu savunmuştur. Antik Çağ'ın sonlarına doğru, Hıristiyanlığın yaygınlaşmaya başladığı dönemde, Augustin'in ortaya koyduğu bu düşünce yüzyıllarca Avrupa toplumları üzerinde etkisini sürdürecek bir çocukluk anlayışı yaratmıştır (Bumin, 1983). Orta Çağ'a kadar kilisenin etkinliği daha da artmıştır. Orta Çağ'da Skolastik düşünce hâkim olup bu düşünce, Platon ve Aristoteles'in öğretilerini tekrarlayan din ve kilise etkisinde olan dogmatik bir düşünce sistemidir. Skolastik düşünceyle kilise, sorgulamanın önüne geçmiş ve kendi öğretilerini daha kolay benimsetebilmiştir. Kilisenin benimsetmeye çalıştığı çocuk imgesi ise "günahkâr çocuk" şeklindedir. Çocuğun günahlarından arınması için vaftiz edilmesi ve cezalandırılarak disiplin edilmesi gerekmektedir. Bu görevi de kilise, ilk olarak anne-babalara yüklemiştir (Aytaç, 2012; Karakuş Öztürk 2017; Kocaer, 2006).

Orta Çağ savaşların, kıtlığın ve salgın hastalıkların yoğun bir şekilde yaşandığı bir dönemdir. O dönemdeki sıradan bir insanın yaşam standardı bugünden oldukça uzaktır. Beslenme ve barınma açısında her insan aynı olanaklara sahip değildir. Bebek öldürme ritüeli, geçmiş çağlara oranla azalma gösterse de sosyoekonomik seviyesi düşük olan bazı toplumlar,

anomalisi olanları ve gayrimeşru bebekleri ölüme terk etmeye devam etmiştir. Yaşam standardı daha iyi olan aileler ise çocuklarını süt anneye göndermiş ya da birlikte yaşayacakları süt anneleri evlerine getirmişlerdir (deMause, 1974; Derin, 2018; Derin & Öztürk, 2018). Bebek ölüm oranları çok yüksek olduğu için anne-babalar çocuklarına derin bir bağlılık göstermekten kaçınmış olup altı yaşından küçükler aile üyesi sayılmamıştır. Bebek ölümlerinin bu denli yüksek olmasında yanlış tıbbi uygulamaların yanında anne-babanın ihmali ve kötü muamelesi de etkili olmuştur. Anne-babalar çocuklarına yeterli ilgi ve bakımı göstermemiş ve onları çoğunlukla ihmal etmiş; çocuğa bir şey olduğunda ise kötü şansa ya da kötü ruhlara yorumlamışlardır (Gander ve Gardiner, 2010).

Çocuk yetiştirme stilleri açısından kundaklama ritüelinin farklı psikotoplumsal dinamikleri bulunmaktadır. Psikotarihsel süreçte majör oranda ebeveynler çocuklarını kendi zararlarından korumak için kundaklamışlardır (deMause, 1982; Derin, 2018; Derin & Öztürk, 2018). Bebeklerin kollarını ve bacaklarını bedenine sıkıca yapıştırarak bezle sarma işlemine kundaklama denmektedir. İlk yılında bebekleri kundaklamak bir Orta Çağ geleneği olup, bebeğin yüzlerine vermemeleri, daha iyi uyumaları ve vücutlarının daha düzgün olması sebebiyle yapılmaktadır. Kundaklanan çocuk daha fazla uyumakta, daha sessiz ve daha sakin olmaktadır (deMause, 1974). Bebeği sütanneye verme yine bu dönemin geleneklerinden biridir ve dünyanın pek çok yerinde görülmektedir. Bebeği sütanneye verme uygulamasının da anne-babayla kurulan bağı zayıflattığı ve çok sayıda bebek ölümüne sebep olduğu bilinmektedir (deMause, 1997; Ziyalar, 2020).

Orta Çağ'da çocuklukla ilgili en dikkat çeken araştırmaları gerçekleştiren Ariés'e göre o dönemde çocukluk diye bir kavram yoktur. Çocuklar 7 yaşına kadar bebek olarak görülmüş ve bu yaştan sonra ise yetişkin yaşamına dâhil edilmiş hatta ebeveynlerince bir yetişkin gibi giydirilerek yine yetişkin gibi yaşamaya zorlanılmıştır. O çağda çocukları tanımlayacak ayrı sözcükler kullanılmamış, ne sanatta ne de edebiyatta çocuklara yer verilmemiştir. Çocuklar

yaşıtlarıyla ya da ebeveynleriyle yetişkin oyunları oynamıştır. Çocukluk kavramı 16. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmaya başlamasına rağmen bu kavramın gelişmesi yalnızca burjuvazi ve aristokraside kendini göstermiş ve daha çok erkek çocukları kapsamıştır. Alt sınıfların çocukları yine yetişkinlerden farklı görülmemiştir. Çocuklar için özel oyuncaklar ve giysilerin ortaya çıkışı, resimlerdeki görünürlüğünün artması, çocukluğu tanımlayan özel bir dilin gelişmesi gibi gelişmeler 17. yüzyılı bulmuştur. 18. ve 19. yüzyıllarda ise çocukluk kavramı görünürlüğünü artırmış, moderniteyle birlikte çocuklarla yetişkinler arasındaki ayrım iyiden iyiye kendini belli etmeye başlamıştır (Ariés, 1962; deMause, 1982).

Ariés'i izleyenlerden Jacques Gélis, çocukların anne-babalarıyla olan ilişkilerinin 15. yüzyıl sonlarına doğru bireyselliğin ön plana çıkmasıyla değişim göstermeye başladığını savunmuştur. Gélis'e göre geniş aile için önemli olan ise soyun devamıdır ve beden buna hizmet etmiştir. Soyun devamı için çocuk yapılmış ve çocuk çekirdek aileden çok geniş ailenin hatta geniş ailenin içinde bulunduğu topluluğun sayılmıştır. Çocuğu anne-baba kadar toplum da yetiştirmiştir. Bu anlayış bireyi toplumun bir ürünü haline getirmiş ve toplumun istekleri bireyin isteklerinin önüne geçmiştir. Rönesans'la birlikte birey başkalarına olan bağımlılığından yavaş yavaş kopmuş, bedeninin yalnızca kendine ait olduğunu kabul etmiştir. Gélis, Rönesans insanının ölümlü olduğunu çocuklar ile kabullenebildiğini iddia etmiştir. Böylelikle anne-baba çocuğu topluluğun ya da ulusun bir parçası olarak değil, kendilerinin bir parçası ve yaşamının bir devamı olarak görmeye ve onları daha çok koruyup sevmeye başlamıştır (deMause, 1974; Derin, 2018; Derin & Öztürk, 2018; Gélis, 1986).

Postman, Ariés'e çocukluğun sonradan ortaya çıkan bir kavram olduğu noktasında katılmışken ilk defa ortaçağda yapılandırıldığı görüşüne katılmadığını ifade etmiştir. Postman'a göre çocukluk, Rönesans döneminde kabul edilen ve bu doğrultuda kurumsal çalışmaların yapılmaya başlandığı en insancıl fenomenler arasında yer almaktadır. Çocukluğu var eden ve globalleşmesini sağlayan en önemli faktör matbaadır. Matbaa okuma yazmayı

öğrenme zorunluluğu yaratmış, okula gitmeye başlayan çocuk artık minyatür bir yetişkin olmaktan çıkmıştır (Postman, 1995). Okul, çocuğu yetişkinden ayıran temel kurum olma fonksiyonuna sahiptir (Cuningham, 1998). Ariés, modern çağın başında eğitime olan ilginin çocukluğu ortaya çıkardığına katılmasa da çocukluk tarihinde bir dönüm noktası olduğunu kabul etmiştir. Ona göre eğitime olan ilgiyle birlikte çocuklar, yetişkinlerin sevecenlikle, dilediğince oynayabilecekleri sevimli, komik yaratıklar değil; saf, zayıf, aciz ve güçlendirilmesi gereken varlıklar olarak görülmeye başlamıştır (Ariés, 1962).

Çocukluk algısındaki değişimin diğer bir sebebi ünlü düşünürlerin çocuğun doğası ve nasıl yetiştirilmesi gerektiği üzerine yazdığı eserlerdir (Tan, 1989). 17. yüzyılın önemli düşünürlerinden John Locke "Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler" kitabında "Protestan Çocuk" anlayışını ortaya koymuştur. Protestan çocuk geleceğin yurttaşını simgeler. Locke'a göre zihin, doğuştan bir boş levha (tabula rasa) gibidir. Bu boş levhayı dolduracak kişiler: anneler, babalar, öğretmenler ve devlettir. Çocuk nasıl eğitilirse o şekilde karakter kazanacaktır. Devlet uygar vatandaşı hedeflediği takdirde çocuğu da bu doğrultuda uygar yetiştirmelidir (Locke, 1693). 18. yüzyılda ise J.J. Rousseau ise ilk pedagojik eser sayılan "Emilé ya da Çocuk Eğitimi Üzerine" adlı kitabında "Romantik Çocuk" anlayışını ortaya koymuştur. Rousseau'ya göre her şey iyi olarak yaratıldığı için çocuk da saf ve temiz bir canlı olarak yetişkinlerden farklı psikolojik özelliklere sahiptir. Eğitim çocuğun doğallığını, sevincini, saflığını öne çıkarmalı; doğal gelişimini bozmamalıdır. Kişinin yetişkinliğindeki kusurlar, çocukluğunda maruz kaldığı yanlış eğitimden kaynaklanmaktadır (Rousseau, 2015).

18. yüzyılın sonlarına doğru Sanayi Devrimiyle birlikte çocukluk en karanlık çağlarından birini yaşamıştır (Marlow, 1977). Çocuklar ucuz işçi olarak görülmüş, günde 12 saatten fazla çalıştırılmış, tehlikeli koşullarda çalıştırıldıkları için sıklıkla iş kazası yaşamışlardır (Lambert, 2008). Sanayi Devrimi'nde çocuklar ve yetişkinler beraber mesleki eğitim almıştır. Dönemin sonlarına doğru bu eğitim anlayışı değişmiş yalnızca çocukların

olduğu okullarda temel eğitim verilmeye başlanmıştır. Bu değişim ile eğitim-öğretim teknikleri, ders araç gereçleri ve eğitim materyalleri çocuklara göre düzenlenmeye başlanmıştır (Eraslan, 2019). Eğitimin süresi uzadıkça çocukluğun süresini de uzamıştır. Bunun yanında eğitimin zaman içinde takvim yaşına göre hiyerarşik olarak düzenlenmesiyle çocukluğun da kendi içinde çeşitli dönemleri olduğu anlaşılmış ve pedagoji bu anlayış ile birlikte giderek önem kazanmıştır (Heywood, 2003).

19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren çocukların korunmasına ve zor durumdaki çocuklara sahip çıkılması yönünde sivil yaşamda örgütlenmeler başlamıştır (Eraslan, 2019). 19. yüzyıldaki teknolojik gelişmelerle endüstriyel alanda makinelerin kullanımı yaygınlaşmış ve çocuk işgücüne olan ihtiyaç azalmaya başlamıştır. 19. yüzyılın sonunda Sigmund Freud'un çocuk ve çocuklukla ilgili iddiaları büyük yankı uyandırmıştır. Freud, insan zihninin karmaşık yapısına ışık tutmuş, yetişkinin psişik içgüdülerinin çocukluk dönemlerinden kalan miraslar olduğunu ve bu karmaşık zihnin yapısı içerisinde varlanışını sürdürdüğünü ifade etmiştir. Çocukluk çağı travmalarını fark eden ancak sonraki yıllarda bu çocukluk çağı travmalarını inkar ederek çocukluk çağı fantezilerine regrese ettirten Freud'a göre özellikle yaşamın ilk beş yılındaki deneyimleri, çocuğun kimliğini oluşturmakta ve bu kimlik yetişkinlik döneminin önemli bir belirleyicisidir (Gençtan, 2020; Öztürk, 2020a). 19. yüzyılın başlarında Erik Erikson ve Jean Piaget'in akademik yankıları ön plana geçmiş ve bu dönemde LevVygotsky ve Lawrence Kohlberg de çocuğun gelişimini tanımlayan dönemler ortaya koymuşlardır. Ardışık dönemde çocuk ve çocukluk hakkında görüşlerini ortaya koyan diğer bilim insanlarından bazıları Johann Heinrich Pestalozzi, Maria Montessori, John Dewey, Margaret Mead, Philippe Ariès, J.Piaget, Lev Vygotsky, L. Kolhberg, Pierre Janet, Lloyd deMause, Michel Foucault, Linda Pollock ve Neil Postman'dır (Eraslan, 2019).

2.2.1.Türklerde ve İslam Anlayışında Çocukluk Kavramı

İslamiyet öncesi dönemde Türkler çocuğu ailenin ve soyun devamlılığını için birincil etmen olarak görmüşler ve bu doğrultuda özellikle erkek çocuk en önemsenen evlat olmuştur. Erkek çocukların güçlüdür, kuvvetlidir ve soyun devamını getirir düşüncesi bu görüşün temelini oluşturmaktadır (Doğan, 2000). Karadoğan (2015) Divan-ü Lügati't Türk'ü inceleyerek bu dönemde çocuklar için çok sayıda sıfat ve onların emeklemesi, diş çıkarması, sevilmesi gibi durumlar için çok sayıda özel ifade kullanıldığı gözlemlemiştir. Aynı eserde aile çocuğun maddi ve manevi koruyucusu olarak kabul edilmiştir. Geleneksel Doğu kültüründe çocuk bir an önce olgunlaşıp yetişkin olmak zorundadır, çünkü toplumun savaşçı genç insanlara ihtiyacı vardır. Doğan'a göre (2000) bu düşünce çocukluk kavramının Türk toplumunda ortaya çıkmasını geciktirmiştir. Türklerin İslamiyeti kabulüyle çocuğun değeri de pozitif yönde değişim göstermiştir (Doğan, 2000).

İslamiyet'le birlikte her türlü canlıya "eziyet" günah olarak sayıldığı için çocuğa kötü muamele ortadan kalkmaya başlamıştır. İslamiyet'te çocuk ruhu temiz ve saf bir varlık olarak kabul edilmekte olup, onlar anne-babaya bir emanet olarak algılanmaktadır. Çocuğun yetiştirilmesi için en büyük görevi aileye verilmektedir (Karadoğan, 2015). İslam'da yetişkinliğe geçiş ani ve yalnızca biyolojik olarak değerlendirilmemektedir. Çocukluk, yetişkinliğe kadarki toplumsal, kültürel ve psikolojik açıdan değerlendirilen aşamalı bir süreçtir. Her dönemin kendine has özellikleri ve adı vardır. Doğumdan sütten kesilinceye kadarki dönem *sabiyy*, sütten kesilme ile yedi yaş arası *gulâm*, yedi ile on yaş arası *yâfi'î,* on ile on beş yaş arasına ise *hazver* denilmektedir. Çocukluk *tufulliyet* yani buluğ çağı ile biter. Buluğ çağına kadar çocuk belirli bir korumaya ihtiyaç duymakta ve yaptıklarından sorumlu kabul edilmemektedir (Canan, 2008). Bu doğrultuda çocuğun korunması ve velayet hakları için düzenleme yapılmıştır. On beş yaşına kadar çocuğun velisi evlatlarının bakımından sorumlu olup onların okula gönderilmesi ya da meslek öğrenmesinden alıkonulması

önlenmeye çalışılmıştır. Bu düzenlemelerin çocukluğun süresinin uzamasına katkı sağladığı düşünülmektedir. Tan (1993) çalışmasında, Ariés'in Ortaçağ Avrupa'sında çocukluğun kısa sürmesinin en önemli nedenini eğitim kurumlarının bulunmamasını olduğunu ifade etmektedir.

Osmanlı Devletinde çocuk aileyle birlikte yaşadığı mahallenin de sorumluluğunda olmuştur. Mahallenin sakinleri her çocuğu kendi çocuğu gibi sahiplenmiş ve terbiye etmiştir (Onur, 2017). Her mahallede sübyan mektepleri bulunmakta olup çocuklar bu sübyan mekteplerine bir törenle başlamaktadır. Amin Alayı denilen bu törenler toplumda okul bilincini işaret eden ritüellerdir. Çocuklar yaz dönemlerinde yetişkin yaşamına alışmak için tanıdıklarının yakında çırak olarak ya da tarlalarda çalışmışlardır. Yerel halk içinde bunlar yaşanırken saray içerisindeki çocuklar bolluk ve bereket içinde yaşamaktadır. Özellikle şehzadelerin eğitimine çok önem verilmiş olup onlara küçük yaştan itibaren kendilerine özel hocalarla sıkı bir eğitime tabi tutulmuştur (Türkoğlu, 1997).

Tanzimat Dönemi'yle birlikte Batı ile uyumlu olarak Osmanlı Devleti'nde de çocukluk kavramında pozitif doğrultuda değişimler yaşanmıştır. Çocuk hakları Osmanlı Meclis'inde gündeme gelmiş, onların kıyafetleri özelleştirilmiş ve eğitimleri iyileştirilmiştir. Eğitimde çocuklara uygulanan fiziksel cezaların yerini pedagojik açıdan zararı en az olan ya da bulunmayan yaklaşımlar almaya başlamıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde Atatürk'ün çocuk sevgisi onlara atfedilen değerin artmasını sağlamıştır. Çocuk sevgisini pek çok kurumun kurulmasına öncü olarak göstermiş olmanın yanında onlara bayram armağan eden tek lider olmuştur (Erkut, Balcı & Yıldız, 2017). Kağıtçıbaşı'na göre (1993) geleneksel Türk toplumunda evlilik, aile ve çocuk kutsaldır ancak çocuğa atfedilen değer ağırlıkla ekonomik bir motivasyona sahiptir. Anne-babalar çocuğa yaptıkları yatırımın ileride geri dönmesini beklemektedir. Bu geri dönüş yetişkinliğinde eve ekonomik katkıda bulunmak ya da yaşlılık döneminde ebeveynlere bakmak şeklindedir. Geniş aileden çekirdek aileye geçişte dahi kentli

nüfusun büyük bir kısmı bu yaklaşımı devam ettirmiştir. Günümüzde çocuğa atfedilen değer yavaş yavaş yerini psikolojik değere bırakmıştır. Çocuğun psikolojik değeri de, ebeveynlerin evlatlarını ekonomik bir beklenti içerisinde bulunmadan yetiştirmelerini ve onların ruhsal açıdan sağlıklı bir yetişkin olmaları için gerekli duygusal karşılıklılık ve özverinin sağlanması ile karakterizedir (Kağıtçıbaşı, 1993).

2.2.2. Günümüzde Çocukluk Kavramı

Tan'a göre, 20. yüzyılın çocuk paradigması çocukların yetişkinlerden farklı, özel ve ayrı bir biyolojik evre olduğuna, onların hem yetişkinliğe hazırlanması gerektğine hem de bu yetiştirilme sürecinden ebeveynlerin sorumlu olduğuna dayanmaktadır. Ancak hala tüm toplumların önemli bir bölümünde bu paradigmaların yerleşmediği görülmektedir. Çocuğa ve çocukluğa ortak bir yaklaşım dahi geliştirilebilmiş değildir. Devletler, çocukluğu kendine özgü özellikleri olan özel bir dönem olarak tanımlamaktadır. Fakat bazı toplumlar içerisinde beş-altı yaşına gelmiş çocukların artık yetişkin gibi yaşamaya başlayabileceği bir çocukluk anlayışıyla hareket eden büyük bir kesim bulunmaktadır. Aynı eğitim sistemi içerisinde bile çocukluğun anlamı ya da süresi değişmektedir. Örneğin, mesleki eğitim alan çocukları olabildiğince kısa sürede iş sahaları içerisine çekmek amaçlanırken, diğer alanlarda çocuklar üniversiteye hazırlanmak için okullarda, dershanelerde adeta toplumdan soyutlanmakta ve yetişkinliğe geçiş dönemi uzatılmaktadır. Bunun yanında bazı toplumsal kurumların çocukluk anlayışları da farklılık gösterebilmektedir. Örneğin, bir toplumda hukuk sistemi ile eğitim sistemi çocukluk kavramına birbirinden farklı parametrelerle yaklaşabilmektedir. Aynı toplum içinde durum böyle iken farklı toplumlarda ya da kültürlerde çocukluk kavramının büyük oranda farklılıklar göstermesi kaçınılmazdır (Tan, 1993).

İsveç'te çocuğun tüm sorumluluğu devlet tarafından üstlenilmiş olup ebeveynlerin çocuk yetiştirme sürecinde payı sınırlı düzeydedir. İsveç'te çocuk, ebeveynlerini devlete

şikâyet edebilme hakkına sahiptir. Arap ülkelerinde ise tam tersi bir yaklaşım izlenilmekte olup çocuğun tüm sorumluluğu ebeveynlere verilmektedir. İsveç'in yaklaşımı çocuğu her bakımdan güvence altına alırken diğer yandan anne-babanın çocuk üzerindeki etkisini düşürebilmekte ve özellikle ergenlik döneminde birçok psikolojik problemin ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Arap ülkelerindeki yaklaşım ise anne babanın çocuklar üzerinde olması gerekenden daha fazla otorite kurmasına ve çocuğun gelişimini kısıtlamasına sebep olabilmektedir. Türkiye bu iki yaklaşımın tam ortasındır ve bölgeler arasında her iki yaklaşımı da görmek mümkündür (Polat, 2017).

Günümüzde teknoloji ve sosyal medyanın hayatımıza dâhil olmasıyla insanlar daha fazla temas ve iletişim halinde olmaya başlamıştır. Bu temas ve iletişim, kişinin cinsiyet rollerinin bulunduğu ev, işyeri, kamu ve sosyal hayat gibi pek çok ortamı iç içe geçirmiştir. Çocuk, işyerlerindeki kreşler, gölge öğretmenler, oyun ablaları/abileri gibi ikincil bakım verenler sayesinde bu düzen içinde var olmaya çalışmaktadır. Bunun yanında aileler çocuklarını sanal ortamlarda belli bir kurala uymaksızın teşhir etmekte ve onların rızası olmadan pek çok paylaşımda bulunabilmektedir (Öztürk, 2021). Son yıllarda yer değiştirmeye başlayan çocuk-ebeveyn rolleri artık çocuğun ebeveynleri istismar etmesine kadar varmıştır. Çocuklar, ebeveynleri üzerinde kontrol kurmak için anne-babalarına karşı fiziksel, duygusal ve ekonomik istismar uygulamaya başlamıştır. Öztürk'e göre çocuktan ebeveynlere yönelik şiddet, bakım verenlerin izin verme ve hoşgörü tutumlarını gereğinden fazla göstererek şımarttığı çocuklarda ve dijital aile modeli ile karakterize ailelerde daha fazla görülmektedir. Postmodern toplumlarda şiddet odaklı çocuk yetiştirme stillerinin bir sonucu olarak "ters istismar döngüsü" çocuktan ebeveyne evrilmeye devam etmektedir ki çocukluk tarihi açısından aile dinamikleri büyük bir farklılaşma göstererek disfonksiyonel nesillerin ortaya çıkmasını imkanlı kılmaktadır. Psikotarihsel açıdan ülkemizde çocuk yetiştirme stillerinin değerlendirildiği ve kuşaklararası travma geçişinin çalışıldığı ilk tez, Prof. Dr. Erdinç Öztürk

danışmanlığında Uzm. Psk. Görkem Derin'in "Kuşaklararası Eksende Psikotarih Temelli Çocuk Yetiştirme Stillerinin Travma, Bağlanma ve Dissosiyasyon Açısından İncelenmesi" başlıklı tezidir (Derin, 2018; Öztürk, 2020a; 2021).

Günümüzde aynı zaman diliminde neredeyse taban tabana zıt çocukluk anlayışı belirli ölçülerde varlanışını sürdürmektedir. Bir tarafta çocuğun gelişimine, psikolojisine ve yetiştirilmesine önem verilirken diğer tarafta ise çocuk, yoğun bir şekilde savaş, göç, yoksulluk ve istismar gibi olumsuz yaşantılara maruz kalmaktadır (Derin & Öztürk, 2020a; Polat, 2017). Postman (1995), 1960'lardan sonra çocuk tarihi araştırmalarının artmasını çocukluğun bitirilmesi ile açıklamaktadır. Ona göre çocukluk, toplumun sonradan oluşturduğu bir kavramdır ve her yapay kavram gibi zamanla varlığını kaybetmektedir. Postman, günümüzde çocuklar ve yetişkinler arasındaki farkın azalmasını, çocukluğun yok oluşu olarak ifade etmektedir. Çocuklar yetişkin gibi giyinmeye, makyaj yapmaya, konuşmaya ve ebeveynleriyle aynı şeyleri izlemeye başlamıştır. Abartılı giyinen ve hayran kitleleri olan çocuk yıldızlar ortaya çıkmıştır (Oberhauser, 2009). Bunun yanında çocuk ve gençlerdeki suç, alkol ve madde bağımlılığı, fuhuş, erken yaşta gebe kalma ve cinsel ilişkiye girme oranlarındaki artış yetişkinleştirilmeye başlayan çocukluğun olumsuz tarafını yansıtmaktadır. Toplumsal alandaki tüm bu gelişmeler çocukları yetişkinleştirirken, yetişkinleri de çocuklaştırmıştır. Yetişkinler ayaküstü beslenmekte, çizgi film izlemekte, elektronik oyunları oynamakta, tekerlemelerden ve ilkel ritimlerden oluşan müzikleri dinlemeye başlamıştır (Öztürk, 2020a, 2021; Postman, 1995). Günümüzde teknolojideki ilerlemeyle bilginin nitelik, miktar, akış ve alınışı değişmiş, kişinin simgesel çevresi ev, iş yeri ve okul alanının dışına çıkmış, daha kısa sürede daha fazla şey yapabilme imkânı doğmuş ve gün içerisinde çevreden gelen uyaranların sayısı hızla artmıştır. (Postman, 1995).

Çağdaş psikoloji ve psikotarih kuramlarında çocukluğun stabil bir değişim göstermediğini ve inişli çıkışlı değişimler yaşadığını savunulmaktadır (deMause, 1997; Derin

& Öztürk, 2018; Öztürk, 2020a). Örneğin Pollack, Ariés'in incelediği dönemlerde iddia ettiğinin tam aksine çocuğun yetişkinden farklı tutulduğu ve dönemin insanının bu bilinçte olduğunu öne sürmüştür (Tan, 1993). Bu eleştirilere karşılık Ariés'e göre çocukluk kendine has özellikleri olan ve yetişkinlerden ayrı tutulması gereken bir kavramdır. Bu kavram çocuğa verilen sevgiyi içermekten ziyade daha çok toplumsal bir bilinç meselesidir. Dolayısıyla 15 ve 16. yüzyıllardan önce çocukluk kavramının var olmadığını söylemek, o dönem, toplumun çocukları sevmediği ve ihmal ettiği anlamına gelmemektedir. Aksine Ariés çocukluk kavramının gelişmesiyle birlikte çocukların özgürlüklerinin kısıtlandığını, bebekleştirildiğini ve okullara kapatılıp sıkı disiplinlere maruz kaldıklarını ifade etmiştir (Onur, 2005). Gélis'e göre (1986) değişim önce kentli seçkin ailelerde başlamış yavaş yavaş toplumun tüm kesimlerine yayılmıştır. Örneğin İtalya kentlerinde 14. yüzyılda değişim başlamışken, İngiltere ve Fransa kentlerinde değişimin meydana gelmesi 16. yüzyılı bulmuştur (deMause, 1974; Tan, 1993). Cunningham'a göre (1998) çocukluk tarihi araştırmacıları pek çok konuda çeşitli görüş ayrılıkları yaşasa da son yıllarda bir konuda çocukluk tarihinin toplumsal gelişimin tarihiyle paralel gittiği ortak görüşü kabul etmektedirler.

Psikotarihin duayeni olan DeMause, insanlık tarihinin çocuk istismarı üzerine kurulu olduğunu ifade eder. Öztürk ve Derin'e göre insanlık tarihinin çocuk istismarı üzerine kurulu olması ise dissosiyatif bozuklukları bu alanda da gündeme getirmektedir. DeMause, çocuk istismarının tarihini anlatırken, pek çok bilimsel makalesinde dissosiyasyondan bahseder. Zaten erken yaşta başlayan ve kronik olarak devam eden çocuk istismarı ve ihmaline katlanmak ancak dissosiyasyon ya da dissosiyatif savunma sistemleri ile mümkündür. Çocukluk çağı travmaları ve çocukluk algısı konularındaki psikotarih çalışmalarıyla bir bilim ikonu olan Lloyd deMause, hem psikotravmatoloji hem de klinik ve adli psikoloji alanlarına öncül bir rehberlik yapmaya devam etmektedir. Lloyd deMause'a göre çocukluğun tarihi istismarla doludur ve tarihte ne denli geriye gidilirse o denli şiddet ve ihmalle karşılaşılmaktadır. Ancak

deMause, günümüzün çocuk algısı ve çocuk yetiştirme stillerinin ulaşabildiği en iyi noktada olarak ilerlemeye devam ettiğini vurgulamaktadır (deMause, 1974; Derin, 2018; Öztürk, 2020a; 2020b).

2.2.3. Psikotarihsel Açıdan Çocukluk Algısı

Psikotarih, psikoloji ve tarihin yanı sıra psikiyatri, adli bilimler, sosyoloji, arkeoloji, antropoloji gibi disiplinlerin ortak çalışmasına dayanmaktadır. Psikotarih, toplumsal değişimlerim bireysel davranışların tamamı olduğuna dayanan metodolojik bireyselliğin felsefesi ile karakterizedir. Bu doğrultuda psikotarih üç temel alanda çalışmalarını yürütmektedir. Bunlardan birincisi tarih boyunca çocuk istismarı ve ihmalini, çocukların yetiştirilme biçimlerini ve aile dinamiklerini incelediği çocukluk çağı travmalarının tarihi; ikincisi tarihsel öneme sahip kişilerin psikolojik analizlerinin yapıldığı psikobiyografi ve üçüncüsü ise grup ve ulusların psikotoplumsal analizine dayanan grupların psikotarihidir. Bu analizler, arkeolojik ve antropolojik kazılara, yazılı ve yazısız metinlere, politik söylevlere, kişisel hatıralara, otobiyografilere, resimlere ve karikatürlere dayanarak gerçekleştirilmektedir (deMause, 1982, 1997; Derin & Öztürk, 2018; Öztürk, 2016, 2020).

Psikotarihçiler tarih yazımında kullanılan akılcı, faydacı ve maddeci modellerin geçmiş yaşamı yansıtmakta yetersiz olabileceğini savunmaktadır. Onlara göre geçmişteki insanların içsel durumlarına ve öznel yaşantılarına değinmeden onların davranışlarını ve yarattıkları tarihi anlamak mümkün değildir. Psikotarihçiler, bu çalışma disipliniyle çocukluğu yetişkinlikten farklı bir dönem olarak ele almış ve tarih boyunca çocuk olmanın nasıl bir öznel yaşantı taşıdığını incelemişlerdir (Tan, 1989). Çocukluk tarihi çalışmaları, çocuk yetiştirme stilleri ve aile dinamiklerinin bireylere, tarihe ve toplumsal değişimlere etkisini incelemektedir (Akcan & Öztürk, 2020). Lloyd deMause'a göre anne-baba-çocuk ilişkisi topluma ve tarihe büyük ölçüde yön vermekte ve bu yön verme süreci de kuşaklararası bir

geçiş ile gerçekleşmektedir. Ebeveynler kendi ebeveynlerinden gördükleri çocuk yetiştirme stillerini ve çocukluklarında yaşadıkları travmaları kendi çocuklarına aktararak günümüze kadar getirmişlerdir. Bu şekilde nesiller ve kuşaklararası bir uzamda tarih, sürekli bir değişim ve gelişim içinde olmuştur (deMause, 1997; 1998).

Lloyd deMause'un çocukluk ve toplum üzerine bir ömür boyu sürecek psikotarihsel çalışmalardan çıkardığı sonuç daha önce belirtildiği üzere insanlık tarihinin çocukların istismarı üzerine kurulu olduğudur. deMause'a göre çocuklara yönelik istismar, önce insanlığın, sonra da toplumun psikolojik dengesi ve stabilitesinin belirlenmesinde temel bir işlev görmektedir ki deMause bunu "*zehir konteyneri (poison cup)*" kavramıyla açıklamıştır. Bu kavrama göre ebeveynler kendilerinde katlanamadıkları travmatize parçalarını başka bir bedende kontrol etme doğrultusunda için çocuklarını seçerler. Olumsuz duygu ve düşüncelerini çocuğa yansıtarak onları kendi travmalarından arınmak için adeta kullanırlar. Özellikle yeni doğan bebekler "zehir konteyneri" olmak için çok uygundur, çünkü onlar ruhsal açıdan temizdirler. Çocukluk tarihinden geriye gidildikçe ebeveynlerin kendi kaygı, korku, öfke ve üzüntüleriyle yeni doğanları ya öldürdüğü ya da istismar ettiği görülmektedir. Anne-babaların dışında toplum da çocuğu zehir konteyneri olarak kullanmıştır. Milattan önceki zamanlarda, bir dilek ya da bir felaket sonrası bağışlanma için çocuklar çoğu zaman bir tören eşliğinde kurban edilmiştir. Kişinin endişeleri ne olursa olsun, bu anksiyetelerinden ve travmalarından kurtulmak için ellerinin altında her zaman çocuklar olmuştur (deMause, 1998; Derin, 2018; Öztürk, 2020a, 2020b).

Ancak deMause'a göre psikolojik değişim belirli oranda sosyal ve teknolojik değişimden bağımsız olarak gerçekleşmekte ve ekonomik durgunluk dönemlerinde dahi bu değişim görülebilmektedir. Değişimi engelleyen ya da durduran en önemli etken şiddet odaklı ve empatiden uzak yanlış çocuk yetiştirme stilleridir. deMause'a göre özellikle kız çocuklarının yaşadıkları travmalar tarihi adeta dondurmaktadır, yani toplumsal ilerleme ve

gelişmeler büyük oranda gerçekleşmemektedir. Bunlara, Çin'de kız çocuklarının ayakları daha küçük olsun diye *"ayak bağlama (foot binding)"* geleneği ve Müslüman toplumlarda yapılan *"klitoridektomi (kadın sünneti)"* uygulaması örnek gösterilebilmektedir. Her iki toplumun da bu uygulamalar nedeniyle donduğu, sosyal ve teknolojik gelişmelerde geri kaldığını ifade edilmektedir. Gelişimi hızlandıran ya da iyileştiren şey ise doğru ve empati odaklı çocuk yetiştirme stilleridir. Nesiller kendi çocukluk çağı travmalarını daha ılımlı ve empatik yollarla çözdükçe bu pozitif baş etme ve çözme becerisini bir sonraki nesle aktaracak ve böylelikle ebeveyn-çocuk ilişkisi gittikçe daha iyi bir hale gelecektir (deMasue, 1998; Öztürk, 2020a,2020b).

2.3. Çocuk Yetiştirme Stilleri

Çocuk yetiştirme stilleri, ebeveynlerin çocuklarına yönelik her türlü tutum, inanç, davranış ve beklentileri olarak tanımlanmaktadır (Darling ve Steinberg, 1993). Yeni doğan ilk defa anne ile temasa geçmektedir. Annenin çocukla hangi çocuk yetiştirme stiliyle temas kurduğu ve ona gösterdiği empati düzeyi çocuğun ruhsal ve kimlik gelişimi için çok önemlidir (Öztürk, 2016). Baumrind (1966) "otoriter" "açıklayıcı/otoriter" ve "izin verici" olmak üzere üç stil öne sürmüştür. Otoriter çocuk yetiştirme stilinde aile içinde belirgin kurallar vardır ve kurallar açıklama yapılmaksızın katı bir şekilde uygulanır. Bu stil kapsamında çocuklar ebeveynlere mutlak bir şekilde itaat ederler, ebeveyn-çocuk iletişimi ve duygusal bağı oldukça yetersizdir. Çocuklar ebeveynlerinden çok fazla sevgi ve destek görmezler. Açıklayıcı/otoriter stilde, kurallar belirgindir ancak bu kuralları uygulamada katı bir tutum izlenmemektedir. Aile içerisinde kurallar açıklanır ve çocuğun da söz hakkı bulunmaktadır ki bu stil için "demokratik stil" kavramı da kullanılabilmektedir. Demokratik stilde, aile içi iletişim kanalları açıktır, çocuğa sevgi ve destek verilir, gerekli özerklik tanınır ve başarıları takdir edilir. İzin verici çocuk yetiştirme stilinde ise aile içinde denetim ve kontrol yok

denecek kadar azdır. Ebeveynler ilgisizdir ve çocuklarıyla olan iletişimi ve duygusal bağı çok zayıftır (Baumrind,1966).

Baumrind'in ardından Maccoby ve Martin (1983) Baumrind'in stilleri üzerinden "talepkarlık" ve "duyarlılık" olarak adlandırdığı iki boyut üzerinden dört stil tanımlamıştır. Bu stilleri, ebeveynlerin hem talepkar hem duyarlılık boyutları yüksekse "açıklayıcı/otoriter", düşükse "izin verici/ihmalkâr" ; talepkar boyutu yüksekse "otoriter"; duyarlılık boyutu yüksekse "izin verici/şımartan" olarak açıklamıştır. Açıklayıcı/otoriter ebeveynlik stilinde ebeveynler çocukları birer birey olarak kabul etmekte, onlara sevgi ve ilgi göstermekte, kısıtlamadan ve yasaklamalar yapmadan evlatlarını denetlemektedir. Otoriter ebeveynler ise birçok şey talep etmelerine rağmen genellikle tepki vermezler. Çocuklarını birey olarak kabul etmez, onlar yerine kararlar alır, davranışlarını kontrol eder ve tepki vermezler. İzin verici/şımartan ebeveynler çocuklarına tepki verir ancak onları çok az kontrol ederler ve onlara hiç müdahale etmezler. Bu stilde çocuk doğru ya da yanlış ne olursa olsun istediği her şeyi yapabilir konumdadır. İzin verici/ihmalkâr ebeveynler ise çocuklarından ne bir şey talep eder ne de çocuklarına tepki verirler, adeta onları yok sayarlar. Açıklayıcı/otoriter ebeveynlerin çocuklarının benlik saygısının daha yüksek olduğu ifade edilmektedir (Tunç & Tezer, 2006).

Baumrind, Maccoby ve Martin'in ortaya koyduğu stiller çocuk yetiştirme stilleri ile ilgili çalışan akademisyenler tarafından geniş ölçüde kabul görmüştür. Darling ve Steinberg (1993)'e göre çocuk yetiştirme stillerinin boyutlar temelinde, kategoriler haline getirilerek incelenmesi istatistiksel verilere ulaşılabilmesi açısından önemlidir. Böylelikle çocuk yetiştirme stilindeki değişkenler ve altında yatan sebepler daha iyi anlaşılabilir olmaktadır. Sleddens ve arkadaşları (2014) farklı kuramsal yaklaşımlar açısından çocuk yetiştirme stillerini inceleyerek sıcaklık, yapılandırma ve kontrol boyutları temelinde beş boyut belirlemiştir. Bu beş boyut şu şekildedir:

1. *Besleyici olma:* En sık rastlanan ebeveynlik yapılarından biridir. Bu tutumdaki ebeveyn çocuğunu tanır, çocuğuyla zaman geçirir. Çocuğuna gerekli ilgi ve sevgiyi verir. Çocuğun duygusal ve fiziksel mesajlarına uygun tepkileri gösterir, çocuğun özerkliğini, birey olma çabasını destekler, kendini ifade etmesi için gerekli ortamı çocuğa sunar, iyi davranışlarını över ve ödüllendirir.
2. *Yapılandırma:* Ebeveynlerin çocuklarının yaşamlarını belirli kurallarla organize etmesi, yönetmesi tutumudur. Bu tutumdaki ebeveyn tutarlı ve öngörülebilir konumdadır. Çocuğunu yeni beceriler geliştirmeye teşvik eder, gününü/haftasını planlamasına, etkinlikler düzenlemesine yardım eder, karşılaştığı sorunlarda yanında olur ve onunla birlikte mevcut sorunlara dönük çözüm arar.
3. *Davranışsal kontrol:* Ebeveyn, çocuğu üzerinde yeterli düzeydeki kontrole sahiptir. Çocuğunu izler ve aktivitelerini denetler. Çocuğunun kendisinden beklediği ve beklemediği davranışların farkındadır. Çocuk yanlış ya da zarar verici davrandığında direkt olarak müdahale etmeden, davranışını ve bu davranışının olası sonuçlarını açıklayarak süreci yönetmektedir.
4. *Aşırı koruyucu olma:* Ebeveynin koruma amaçlı yaptığı her davranışı aşırılık içerir. Çocuğun nerde ne yaptığını yoğun bir şekilde izler, eylemlerine ve aktivitelerine ilgisi olmaksızın aşırı düzeyde karışır. Çocuğun yanlış ya da zarar verici bir şey yaptığını düşündüğünde aşırı ve sert bir şekilde müdahale eder.
5. *Zorlayıcı Kontrol:* Ebeveynin kontrolü, baskıcı ve serttir. Ebeveyn otoritesini sonuna kadar kullanır. Gerekirse sert cezalara, fiziksel disipline başvurur ve adeta çocuğu kendi istediği şekle sokar. Çocuğun duygularını, düşüncelerini, isteklerini ve arzularını önemsemez. Bu süreçte duygusal ya da fiziksel istismara başvurabilir, çocuğunu manipüle edebilir ve bedensel cezalar verebilir.

Yurduşen (2016), Sleddens ve arkadaşlarının literatüre kazandırdığı boyutlarla geliştirdikleri ölçeği, Türk kültürüne uyarlarken beş boyut belirlemiştir. Bu beş boyut şu şekildedir:

1. *Kontrol Etme:* Ebeveyn, sınırları net kurallar belirler ve çocuktan bu kurallara sorgulamadan uymasını bekler. Kuralların uygulanması sürecinde çocuğa aşırı baskı göstermektedir.
2. *Fiziksel Disiplin:* Ebeveyn, çocuk yanlış bir şey yaptığında, kurallara uymadığında, söz dinlemediğinde ya da uygunsuz davrandığında ona fiziksel cezalar vererek disipline etmeye çalışır.
3. *Destekleme:* Ebeveyn çocuğuyla sıcak ve samimi bir ilişki kurar. Çocuğuyla aynı fikirde olmasa bile onun fikirlerini ifade etmesi için ve kendine karşı dürüst olması için destekler, zorlandığında ya da bir problemi olduğunda yardım eder, takdir eder, över ve hoş sözler söyler.
4. *Gözetleme:* Ebeveyn çocuğun ne yaptığının her zaman farkında olur, onun arkadaşlarını tanır ve neler yaptıklarını bilir, evladının neleri yapabildiğini neleri yapamadığını, içinde neler yaşadığını bilir, sorumluluklarını yerine getirmesini sağlar ve yardım eder.
5. *Katılım:* Ebeveyn çocuğuyla bolca vakit geçirir, gününü çocuğuna göre planlar ve optimal zaman ayırır.

2.3.1.Psikotarihsel Çocuk Yetiştirme Stilleri

Psikojenez, düşünce (*pscyhe*) ve başlangıç (*genesis*) sözcüklerinin birleşimiyle oluşturulmuş bir kavramdır. Addington (2007) psikojenezi "her şey düşüncede başlar" olarak tanımlamıştır. Bilinçli olarak düşünülen her düşünce bilinçaltını etkiler ve bu düşünce eyleme dönüşür. deMause psikojenez kavramını çocukluk tarihi içerisinde kullanmıştır. Onun

psikojenik tarih teorisine göre tarihsel değişimin en önemli değişkeni ekonomi ya da kültür değildir, nesilden nesle aktarılan çocuk yetiştirme stilleridir (deMause, 1982). Lloyd deMause psikotarih ile ilgili, "*Tarih, kişinin çocukluk çağı travmalarını yeniden gözden geçirerek ve daha önceki anksiyetelerini çalışarak iyileştiren psikoterapi gibidir*" ve H*er doğan bebek, tarihsel kişiliğe yeni bir başlangıç şansı verir*" sözleriyle çocukluk çağı travmalarının önemine dikkat çekmiştir (deMause, 1982). deMause tüm bunları göz önünde bulundurarak tarih boyunca anne-çocuk ilişkisini incelemiş ve çocuk yetiştirme stillerini altı psikojenik evreye ayırmıştır. Her psikojenik evre o dönemin sanat, dini, siyasi anlayışını ve ekonomisini yansıtmaktadır. Ancak her evrenin en önemli değişkeni bireyin ruhsal mirasını aktarmadaki temel araç olan çocuk yetiştirme stilleridir (Öztürk, 2016; 2020). Bu evreler birbirini takip etmez. Daha ilerici görünen evrede önceki evrelere ait çocuk yetiştirme stili görülebilmektedir. Bugün toplumda bu zamana kadarki tüm evrelere ait çocuk yetiştime stilleri bulunmaktadır. Evreler daha az empatikten daha çok empatik olana doğru sırasıyla şu şekildedir: çocuk öldüren evre (infanticidal mode), terk eden evre (abandoning mode), tutarsız evre (ambivalent mode), müdahaleci evre (intrusive mode), sosyalleştirici evre (socializing mode) ve yardım edici evredir (helping mode) (deMause, 1982; Derin & Öztürk, 2018; Öztürk, 2016; 2020).

2.3.1.1. Çocuk Öldüren Evre

Bu evre, erken çocuk öldüren evre ve geç çocuk öldüren evre olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu dönemin belirleyici özelliği ebeveynlerin bebeklerini öldürme arzusu içinde olmalarıdır. Erken çocuk öldüren evre kabile dönemine denk gelmektedir. Bu evrede anne şizoid yapıdadır. Çocuk ise "zehir konteyneri" olarak görülmüştür. Çocuklar baştan çıkarılmış, tüketilmiş, ayinlerle hayvan türü alter ruhlara kurban edilmiş; öldürülmeyen bebeklerin çoğu ise istismar edilmiştir Bu dönemde cinsel istismar o kadar yaygın ve

normaldir ki tiyatroda komedi unsuru olarak kullanılmıştır. Hem kız çocukları hem de erkek çocuklar aile üyeleri tarafından istismar edilerek başka ailelere hizmet etmek için gönderilmiştir (deMause, 1974; 1998). Geç çocuk öldüren evre Antik Çağ'a denk gelmekte olup bu evrede ebeveyn narsisist bir kişilik yapıdadır. Ebeveynler, özellikle anneler, çocuklarını yine istismar ve kurban etmeye devam etmiştir. Bu döneme hâkim olan yetiştirme stili çocuk reddidir. Çocuklar az oranlarda da olsa büyütülmeleri için süt anne ya da başka ailelere verilmiş ve diğer ailelere hizmet etmeleri için gönderilmiştir (deMause, 1974; 1998; Öztürk, 2016). Çocukluk tarihinde infantisidin en yoğun olarak görüldüğü dönem bu evredir. deMause yoğun ve sistemli çalışmaları sonucunda antik dönemde doğan çocukların yaklaşık yarısının, orta çağda yaklaşık üçte birinin, on sekizinci yüzyılda ise yaklaşık yüzde birinin bakım verenleri tarafından öldürüldüğünü ortaya koymuştur. Her evre ilerledikçe bebeğe ve çocuğa, daha fazla yaşam hakkı tanınmaktadır (deMause, 1982; 1998).

2.3.1.2.Terk Eden Evre (Abandoning Mode)

Terk eden evre Hristiyanlığın yaygınlaşmaya başladığı döneme tekabül etmektedir. Hristiyanlıkla birlikte ortaya çıkan bebeğin bir ruha sahip olduğu düşüncesi bebek öldürme kurban etme ritüelini zorlaştırmaya başlamıştır. Ancak yine Hristiyanlıkla birlikte ortaya çıkan çocuğun günahkâr olarak doğduğu inancıyla çocuk dövülmüş ve ona acı çektirilmiştir. Bu evrede çocuğu öldürme ritüelleri azalmış onun yerini çocuğa işkence etme almıştır. Çocuğa yönelik bu kötü muameleyi neredeyse her sosyoekonomik düzeyde bulunan toplumdaki ebeveynler değişen oranlarda da olsa göstermiştir (deMause, 1999). Bu evrede anne mazoşist yapıya sahiptir ve vicdan duygusundan yoksundur. Mazohist anne, çocuğunu önce döver, işkence eder ve daha sonra ise dövdüğü/acı çektirdiği evlatlarını affeder. Anneler bu dönemde çocuklarını uzun süreler kundaklamıştır ve daha sonra kendi travmalarını çocuklarına yansıtmamak için evlatlarını sütanneye, manastıra ve rahibelere bırakmıştır (deMause, 1977; 1982).

2.3.1.3. Tutarsız Evre (Ambivalent Mode)

Orta Çağ dönemine denk gelen tutarsız evrede, çocuk algısı önceki dönemlere göre nispeten daha empatiktir. Çocukların öldürme ve işkence etme şeklindeki kurban etme ritüelleri belirli oranda azalmasına rağmen bu kurban etme ritüeli, onları cezalandırmaya ve istismara etmeye dönük olarak değişim göstermiştir. Bu evrede çocuğun fiziksel sağlığı, minimal düzeyde de ruh sağlığı önem kazanmaya başlamıştır. Bu doğrultuda toplum içerisinde çocuğu korumaya yönelik kanunlar çıkarılmış, okullar ve eğitim kurumları kısmi ölçüde de olsa yaygınlaşmaya başlamıştır. Çocuklar bu evrede, daha az günahkar ve zehir konteyneri olarak görülse de ebeveynleri tarafından dövülmeye devam edilmiştir (deMause, 1999). Bu evrede anne, boderline kişilik yapıdadır ve tutarsız çocuk yetiştirme stillerine sahiptir. Anneler, çocuklarını bir yandan döver, bağırır ve şiddet uygularken, diğer yandan ise dövdüğü evladı için üzülür, onu korumaya ve kollamaya çalışır ve ölen çocukları için uzun süre yas tutmaktadır (deMause, 1982; Öztürk, 2016; 2020).

2.3.1.4.Müdahaleci Evre (Intrusive Mode)

Müdahaleci evre tarihsel kronolojide yaklaşık olarak Rönesans dönemine denk gelmektedir. Günümüz empati anlayışının kıvılcımları, bu evrede oluşmaya başlamıştır. Ebeveynler öfke ve streslerini belirli oranda kontrol etmeye başlamış olup, artık bebeği kundaklama süreleri önemli ölçüde azalmış, bebekler ev içerisinde özgürce emekleye başlamış ve kendilerine ait odalarda uyuyabilmişlerdir (deMause, 1997; 1999). Müdahaleci evre, doğru bakım ve tedavi yöntemlerinin kullanılmaya başlamasıyla çocuk ölümlerinin sayısı hızla azalmış, toplumdaki bilinç seviyesinin yükselmesiyle kişiler daha geç yaşta evlenmiş ve daha az çocuk yapmıştır. Çocuğa yapılan yatırımın niteliği artmış ve çocuk daha çok değer görmeye başlamıştır (Öztürk, 2018). Müdahaleci evrede anne depresif ve çocuk itaatkâr yapıda olup bu itaatkâr çocuğu disipline etmeye çalışmaktadır. Anne çocuğu

büyütmesi için başkalarına göndermek yerine kendisi yetiştirmektedir ve her ne kadar çocuğa daha empatik yaklaşsa da yetiştirirken fiziksel ceza yöntemlerini sıkça kullanmaktadır (deMause, 1982). Öztürk'e göre (2020) bunun temelinde annenin hem kendi güçlü annesiyle hem de inatçı bebeğiyle mücadelesi vardır. *"Yaralayan ve yaralanan birleşmesi"* olarak ifade edilen bu durumda anne bir yandan maruz kaldığı yanlış çocuk yetiştirme stillerinin etkilerini iyileştirmeye çalışırken diğer yandan ise kuşaklararası bir uzamda miras kalan bu yanlış çocuk yetiştirme stilleriyle kendi çocuğunu büyütmektedir.

2.3.1.5. Sosyalleştirici Evre (Socializing Mode)

18. yüzyılda başladığı bilinen sosyalleştirici evre, genellikle modern dönemi temsil etmektedir. Bu modern dönemin bir getirisi olarak çocuğa empatik yaklaşmanın derecesi önceki dönemlere göre önemli ölçüde artmıştır. Modernleşme ile birlikte bireyselleşmenin yaygın bir hale gelmesiyle anneler, hem kendilerine daha fazla zaman ayırabilmek hem de her bir çocuğa yapılan yatırımı daha da arttırmak amacıyla daha az sayıda çocuk yapmaya karar vermişlerdir (deMause, 1999). Çocuğu dövme, işkence etme ve öldürme önceki evrelere göre belirgin düzeyde azalmış onların yerine psikolojik ceza ve disiplin yöntemleri kullanılmıştır. Bu evrede anne nevrotik yapıdadır ve çocuğu kendi idealleri doğrultusunda manipüle ederek sosyalleştirmekte ve yetiştirmektedir (deMause, 1982; 1997). Sosyalleştirici evre ile karakterize çocuk yetiştirme stilleri, günümüz Batı toplumlarında sınırlı düzeyde de olsa hala kullanılmaktadır (deMause, 1997; Öztürk, 2020a; 2020b).

2.3.1.6. Yardım Edici Evre (Helping Mode)

Yardım edici evrenin görüldüğü 20. yüzyılla birlikte çocuk hakları hareketleri ve çocuğa yönelik pozitif çalışmalar artış göstermiş, bu gelişmelerle birlikte destekleyici ebeveynlik stilleri önemli bir ivme kazanmıştır. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından sonraki post-modern dönemde hem anne hem de baba, çocuğun bakımı ve yetiştirilmesine dahil olmaya,

çocuğu yetiştirmenin asıl görevleri olduğunu kabul etmeye ve bu bakım sürecinden keyif almaya başlamışlardır. Bu evrede ebeveynler bireyleşmiş yapıdadır ve çocuklarını da bireyleştirerek yetiştirmektedirler. Yardım edici evrede bakım verenler, çocuğun kendini keşfetmesine ve kendi hedeflerine ulaşmasına önemli ölçüde yardım etmektedirler. Annelerin empati düzeyleri diğer evrelere oranla en iyi seviyededir. Anne çocuğa sevgi, ilgi ve güven vermeye, çocuğa her türlü ihmal ve istismardan korumaya çalışmaktadır (deMause,1982; 1999). Yardım edici evrede çocuklar koşulsuz bir sevgiyle ve şiddet ve stresten uzak yetişirler ve yetişkinliklerinde bireyleşmiş, kişiliğini bütünleştirmiş, psikolojik olarak sağlıklı, öfkesini ve stresini yönetebilen kişiler olurlar. Bugünün empatik ebeveynleri ve savaş karşıtı eylemler, yardım edici evrede yetiştirilmiş nesildeki bu ruhsal açıdan iyileşmeye kanıt olarak gösterilebilmektedir (Öztürk, 2020b).

2.3.1.7.Yol Gösterici Evre (Guiding Mode)

Ebeveyn-çocuk ilişkisinin ensestten sevgiye ya da istismardan empatiye evrimi uzun bir zaman uzamında gerçekleşmiştir ve bu değişim hala belirli oranlarda devam etmektedir (deMause, 1982; 1998). Günümüzde yardım edici ebeveynlik stili çocuğun gelişimini ve bireyselleşmesini destekleyen yapısıyla ön plandadır ve uzun süre ön planda kalacak gibi görünmektedir (Öztürk, 2016; 2020b). Günümüz ebeveynlik stillerinin tarih boyunca gelişip dönüşerek en iyi halini aldığı düşünülse de kuşaklar boyunca aktarılan travmatik deneyimleri ve postmodern dünyanın getirdiği olumsuz dinamikleri içermektedir. Ebeveynle çocuğun birbirine yabancılaşması, kimi zaman yer değiştirmesi, iletişim kurmakta zorlanması günümüz postmodern ebeveynlik stillerinin çıkmazlarındandır. Ebeveynin iyi niyetle gösterdiği tutumların çoğu çocuğun anne-babasından kopmasına, aile dışı kişiler, akranlar, dijital dünya gibi yanıltıcı rehberler edinmelerine sebep olmaktadır ve edindiği aile dışı rehberler genellikle anne-babanın rehberliğinden daha iyi değildir. Öztürk klinik deneyimleri ve araştırmalarından yola çıkarak "Doğal ve Rehber Ebeveynlik Stili" adını verdiği daha fonksiyonel bir

ebeveynlik stili önermiştir. Doğal ve rehber ebeveynlik stilinde ebeveyn, optimal düzeyde ve gerektiği ölçüde hem kontrol edici hem de koruyucudur. Ebeveynlerin bu tutumu baskı ve şiddet içermemektedir, aileler sağlıklı ve fonksiyonel iletişim dinamiklerini kullanmaktadır. Ailenin belirli kuralları vardır ve bu kurallar büyük oranda değişkenlik göstermemektedir. Her aile bireyinin rolü ve sorumlulukları vardır. Ebeveyn dijital iletişim araçlarıyla olabildiğince az vakit geçirir ve çocuklarına da bu teknolojik cihazların kullanımı konusunda sınır getirmektedir. Ebeveynler, evde mümkün olduğunca yüz yüze iletişimin olduğu, sıcak ve samimi bir ortam yaratmaya çalışmaktadır (Öztürk, 2020a; 2021).

Çocuğun dokunulma, güven duyma, yapılandırılma, sosyalleşme, uyarılma ve değer verme gibi temel gereksinimleri vardır. Ebeveyn çocuğu kucaklamalı, öpmeli, sarılmalı, tehlikeli durumlardan korumalı, çocuğa yön vermeli, örnek olmalı, yapabileceği ve yapamayacağı davranışların sınırlarını belirlemeli, tutarlı hareket etmeli, onu ve duygularını tanımalı, dış dünya ile çocuk arasında köprü kurmalı, onun dünyasına girerek acı, neşe, heyecan gibi duygularını uyarmalı, ona değerli ve önemli olduğunu hissettirmelidir (Cüceloğlu, 2010). Doğal ve rehber ebeveyn, çocuğun tüm bu gereksinimlerini yeterli bir şekilde karşılamaktadır. Öztürk'e göre yardım edici ebeveynlik stiline sahip ebeveynlerin mantık ve duygularıyla belirlediği tutumlar, çocuğun gelişimini olumlu yönde etkilemesine rağmen onları travmatik yaşantılardan korumak için yeterli değildir. Günümüz ebeveynlik stillerini kullanan anne-babalar, gerekli ya da gereksiz her durumda uzmanlara başvurmaktadır. Her konuda uzmana bağımlı olan ebeveynler çoğunlukla kriz durumunda ne yapacaklarını bilmemektedir ki Öztürk, bu veriye dayanarak ebeveynin sezgilerini kullanması gerektiğini önemle savunmaktadır. Özellikle çocuk soyut dönemine gelene kadar çevresindeki tehditleri sezgilerine kulak vererek tahmin edebilir ve dikkate alabilir olmalıdır. Bu döneme kadar doğal ebeveynlik stili kullanılarak korumaya muhtaç olan çocuk için önleyici bir tutum izlenmelidir. Çocuk soyut döneme geldiğinde ise yani 9-11 yaşından sonra rehber ebeveynlik

stili kullanılmalıdır. Ebeveyn, çocuğun karakterinin oluşmasında, kendini geliştirmesinde, kararlar almasında "yol gösterici"; karşılaştığı sorunlarda ise "çözüm odaklı" bir tutum göstermelidir. Ebeveyn kendini eğitmeli, geliştirmeli ve öğrendiği bu bilgileri çocuğunun anlayabileceği bir şekilde ona aktarmalıdır. Çocuk ebeveynden alabileceği bir şey kalmadığında, ondan vazgeçmeye ve uzaklaşmaya başlamaktadır. Ebeveyn mümkün olduğunca çocuğu kendi rehberliğinde tutmalıdır. Doğal ve rehberlik ebeveynlik stiliyle çocuğu hem travmatik tehditlerden korumalı hem de ona travmalarla başarılı bir şekilde baş etmeye yönelik stratejileri öğretmelidir (Öztürk, 2018; 2020a; 2021).

Doğal ve rehberlik ebeveynlik stilinde önceki kuşaklardan kalan yöntemler de belirli ölçüde yer almakta olup, anne-babalar çocukları için hem rehber hem de yol gösterici konumunu sürdürmektedirler. Doğal ve rehber ebeveynlik stilinde, çocuğun bireyselliği ve özerkliği kısıtlanmaz ya da engellenmez aksine desteklenmektedir. Çocuk zarar görebileceği ya da zarar verebileceği durumlarda ebeveyn bu durumu önler ve olumsuz durum ortaya çıkmaması için gerekli önlemleri almaktadır. Akrabalarla ve komşularla kurulan sağlıklı iletişim ve yakınlık, çocuğun psikososyal gelişimi için oldukça önemlidir. Ebeveynler ailelerinden aktarılan temel kurallara uymaktadırlar, ancak bu kuralları uygulamada belirli ölçüde esnektirler, bir diğer ifade ile bağlama/kontekste göre inisiyatif alabilirler. Geleneksel ebeveynlik stillerinden farklı olarak baba, bu çocuk yetiştirme stilinde bakım verme sürecinde aktif bir roldedir, hatta belirli açılardan anneyle eşit oranda çocuklarıyla ilgilenmektedir. Çocuk, doğa ve hayvan sevgisiyle büyütülmekte ve ahlak, merhamet, adalet ve sadakat temel değerler olarak varlanışını korumaktadır (Öztürk, 2020a; 2021).

2.4. Ruhsal Travma

2.4.1.Ruhsal Travma Kavramı

Psikotravmatoloji Duayeni Janet ve Öztürk'e göre travmatik yaşantılar ve olumsuz yaşam deneyimleri, bireylerin bilinç, bellek, kimlik ve çevreyi algılama işlevlerini vurmakta ve ruhsal entegrasyonunun kesintiye uğratmasına neden olmaktadır (Janet, 1907; 2020; Öztürk, 2020a). Zaman-dizinsel açıdan ise travma, Eski Yunanca'da "yara" anlamına gelmektedir (Herman, 1992). *"Bireyin ruhsal ve bedensel varlığını çok değişik biçimlerde sarsan, inciten, yaralayan her türlü olayı adlandırmak için kullanılır"*(Herman, 2016). Birey bu olayları deneyimlediğinde baş edebilmek için yeterince yanıt verme fırsatı olmalıdır. Deneyimi çözülene kadar işleyebilmesi verebileceği en sağlıklı tepkidir. Bu tepkiyi verme fırsatı olmadığında olaydan kaçabilir ya da olayı reddedebilir. Kişinin yaşadığı tehdit edici deneyime yanıt verme fırsatı bu şekilde sınırlandığında maruz kaldığı deneyim, ruhsal travma haline gelir. Çünkü travma tehdit edici olayın varlığıyla sınırlı değildir. Zamanla, bir seyir halinde gelişen, olayla ilgili hem nesnel hem de öznel bileşenleri olan psikolojik bir süreçtir (Şar ve Öztürk, 2006). Travma, bir olay, bu olaydan etkilenen ve bu olayla baş etmeye çalışan bir özne ve bu olayın bedensel ve ruhsal etkilerini hatta psikopatojen izlerini içermektedir (Özgen ve Aydın, 1999; Öztürk, 2020a).

Travmatik olayların en karakteristik özellikleri ani başlangıçlı olması, beklenmedik ve olağanın dışındaki durumlarda ortaya çıkmasıdır. Literatürde travmatik yaşantılar genel olarak üç temel kategoride değerlendirilmektedir. Yaşamın her hangi bir döneminde yaşanan travmatik yaşantılar Tip I; çocuklukta, genellikle bakım veren kişilerden kaynaklanan travmatik yaşantılar Tip II; eşzamanlı çok sayıda insanı etkileyenler ise kitlesel travmalar Tip III psikolojik travma olarak sınıflandırılmaktadır. Kişi travmatik yaşantıları deneyimlediğinde yaşamsal bütünlüğüne bir tehdit olarak algılamaktadır. Bu tehditle baş etmede yetersiz

kaldığında ise ruhsal bütünlüğü ve stabilitesi zarar görmektedir ki, bu travmalar bireylerin yaşamsal bütünlüğü sekteye uğratmaktadır. Travmatik yaşantılar, bireylerde korku ve dehşet duyguları harekete geçirmektedir. Kişi artık kendini ve yaşamı farklı algılamaya ve normalden farklı davranmaya başlamaktadır (Janet, 1907; Öztürk, 2020a; Şar, 2018). Psikolojik travma kişinin kontrol ve bağ kurma mekanizmalarını ve anlam duygusunu kesintiye uğratmaktadır (APA, 2013). İnsanlar genetikleri, biyolojik yapıları, sosyal ve kültürel çevrelerinin ürünleridir. Tüm faktörler bireyin travma algısın ve bu travmayla başa çıkma biçimlerini etkiler. Bununla birlikte travmanın kendisi de önemlidir. Ne zaman başladığı, ne kadar devam ettiği, şiddet içerip içermediği bireyin travmaya olan algısını oluşturmaktadır (Everett & Gallop, 2001). Öztürk ve Janet, travmatik yaşantıların objektif ve sübjektif yanlarının bu yaşantıların metabolize edilmesinde oldukça önemli olduğunu vurgulamaktadır (Janet, 1907, 2020; Öztürk, 2020a; Öztürk & Şar, 2016b).

Her birey yaşamının bir bölümünde, ama özellikle çocukluk çağında, stres verici ve baş edilmesi güç bir olayla mutlaka karşılaşmıştır, ancak bu yaşantılar her zaman travmaya dönüşmeyebilmektedir. Travmanın şiddeti, zamanı, süresi, meydana geldiği aile ve çevre koşulları deneyimlenin olayın travmaya dönüşmesinde önemli ölçüde etkilidir. Bireyler genel olarak travmatik yaşantılara; savaşarak, kaçarak, donakalarak ya da boyun eğerek cevap vermektedir. Bireyin varlığını tehdit etmesine rağmen verilebilecek en uygun tepki yoktur ki bu durum "travma paradoksu" olarak adlandırılmaktadır. Travma kişinin yaşamında dengesizlik yaratır ve kişi çoğu zaman yeniden yaşama uyum sağlayabilmek için bu travmalarını dissosiye etmektedir. Ancak Öztürk'e göre travmatik yaşantılar karşısında verilebilecek en uygun tepki arayışı bireyleri "*travmatik obsesyon*" ve "*travmatik girdap*" içerisine hapsetmektedir (Öztürk, 2016; 2020).

İnsanoğlu yeryüzünde var olduğu günden beri vahşet, saldırganlık ve ölüm tehditi ile karşı karşıya kalmaya devam etmektedir ki bu doğrultuda psikolojik travmanın tarihi insanlık

tarihi kadar eskidir (Öztürk, 2017; 2020a). Ancak psikolojik travma özellikle son yüzyıldan bu yana üzerinde odaklanılan temel konulardan biri olmuştur. Tarih boyunca travma kavramı içinde bulunduğu dönemin siyasi ve ideolojik görüşlerinden etkilenmiş ve çeşitli açılardan tartışmaların odak konusu olmuştur. Travmanın bugünkü tanımına ulaşılması için gerekli olan sosyal, siyasal ve bilimsel ortam ancak 20. yüzyılda sağlanabilmiştir (Herman, 2016). Alanyazına bakıldığında travmanın bugünkü tanımına en yakın ve bilinen en eski tanımı, Samuel Pepys'in günlüğünde görülmektedir. Pepys, 1666'ta meydana gelen Büyük Londra Yangınının kendisini ve toplumu nasıl etkilediğini, yangın sonrası kendi duygusal değişimini ve bununla nasıl başa çıktığını ifade etmiştir (Daly, 2018). Bundan sonra travma, psikolojik anlamıyla, üç kere kamusal ve akademik bilince çıkmıştır. İlk olarak 19. yüzyılda bir kadın, psikiyatrik bozukluk olarak kabul edilen "histeri" ile anılmış; sonrasında ise savaşlar travmanın gözlemlenmesine önemli bir zemin hazırlamıştır. Son olarak yakın tarihte "aile içi şiddet" ve "istismar" gibi kavramlarla travma yeniden kamusal farkındalık kazanmıştır. Pierre Janet ise çocukluk çağı travmaları ile psikiyatrik hastalıklar arasındaki nedensellik bağını en bilimsel ve en sistemli şekilde ortaya koyarak kendisini altın harflerle hem psikoloji hem de psikotravmatoloji tarihine yazdırmıştır (Janet, 1907; Herman, 2016; Öztürk, 2020a).

2.4.2.Travma Kavramının Tarihçesi

Travmanın kişiyi psikolojik olarak zedeleyebileceği 1870'te Fransa ve Prusya savaşı sonrasında anlaşılmaya başlanmıştır. Savaştan dönen askerlerde, şiddet anılarını tekrar tekrar yaşama, tepki bozuklukları, sürekli kaygılı olma ve savaş öncesinde keyif aldıkları şeylerle artık ilgilenmeme gibi semptomlar için "travmatik nevroz" tanısı kullanılmıştır (Çolak, Kokurcan & Özsan, 2010). I. Dünya Savaşı ile travma yeniden gündeme gelmiştir. "*Mahsur kalmış, çaresizlik, sürekli yok olma tehdidi altında, kurtulma ümidi olmaksızın silah arkadaşlarının ölmesine ve yaralanmasına tanık olmaya zorlanan pek çok asker"* histeriye benzer semptomlar göstermeye başlamıştır. Tarihte ilk olarak psikiyatrik semptomların

fiziksel bir nedeni olduğu varsayılmıştır. Örneğin, patlayan bombaların sinir bozukluğuna sebep olduğu düşünülerek gösterilen semptomlara "*bomba şoku (shell shock*)" adı verilmiştir. Zamanla bireylerin semptomlarının kökeninin psikolojik travmaya bağlı olduğu anlaşılmaya ve bir *savaş nevrozundan* bahsedilmeye başlanmıştır. Ancak histeri çalışmalarında olduğu gibi dönemin hakim ana akım görüşü bu düşünceleri etkilemiş, bir askerin gururla savaşması, duygusal tepkilerden arınması gerektiği söylenilmiş ve nevroz gösteren askerin yalancı olduğu atfedilmiştir. Bugün travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) tanısı alabilecek pek çok savaş mağduruna, o dönem "kaçık, korkak, yalancı" gibi sıfatlar takılmıştır (Herman, 2016).

II. Dünya Savaşı sonrasında yayımlanan DSM-I'de organik sebep gösterilemeyen hastalıkların alt grubunda geçici bir kişilik bozukluğu olarak "Büyük Stres Reaksiyonu" tanısı yer almıştır. Büyük stres reaksiyonu, majör ya da olağandışı strese maruz kalan *normal* kişilerin gösterdiği tepki olarak fonksiyon görmektedir. Bu tepkilerin nevroz ve psikozdan farklı ve geçici olduğu, eğer zamanında ve doğru tedavi uygulanırsa ortadan kaldırılabileceği, fakat semptomlar devam ediyorsa başka bir psikiyatrik tanı verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Semptomlara sebep olan travmatik olaylar ise savaşlar ya da yangın, deprem ve patlama gibi sivil olaylarla sınırlandırılmış olup istismar ya da ihmal gibi bireye özgü olaylardan bahsedilmemiştir (APA, 1952). Büyük Stres Reaksiyonu, savaşla ilişkili bir tanım olduğu için savaşın etkileri azaldıkça kullanılmamaya başlanmıştır. Ardından bir barış döneminde yayımlanan DSM-II'den ise bu tanı tamamen çıkarılmıştır (Jones, 2007). DSM-II'de travmayla ilişkili hastalıklar, travma kavramı kullanılmadan açıklanmış, bu açıklamalarda yeni bir şey söylenmemiştir. Yine yoğun stres ve baskı yaratan bir toplumsal olaydan ve bunun sonucunda ortaya çıkan geçici belirtilerden bahsedilmiş ancak travmatik olayın sınırları net bir şekilde belirtilmemiştir (APA 1968).

Vietnam Savaşı'ından sonra, savaş karşıtı gaziler "rap group" adıyla toplantılar düzenleyip savaştaki travmatik anılarını ve bunların etkilerini konuşmaya başlamıştır. Bu

toplantılar zamanla bir oluşum haline gelmiş ve 1970'lerdeki savaş karşıtı hareketin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Savaş karşıtı hareketler sayesinde toplumsal şiddet olaylarının askerler ve sivil halk üzerindeki kaçınılmaz ve kalıcı etkisi kabul edilmiştir (Herman, 2016; Jones, 2007). 1980'de DSM-III'te ilk kez TSSB, anksiyete bozuklukları içinde yer almış ve psikolojik travmanın gerçek bir tanımlanması yapılmıştır. Bu psikiyatrik tanı, bir olayın travmatik olması için büyük ölçekli ya da toplumsal olması gerekmediğinin kabul edilmesi ve bireyin subjektif olarak yaşadığı zorlu yaşam olaylarından bahsedilmesi ve bununla birlikte travmatik olaya maruz kalan bireyin öncesinde mental olarak sağlıklı dahi olsa anormal tepkiler verebileceği belirtilmiştir (APA 1980). Bu tanı aslında bir önceki yüzyılda, Kardiner'in bahsettiği travmatik nevroz tanısı ile büyük ölçüde benzeşmektedir. Ancak psikolojik travmanın kabul edilişi için gerekli olan sosyal, siyasi ve toplumsal ortam yeni sağlanabilmiştir. Döneme hakim olan savaş karşıtı düşünceler, savaşın psikolojik etkilerini kabul etmek için zemin oluşturmuş, böylelikle aslında insanlık tarihiyle başlayan ve zaman zaman gündeme gelen ancak tam olarak anlaşılamayan psikolojik travmanın kriterleri resmi olarak belirlenmeye başlamıştır (Herman, 2016).

1994'te yayınlanan DSM-IV'te travma kavramının kriterleri daha da genişletilmiş, diğer versiyonlara oranla daha fazla bu kavram yer almıştır. DSM-IV'te "Sıkıntı yaratan olay" ya da "sıradan olmayan olay" gibi nitelemeler yerine, travmanın ölüm, ölüm tehdidi, yaralanma ya da fiziksel bütünlüğe tehdidinden bahsedilmiştir. Öncesinde hemen herkesin belirgin bir biçimde tepki vereceği olay travmatik sayılıyorken DSM-IV bu kriteri kaldırmış ve kişinin öznel yanıtlarını kriter olarak kabul etmiştir. Bir olay herkesi etkilemiyor ancak tek bir kişide dahi belirgin biçimde sıkıntı yaratıyorsa, diğer kriterlere de uyum sağlaması halinde, bu olayın travmatik olduğu belirtmiştir. Bunlara ek olarak DSM-IV, sekonder travmatizasyona yer vermiş olup artık olumsuz bir olaya tanık olmak ya da olayı sonradan öğrenmek de ruhsal travma sayılmıştır (APA 1994).

19. yüzyıl öncesinde psikiyatri henüz tıbbın ayrı bir dalı gibi görülmemiş, ruhsal hastalıklar da tıbbi bilgilerle tedavi edilmeye çalışılmıştır (Putgül & Köybaşı, 2020). Freud 1923'te Janet'den esinlenerek yazdığı *Psikanalizin Kısa* Özeti adlı makalesinde, sinir bozuklukları olarak nitelenen hastalıkların yapısını açıklığa kavuşturmak ve bu hastalıklara karşı çaresiz kalan hekimlerin çaresizliğini giderebilmek istediğinden bahsetmiştir. Freud'un orijinal yapıtlarını aslından okuyabilmek için Almanca öğrenen Masson, psikanaliz sürecinde hem yaşadıklarından hem de gördüklerinden duyduğu rahatsızlığı, büyük çoğunluğu psikiyatrlardan oluşan psikanaliz topluluğunu ve "zararlı yardım" olarak tanımladığı onların işlevsiz genel psikoterapi uygulamalarını *Son Analiz: Bir Psikanalistin Acı Serüveni* başlıklı Türkçe'ye de çevrilen kitabında net bir şekilde ve ustalıkla ele almıştır. (Freud, 1923; Janet, 1907; Masson, 2020; Öztürk, 2020a). 19. yüzyılın sonlarına doğru araştırmaların ana odağı histeri olmaya başlamıştır. Histeri üzerine çalışmalarıyla adını en çok duyuran kişi Fransız nörolog Jean Martin Charcot'dur. Paris'in ünlü ve büyük hastanelerinden Salpêtrière Hastanesinde histeri hastalarıyla çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar çok fazla ses getirmiş içlerinde Pierre Janet ve Freud'un da bulunduğu pek çok doktor Chacot'nun derslerine katılmıştır. Pierre Janet nöroloji duayeni Charcot tarafından oldukça takdir edilmiş, hatta Charcot, Janet'in doktora tezine bir önsöz yazmıştır. Ancak Freud, Charcot'nun akademik ilgisini çekememiştir (Doksat & Önen, 2004; Herman, 2016; Masson, 2000; Öztürk, 2020a). Charcot'ya kadar histerinin yalnızca kadınlara özgü olduğu ve kadınların da rol yaptıkları düşünülmüştür ancak Charcot, histerinin psikiyatrik bir bozukluk olduğunu ve yalnızca kadınlar da değil erkekler ve çocuklarda da görülebileceğini öne sürmüş, histeriyi psikolojik bir nevroz olarak tanımlayarak hipnoz ile tedavi etmeye çalışmıştır (Gülseren, 2013). Charcot'nun çalışmaları histeriye yönelik algının değişmesi ve tedavi yöntemleri açısından değerli olsa da histerinin sebebini ve hastaların iç dünyalarını açıklamada yeterli olmamıştır. Pierre Janet, histeri sebepleri ve hastaların iç dünyaları ile ilgili nedensellik bağını oldukça net

bir şekilde kurarak bu travma temelli dissosiyatif vakaların tedavilerini başarıyla yürütmüştür (Öztürk, 2020a, 2021; Schultz & Schultz, 2007).

Charcot'nun öğrencisi olan Janet, histerinin kökeninde travmatik anılara dayanan bilinçaltı faktörlerin olduğunu düşünmüş ve hastalarla klinik görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmeleri sırasında travmatik anıları ve bu anıların yarattığı etkileri kelimelerle ifade eden hastaların histerik belirtilerinin azaldığını gözlemlemiştir. Bir dönem Janet'la birlikte çalışan ve onun çalışmalarından esinlenen Freud, Janet'tan ayrılarak Joseph Breuer'le histeri vakaları üzerinde çalışmaya devam etmiş ve bu çalışmalar sonucunda aynı iddiaları ortaya sürmüştür (Schultz & Schultz, 2007). Janet travmanın bilinçte yarattığı durumu "çözülme (dissosiyasyon)", Breuer ve Freud ise "ikili bilinç" olarak adlandırmıştır. Travmatik anıların kelimelere dökülmesinin histerik semptomları hafifletme yöntemini ilk olarak Janet "*Psikolojik Analiz*", ardından Breuer ve Freud ise "katarsis" olarak adlandırmıştır. Hatta Freud, analitik kuramının adını Pierre Janet'in "*Psikolojik Analiz*" kuramından ironik bir şekilde atıf vermeden almıştır (Freud & Breuer, 2013; Herman, 2016; Öztürk, 2021).

Histeri hastalarıyla çalışmalarıyla diyalog kurarak çalışmaya devam eden Freud zamanla cinsellikle histeri arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Hastaların özellikle çocukluk dönemine ait cinsel içerikli anılarını dinledikçe, semptomları tetikleyen şeyin bu anılar olduğunu düşünmeye başlamıştır. Bunun üzerine histerinin kökeninin erken çocuklukta maruz kalınan cinsel istismar olduğunu iddia etmiştir (Freud, 1896). Ancak *The aetiology of hysteria* makalesinin yayımlanmasından bir yıl sonra bu düşüncelerini reddetmiş, hastaların çocukluk döneminde maruz kaldıklarını söyledikleri cinsel istismar anılarının fantezi dünyalarının ürünleri olduğunu ifade etmiştir. Freud'un bu reddedişi histeri ve histeri hastalarına olan olumsuz algıların yeniden ortaya çıkmasına neden olmuştur. Charcot'nun başlattığı ve takipçilerinin devam ettirdiği histeri çalışmaları sekteye uğramış, zamanla histeri hastalığının da varlığı reddedilmeye başlamıştır. Fakat aynı dönemde Janet, travma ve dissosiyasyon

çalışmalarına devam etmiş ve bu çalışmaları günümüzde psikotravmatolojinin duayeni olarak görülmesini sağlamıştır (Öztürk, 2021).

2.4.3. Ruhsal Travma ve Dissosiyasyon

Travmatik deneyimlerin etkisiyle, parçalara ayrılmış olan kimlik, bilinç, bellek ve çevreyi algılama işlevlerinin reentegrasyonunu sağlamak için birey, hem kendisine hem de dünyaya ilişkin daha "bütüncül" bir perspektife ve daha "dinamik" bir dengeye kuvvetle sahip olmaya çalışmaktadır. Öztürk'e göre dissosiyasyon, bölünmüş ve çoklu bir bilinç sisteminin aşırı ve yoğun entegrasyon çabasıdır. Bir süreç olarak dissosiyasyon, bir bölünmeden öte kuvvetli bir bütünleşme ya da birleşme isteği ve mücadelesidir. Aktüel hayatta minimal travmalara verilen dissosiyatif reaksiyonlar, yanlış çocuk yetiştirme stilleri karşısında gelişen dissosiyatif yaşantılar ve erken yaşta başlayan yineleyici örselenme olayları sonucunda meydana gelen dissosiyatif bozukluklar, insanlık tarihinden bugüne kadar olan geniş bir uzamda birbirine koşut olan hem uyumsal hem de psikopatojen ruhsal etkilerini komplike ve kaotik bir süreçte göstermeye devam eden oldukça olağan yaşam deneyimleridir (Öztürk, 2020a).

Ruhsal travma ve dissosiyasyon, bireyin kimliğini ve kendiliğini olumsuz yönde etkileyerek onun bu kavramlar üzerindeki kontrolünü kesintiye uğratmakta ve kendileşmeyi ya da kendi olabilmeyi engellemektedir. Çünkü bireylerin ruhsal entegrasyonlarına zıt olarak fonksiyon gösteren travmatik yaşantılar, onların kimliğinde bir çözülme ve parçalanma yaratmaktadır. Bu çözülme ve parçalanma ise bireyin hem iç dünyası hem de dış dünyası ile olan uyumunu bozar, bağ kurabilmesini engeller ve bilinç kesintilerinin etkisiyle travmatik yaşantıların iç yansımaları sonrasında kimlik konfüzyonuna ve kimlik geçişlerine yol açar. Travmaya uyum amaçlı ya da onu proses etme amaçlı subklinik düzeyde başlayan dissosiyasyon, reviktimizasyon süreçleri sonrasında birey klinik tanıyı aldığında maladaptif

ve psikopatojen bir psikolojik zeminde hızla ilerler (Öztürk, 2018a; 2020a; Öztürk & Şar, 2016a; 2016b). Kronik dissosiyatif reaksiyonlar ve travma ile ilişkili dissosiyatif bozukluklar genel olarak, erken yaşta başlayan kronik çocukluk çağı ruhsal travmalarının etkisiyle oluşan, intihar girişimleri, kendine zarar verme davranışları, bilinç kesintileri, amneziler, duygudurum dalgalanmaları, öfke patlamaları, kimlikte belirsizlik hisleri ve ve çalkantılı yakın ilişki dinamikleriyle ifade bulan yaşam boyu psikopatolojiler içerisinde en temel psikiyatrik tanı gruplarından biridir (Putnam, 1996; Ross & Halpern, 2009; Öztürk, 2020a).

2.5. Çocukluk Çağı Travmaları

Her birey çocukluğunda olumsuz yaşam deneyimleri ve travmatik yaşantılar kadar psikososyal engellemeler ve çatışmalar da yaşar. Aile içinde ya da dışında şiddete maruz ya da tanık olabilir, cinsel olarak kullanılabilir, sürekli eleştirilebilir, ihmal edilebilir, doğal afet ya da savaşa maruz kalabilir ya da bir yakınını kaybedebilir. Bazen de yaşantısı dışarıdan stres verici ya da zedeleyici gibi görünmese de travma algısının bireyselliğinden dolayı travma etkisi yapabilir (Oral vd., 2001; Öztürk, 2020a; 2020b; 2021). Çocukluk döneminde yaşanan bu zorlu yaşam olayları çocukluk çağı travmaları olarak adlandırılır. Çocukluk çağı travmalarının en erken biçimi yaşamın ilk birkaç yılında bakım verenin yarattığı güvensiz bağlanma ve ihmaldir. İlk ve son çocukluk dönemlerinde özellikle duygusal, fiziksel ve cinsel istismar yaşantıları görülür. Ergenlikle birlikte kişi bu yaşantıları kimliğiyle bütünleştirmeye çalışır ve yetişkinliğine kadar işler ve erişkin olduğunda ise travmayı yeniden biçimlendirir. Bu süreçte kişi bazen travmayı kontrol edebilir, bazen de özellikle de tetikleyici bir olay sonrasında travma bilince çıkar ve kişinin yaşamını olumsuz yönde etkiler (Şar, 2018).

Bu deneyimler ne kadar yaşamın erken döneminde olursa o kadar etkili olmaktadır. Üstelik bunun için deneyimlerin bilinç düzeyine çıkmasına dahi gerek yoktur. Belleğe kaydedilir ve kişi o deneyimi unutsa dahi etkileri uzun süre devam eder ve kişinin yaşamının

bir parçası haline gelir (Howe & Courage, 2004). Herman'a göre (2016) yetişkinlikte yaşanan travmaların bireyin kişiliğini olumsuz yönde etkileyebileceğini ancak çocuklukta yaşanan travmaların ise bu etkinin şiddetinin arttırabileceğini ifade etmektedir. Ona göre istismarcı bir çevrede büyüyen çocuk, güvenilmez insanlara karşı bir güven duygusunu, tehlikeli bir durumda güvenliğini, belirsizlik durumunda kontrolü, çaresizlik durumunda güçlü durmayı kendi sağlamak zorundadır. Kendini korumaya ve yetiştirmeye dayalı tüm bu sorumluluklar çocuğun kişiliğini oluşturan yapı taşlarına dönüşmektedir (Herman, 2016).

Çocukluk çağı travmaları literatürde sıklıkla insan eliyle yapılan istismar ve ihmal kavramları ile açıklanmaktadır. 18 yaş altı çocuklara karşı uygulanan fiziksel, duygusal, zihinsel ve toplumsal gelişimlerini zedeleyici her türlü davranış istismar; çocukların ilgi, sevgi, beslenme ve bakım gibi ihtiyaçlarının karşılanmaması ise ihmal olarak kabul edilmektedir (Demirkapı, 2013). Çocuk istismarı "*toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren sosyal bir hastalıktır."* Çocuk istismarı, 1962'de Henry Kempe ve arkadaşları şiddete maruz kalan çocukların vücudundaki ve kafa içindeki kırık, çıkık, yara izi ve kanamaları incelemiş ve *"dövülmüş/hırpalanmış çocuk sendromu (battered child syndrome)"* kavramını ortaya çıkarmışlardır. Bu kavram yıllar içinde genişleyerek "çocuk istismarı" halini almış ve 1970'li yıllarda özellikle Avrupa ve Amerika'da yaygın olarak konuşulmaya, tartışılmaya ve üzerine çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (Polat, 2017; Şar, 2018).

Çocuk istismar ve ihmali, disiplinler arası çalışılan ve tanımlanan bir psikolojik kavramdır. Bu kavram, tıp, psikoloji, hukuk, sosyoloji gibi disiplinlerin çalışma alanına girmektedir. Farklı disiplinler içinde değerlendirilmesi konuya farklı perspektiflerden bakılmasını sağlamaktadır. Hukukçular "kötü muamele", psikologlar ve psikolojik danışmanlar "ezim ya da örselenme", doktorlar ise "dövülmüş/hırpalanmış çocuk sendromu" terimini kullanmaktadır (Polat, 2017). Doktorlar vücuttaki fiziksel bulgulara göre tanım yapıp bu bulgularla çalışırken, psikologlar ve psikolojik danışmanlar ruh sağlığına, duygu, düşünce

ve davranışlarına yansıyan etkilerine göre tanım yapmakta ve bu belirtilerle çalışmakta, hukukçular ise kanunlara göre tanım yapmakta ve hareket etmektedir. Tanımlamalardaki farklılık görülme sıklığı, istatistiksel verilere yansıyabilmektedir. Farklı disiplinlerin aynı grupta yaptığı çalışmalarda sonuçlar değişkenlik gösterebilmektedir. Dolayısıyla bu temel alan, her disiplinin ortak çalışmasını gerektirmektedir (Kozcu, 1991). Dünya Sağlık Örgütü (2014) ortak bir tanım oluşturabilmek amacıyla çocuk istismarı ve ihmalini *"çocuğun, fiziksel ve psikososyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen, bir yetişkin tarafından bilerek ya da bilmeyerek yapılan davranışlar"* olarak tanımlamıştır.

Toplumdan topluma, kültürden kültüre hatta dönemden döneme çocuk ve çocukluk kavramıyla birlikte istismar ve ihmal kavramları da değişkenlik göstermektedir. 19.yüzyıl başlarında çocuğu kemerle vurarak cezalandırmak yaygın ve kabul edilen bir davranışken içinde bulunduğumuz yüzyılda çocuğa hafif düzeyde dokunmak bile kabul edilemez bir davranış haline gelmiştir (Polat, 2017). Bir olgunun istismar sayılabilmesi için davranışın, kasıtlı olması, çocuğun fiziksel ve psiko-sosyal gelişimini engellemesi, gerçekleştiği toplumun kültür değerlerinin dışında kalması ve uzmanlar tarafından istismar olarak kabul edilmesi gerekmektedir (Finkelhor & Korbin, 1988; Yenibaş & Şirin, 2007). Bu kıstaslara göre bazı toplumlarda ergenlik çağına giren erkek ve kız çocuklarına uygulanan sünnet, klitoridektomi, kastrasyon, yüz ve vücut izleri ile uyku ve yiyecek kısıtlaması gibi uygulamalar o toplumlarda normal karşılanırken, başka toplumlar ise bu uygulamaları istismar olarak kabul edilebilmektedir. Ancak aile içi cinsel istismar, dövme ve işkence gibi eylemler her kültürde istismar olarak adlandırılmaktadır. Bununla birlikte eylem zarar verici olmasının yanında yasaklanmış ve önlenebilir olmalıdır. Tek başına zarar veren ve sonuç ile arasında nedensellik kurulamayan eylemler, istismar kabul edilmemektedir. Örneğin yoksulluk nedeniyle annenin çocuğu besleyememesi çocuk için zarar vericidir ancak bu annenin davranışının nedeni çocuğu kasıtlı olarak aç bırakmak değildir. Ekonomik durumu iyi

olduğu halde çocuğunu aç bırakan annenin davranışı ise istismar ve ihmal sayılmaktadır (Polat, 2017).

Dünya genelinde 168 farklı örneklem grubuyla yapılmış 111 çalışmayı kapsayan 9.698.801 kişiyle yapılan bir meta analiz çalışmasında çocukların %36.3'ünün duygusal istismara, %22.6'sının fiziksel istismara, %16.3'ünün ise fiziksel ihmale maruz kaldığı ortaya çıkmıştır. Bu istismar ve ihmal çeşitlerinde cinsiyetler arasında önemli bir fark görülmemişken, cinsel istismar açısından ise bu fark oldukça belirgindir. Çocukluğunda cinsel istismara uğradığını bildiren yetişkinlerin %18'i kadın, %7.6'sı ise erkektir (Stoltenborgh vd., 2011; 2012; 2013a; 2013b). Türkiye'de, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) ve UNICEF (2010) tarafından 6 ilde 235 çocukla yapılan araştırmada yaş, cinsiyet ve bölge fark etmeksizin çocukların sırayla en fazla ev, okul ve sokakta istismara uğradığı saptanmıştır. Yine aynı çalışmada anneler, istismar ve ihmalin en çok sırsıyla anne, baba, üvey anne, büyük kardeşler, öğretmen ve arkadaşlar tarafından uygulandığını bildirmişlerdir. Çocuklar anne ve babalarından sırasıyla en çok duygusal istismar, fiziksel istismar ve ihmal gördüklerini bildirmişlerdir. Aynı araştırmada 7-18 yaş çocuklarının %51'inin duygusal istismara, %43'ünün fiziksel istismara, %25'inin ihmale ve %3'ünün ise cinsel istismara maruz kaldıkları saptanmıştır. Zoroğlu ve arkadaşlarının (2001) lise birinci ve ikinci sınıf öğrencileriyle yaptıkları araştırmada en sık bildirilen ruhsal travma, ihmal olarak belirlenmiştir. İhmalin ardından en sık belirtilen travma türleri: duygusal istismar, fiziksel istismar ve cinsel istismardır. Öğrencilerin %65'i herhangi bir travmaya maruz kalmadığını belirtirken, %20'si bir tür travmaya, yaklaşık %9'u iki tür travmaya, yaklaşık %6'sı ise üç ya da daha fazla travmaya maruz kaldıklarını bildirmişlerdir.

2.5.1. Çocukluk Çağı Travmaları Risk Faktörleri

Çocuk ihmali ve istismarı için risk faktörleri birbirini kapsayan dört kategoride/düzeyde incelenebilmektedir. Bunlar en içteki düzeyden en dış düzeye sırasıyla kişisel düzey, ilişkisel düzey, çevresel düzey ve toplumsal düzeydir (Polat, 2017; Yenibaş & Şirin, 2007). Kişisel düzey çocuğun cinsiyeti, yaşı, sırası, evlilik dışı olması, prematüre doğmuş olması, bedensel ya da zihinsel yetersizliğinin olması ve ağır ya da kronik bir hastalığının olması gibi özellikleri kapsamaktadır ve maruz kalınan travma türüne göre bu özellikler değişebilmektedir. Örneğin erkek çocukları fiziksel istismara daha fazla maruz kalırken, cinsel istismar açısından ise kız çocuklar daha büyük risk grubunu oluşturmaktadır (Yenibaş & Şirin, 2007; Zoroğlu vd., 2001). İlişkisel düzey çocuğun ailesini, akrabalarını ve aile dostlarını kapsamaktadır. İstismar eden ebeveynin özellikleri arasında; yaşlarının küçük olması, çocuğu istememe, eğitim seviyesinin düşük olması, çocuk yetiştirme konusunda bilgisiz ve bilinçsiz olması, düşük empati düzeyine, benlik saygısına, sorumluluk duygusuna ve zayıf iç tepilere sahip olma, zihinsel yetersizliğinin bulunması, psikiyatrik bozukluğun bulunması, alkol ya da madde bağımlılığı, suça ya da intihara eğilimli olma ve çocukluğunda istismar öyküsünün bulunması yer alabilmektedir. İstismarcı aileler belirli oranda sosyoekonomik açıdan düşük seviyede, çok çocuklu ve parçalanmış ailelerden oluşmaktadır. İstistimarcı ailelerde samimi ve sıcak bir ilişki yoktur, aile üyeleri arasında iletişim ve duygusal bağ çok zayıftır, aile üyeleri birbirleriyle çok fazla vakit geçirmez, sosyal çevreleri sınırlıdır ve değişime karşı dirençlidir. Anne-baba sık sık çatışmalar yaşar ve bu çatışmaları çocuklara yansıtır ve bazen bu çocuklar da çatışmalara katılmaktadır. Bunların dışında duygusal ihtiyaçlarını karşılamak için çocuk aşırı şekilde kullanılabilir, çok fazla sorumluluk yüklenebilir ve bu çocuklar ebeveyn gibi görülebilmektedir. Akrabalar, özellikle babaanne, anneanne, dede gibi aile büyükleri değişime kapalı, bilinçsiz ve eğitimsiz olabilir (UNICEF, 2010; Veenema, Goodwin, Thornton, & Corley, 2014; Yenibaş & Şirin, 2007).

Çevresel düzey sosyal ilişkilerin meydana geldiği sokak, okul ve mahallenin özelliklerini kapsar. Düşük eğitim ve gelir düzeyine sahip, işsizlik oranı yüksek olduğu mahallelerinde, gecekondu bölgeleri ya da sanayi bölgelerinde yaşayan ailelerde istismar ve ihmal ve daha fazla görülmektedir. Bu bölgelerin ortak noktası yakın çevrede ailenin problemlerini tespit etme ve çözümüne yardımcı olacak toplumsal hizmetlerin yetersiz olmasıdır (Veenema, Goodwin, Thornton, & Corley, 2014; Yenibaş & Şirin, 2007). Toplumsal düzey ise istismar ve ihmalin makro boyutudur. Toplumun çocuk algısıyla ve istismar ve ihmale yaklaşımıyla ilgilidir. Çocuğa değer vermeyen, çocuğun gelişimsel ve psikososyal özelliklerini tanımayan, kadının ve annenin değersiz olduğu, toplumsal cinsiyet rollerinin baskın olduğu, şiddete karşı ılımlı, şiddetin önlenemediği, yetersiz eğitim, hukuk, sağlık ve sosyal hizmetlere sahip toplumlarda istismar ve ihmal daha yaygındır (Polat, 2017;Yenibaş & Şirin, 2007; Yörükoğlu, 1992).

Çocukluk çağı travmaları beden ve zihin, gerçeklik ve imgelem, bilgi ve hafızanın normalin dışında gelişmesine neden olur. Bu anormal bilinç durumları somatik ve psikiyatrik semptomların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kişi kelimelerle ifade edemediklerini adeta zihniyle ve bedeniyle belirtmektedir. İstismar ve ihmale maruz kalan mağdurlar şiddet korkusunun yanında ezici bir çaresizlik duygusu içinde olduklarını bildirmişlerdir. İstismarcı ebeveynin eylemleri, keyfi, tutarsız, tuhaf ve adaletsizdir. Mağdurlar bu eylemleri engellemekten aciz olduklarında boyun eğmek zorunda kalmaktadır (Herman, 2016). Kluft (1985) annelerin şiddete başvurmadan önce verdiği işaretleri fark eden üç çocuğu gözlemlemiştir. Gözlemleri sonucunda istismara maruz kalan çocukların tehlikenin sinyallerini aldıkları zaman sakinleştirmek ya da uzak durmak ve kaçınmak olmak üzere iki şekilde tepki verdiklerini belirtmiştir. Bu iki tepkide de temel amaç çocuğun kendini korumaya çalışmasıdır. Zamanla uzak durmak, göze batmamak, dikkati üzerine çekmemek,

güvenli bulduğu bir köşeden ayrılmamak mağdur çocuğun genel bir tutumu haline gelmektedir (Herman, 2016).

Çocuk istismarı ve ihmalinin fiziksel etkilerinden bazıları beyin hasarları, morarma, şişme, yırtılma, kırık ve sakatlıklardır. Ruhsal ve davranışsal etkileri ise akademik başarıda düşüş, aşırı içe dönüklük, saldırgan ve antisosyal davranışlar, kendine zarar verme davranışları, evden kaçma, suça yönelme, alkol ve madde bağımlılığı, depresyon, anksiyete, yeme bozuklukları, uyku bozuklukları, TSSB, bipolar bozukluk, dissosiyatif bozukluklar, obsesif kompulsif bozukluklar, psikosomatik bozukluklar ve intihar girişimleridir (Erten vd., 2015; Finkelhor & Korbin, 1988; Güloğlu, Karaırmak & Emiral, 2016; Johnson, 2002; van der Kolk, Perry ve Herman, 2001; Watson vd., 2014; Zoroğlu vd, 2001). Çocuk istismarı ve ihmali fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal istismar ve ihmal olmak üzere dört ana başlık içerisinde incelenmektedir (Polat, 2017).

2.5.2.Fiziksel İstismar

Fiziksel istismar, çocuğun bir yetişkin ya da başka bir çocuk tarafından, kaza dışı, hafif ya da ağır hasar görmesidir (Bilir ve ark., 1991). Bu kaza dışı hasarlar genellikle anne-baba ya da bakıcı kontrolünü kaybettiğinde ya da çocuk bilerek cezalandırılmak istediğinde meydana gelir (Kara ve ark., 2004). Fiziksel istismar, vücutta kırıkların, yanıkların ve kesiklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu medikal bulgular sayesinde fiziksel istismarın teşhisi diğer istismar türlerine göre belirli oranda daha kolaydır (Polat, 2017). En sık rastlanan istismar türüdür ancak yine de vakaların çoğunluğu kaza olduğu düşünülerek gözden kaçırılır (Kaplan, Pelcovitz & Labruna 1999). Bilir ve arkadaşları (1986) tarafından 4-12 yaşları arasındaki 16100 çocukla yapılan araştırmada kız çocuklarının %34,6'sı, erkek çocukların ise %32,5'i fiziksel istismar bildirmiştir. SHÇEK ve UNICEF (2010) tarafından 7-18 yaşları arasındaki 235 çocukla yapılan araştırmada çocukların %45'inin fiziksel istismara maruz kaldığı

saptanmıştır. Aynı araştırmada en çok gösterilen fiziksel istismar türü saç çekme, çimdikleme, kulağını çekme, tokat atma, üzerine bir şey fırlatma, tutma ve sarsma olarak belirlenmiştir. Türkiye'de fiziksel istismar oranının yüksek olmasının nedenlerinden biri fiziksel cezanın yaygın olarak kullanılmasıdır (Pelendecioğlu & Bulut, 2009).

Fiziksel ya da bedensel ceza, çocuk ya da gencin davranışlarında değişiklikler yaratmak amacıyla fiziksel güç kullanarak disiplin etme yöntemidir. Tokat, çimdikleme, itekleme, dürtme, sarsma, boğazını sıkma, kapalı ortama kilitleme, bedenini zorlayacak şekilde çalıştırma, temizlenmesine izin vermeme ve aç bırakma gibi davranışları içerir. Birçok toplum en azından tokat ya da büyük hasar vermeyecek şekilde hafif dayağı kabul etmektedir. Amerika'da fiziksel cezalardan dolayı tedaviye başvuran çocuk sayısı yılda 10.000-20.000'dir. Türk kültüründe çocuğu dayakla disipline etme kısmi oranda kanıksanan ve kabul görülebilen bir yöntemdir. "*Eti senin, kemiği benim", "Ananın vurduğu yerde gül biter", "Dayak cennetten çıkmadır", "Kızını dövmeyen dizini döver*" gibi deyişler bugün dahi günlük hayatta kullanılmaktadır(Polat, 1997; Yenibaş & Şirin, 2007). Bilir ve arkadaşları (1991) tarafından 4-12 yaşlar arasındaki 50,473 çocuk ile yapılan araştırmada çocukların %62,6'sının fiziksel cezaya maruz kaldığı ve bu fiziksel cezanın her yaş grubuna uygulandığı ancak yaş büyüdükçe görme sıklığının azaldığı saptanmıştır. Bilir ve arkadaşlarına (1991) göre fiziksel istismara küçük yaşta daha fazla maruz kalmalarının sebebi çocukların savunmasız ve güçsüz olmalarıdır. Bu yaş çocukları, isteklerini ya da maruz kaldıklarını kolayca dile getiremezler. Bununla birlikte küçük yaştaki çocuğu disipline etmek için fiziksel ceza uygulamak kolaydır ve toplum tarafından da büyük tepkiyle karşılaşılmaz. Çocuk büyüdükçe konuşarak uzlaşma yoluna girilir ve çevreden tepki alma çekincesiyle fiziksel cezadan kaçınılır. Bu nedenle yaşla birlikte fiziksel ceza görme sıklığı azalmaktadır. Aynı araştırmada çocuklarına fiziksel ceza verenlerin %88.2'inin anneler, %8.2'inin babalar, %1.6'sının ise büyük anne ve büyük babalar olduğunu saptamıştır. Tahiroğlu ve arkadaşlarının (2009) çalışmasında da fiziksel

istismarın annelerce daha fazla uygulandığı sonucuna ulaşılmıştır. Anneler daha çok küçük çocuklara, babalar ise daha çok ergenlere fiziksel istismarda bulunmaktadır (Polat 2001; Zeytinoğlu & Kozcu, 1990).

Fiziksel istismar, çok çocuklu, yoksul, ekonomik sıkıntılar çeken ya da eşlerden birinin hasta ya da ölmüş olduğu ailelerde daha fazla görülmektedir (Bilir vd, 1991; Kara vd., 2004; Polat, 2001; Yavuzer, 2001). Eğitim düzeyi düşük, psikiyatrik rahatsızlık yaşayan, alkol ya da madde bağımlılığı olan, çocukluklarında kendi anne-babalarından istismara uğrayan ebeveynler daha fazla fiziksel istismara başvurabilmektedir (Kara vd., 2004; Koçkar & Harma, 2018; Zeytinoğlu & Kozcu, 1990). İstismarcı ebeveynlerin büyük çoğunluğunun özsaygısı düşüktür, değersizlik hissi baskındır ve kısıtlı sosyal çevreleri vardır. Çocuğun beklediği ilgi ve sevgi onlar için ağır bir yük gibidir. Bunları karşılamakta zorlanırlar ve çocuğu ilgi ve sevgiden mahrum ederler. Bazen de karşılamak için çaba dahi göstermezler. Çocuğu yalnızca kişisel zorlu yaşantılarını yansıtabilecekleri bir araç olarak görürler. Duygularını, özellikle öfkelerini fiziksel şiddet ile yansıtmaktadırlar ve bazen de çocuğu disipline etmekte zorlanırlar ve fiziksel cezalar diğer disipline yöntemlerinden onlara çok daha kolay gelmektedir (Kara vd., 2004; Yenibaş & Şirin, 2007). Erken yaşta anne-baba olmak, fiziksel istismar uygulama olasılığını arttırmaktadır. Özellikle genç anneler daha sık ve şiddetli fiziksel cezalar uygulamaktadır (Wardsworth vd, 1984). Bilir ve arkadaşları (1991) bunun sebebinin genç annelerin çocuk bakımı konusunda yetersiz bilgi ve becerilere sahip olması ile erken yaşta eş ve anne rollerine ait sorumlulukları sindirememeleri olarak açıklamaktadır.

Anne-babanın bireysel özellikleri kadar birbirleriyle olan ilişkilerinin niteliği de önemlidir. Evliliklerinde geçimsizlik, ayrılık, işsizlik, hastalık ve sevilen birinin kaybı gibi problemler yaşayan ebeveynler çocuklarına daha fazla fiziksel istismar uygulayabilmektedir (Fergusson vd., 1984; Yavuzer, 2001). Özellikle aile içi şiddet, fiziksel istismar için

belirleyici faktörlerden biridir. Eşler arasındaki fiziksel şiddet arttıkça çocuğa yönelik fiziksel ve psikolojik cezalar da artmaktadır. Eşler arasında görece daha az yıpratıcı olabilecek sözel şiddet ve pasif saldırganlık söz konusuysa çocuğa yönelik fiziksel ve psikolojik cezalarda nispeten azalma gözlenmiştir (Koçkar & Harma, 2018). Fiziksel istismar sürecinde vir diğer önemli faktör ise çocuğa ilişkin özelliklerdir. Cinsiyete göre istismara maruz kalma oranları farklılık gösterebilmektedir. Bilir ve arkadaşlarının (1986)'da sekiz ilde, 4-12 yaşları arasındaki 16100 çocukla yaptığı araştırmada kız çocuklarının daha fazla fiziksel istismara maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Zeytinoğlu ve Kozcu (1990)'nun araştırmasında ise bu sonuç zıt yönde bulunmuştur. Yaş faktörü incelendiğinde ise küçük yaştaki çocukların daha fazla fiziksel istismara maruz kaldığı saptanmıştır. Bilir ve arkadaşlarının (1991) araştırmasında bu yaş aralığı 2-4 iken, Kaplan, Pelcovitz ve Labruna'nın (1999) çalışmasında ise fiziksel istismarın sık görülen yaş aralığı 4-8 olarak tespit edilmiştir.

Fiziksel istismar uygulanma şekline göre aletli saldırılar ve aletsiz saldırılar olarak ikiye ayrılmaktadır. Aletsiz saldırılarda bir alet kullanmaksızın, tokat, yumruk, itip-kakma, tekme, sarsma, yakma, zehirleme ve çimdikleme gibi yöntemler kullanılmaktadır. Aletli saldırılarda kemer, kayış, hortum, sigara, tütün, sıcak su ya da herhangi bir ev eşyası kullanılarak çocuğun bedenine fiziksel olarak hasar verilmektedir (Kara vd., 2004; Polat, 2017). Çocuklara fiziksel ceza verilirken en fazla kalçalarına, ellerine ve bacaklarına vurulmaktadır (Bilir vd., 1991). 15 ayın altındaki çocukların anne-babaları tarafından şiddetlice sallandırmasıyla çocuğun beyin kanaması geçirmesi '*sallanmış bebek sendromu (shaken baby syndrome)*' olarak adlandırılmaktadır. Bu tür, fiziksel istismarın en ağır formudur ve çocukta kalıcı hasarlar bırakabilmektedir. Bir diğer ağır fiziksel istismar formu da "*Munchausen by Proxy Sendromu*"dur. Polle Sendromu olarak da bilinen bu istismar türünde ann ve baba, çocukta var olmayan bir hastalığı üretmektedir. Çocuk, anne-baba tarafından üretilen bu hastalığın tanı ve tedavi uygulamaları sonucunda hasar görür. Çocukta açıklanamayan bulgular, yalnızca

anne-babanın yanında meydana geliyorsa Polle sendromundan şüphelenilmelidir (Polat, 2017).

Fiziksel istismarı gizlemek için genellikle bir kaza öyküsü ile hastaneye başvurulur ve başka birinin şahit gösterilmemesi için kazanın ev ortamında yaşandığı söylenmektedir. bu olgularda en sık karşılaşılan öyküler: çocuğun düşmesi, sıcak bir nesnenin üzerine düşmesi, herhangi bir yere çarpması ya da kardeşinin bu olumsuz duruma sebep olmasıdır (Pelendecioğlu & Bulut, 2009). Çocuğun vücudunda, baldır ve bacaklarda morluk, değişik iyileşme evrelerinde yumuşak doku hasarları, el izleri, ısırık izleri, sigara yanıkları, özellikle karın bölgesindeki travmalar, kırık ya da çıkıklar, kulak hasarları, retinal kanama gibi bulgular varsa fiziksel istismardan şüphelenilebilmektedir (Taner & Gökler, 2004). Vücudun her bölgesinde fiziksel istismara bağlı lezyonlar görülebilir. Ancak sırasıyla en çok kol, bacak, kalça, yüz, karın ve boyun bölgelerinde görülmektedir. Çocuğun vücudundaki bu bulguların öyküsü istendiğinde verilen cevaplar da önem taşımaktadır. Bakım verenin çocuğu hastaneye götürmemedeki ısrarı, kazayı çocuğun gelişim düzeyine uygun olmayan bir davranışla açıklama, kaza ile fiziksel bulgunun birbirine uymaması, kazanın daha çok kardeşe ya da başka kişiye yüklenmesi, çocuğun doğrudan birini suçlaması, çocuğun öyküsü ile bakım verenin öyküsünün çelişmesi akla fiziksel istismarı getirmelidir (Polat, 2017).

Çocuk genellikle susma ya da istismarı inkâr etme eğilimde olup bu olumsuz olaylara rağmen ebeveynlerini korumak isteyebilmektedir (Kara vd., 2004; Polat, 2001). Dereli (1992)'ye göre fiziksel istismara maruz kalan çocukların tepkisi iki yönde gelişmektedir. Birincisi, kabullenme, istismarı yaşamın bir parçası olarak sayma, kendini değersiz görme, içe kapanıklık, kişilerarası iletişimde zorlanma ve psikiyatrik bozukluklardır. İkincisi ise toplumsal değer yargılarını hiçe sayma, sürekli çatışma ve uyumsuz davranışlar göstermedir (Yenibaş & Şirin, 2007). Fiziksel istismara uğrayan çocuklar genellikle yetişkinlerle iletişim ve temas kurmaktan kaçınır ya da yetişkinlerin kendilerine dokunmalarından rahatsızlık

duyar, anne-baba ya da bakım veren kişiden gözle görülür biçimde korkar, çevreyi dikkatle inceler, ağlamaktan kaçınır ya da başka bir çocuğun ağlamasından çok fazla etkilenir, aşırı saldırgan ya da içe kapanık davranabilirler. Fiziksel istismara uğrayan çocuklarda alt ıslatma, parmak emme, uyku bozukluğu, yeme bozukluğu, öğrenme güçlüğü, konuşmada gecikme gibi davranış ve uyum problemleri, okulda devamsızlık ve akademik başarıda düşüş görülebilir (Bilir vd., 1991; Koçkar & Harma, 2018; Yenibaş & Şirin, 2007). Kız çocukları korku ve kaygı problemlerini daha çok yaşarken erkek çocuklarda ise daha çok uyku ve konuşma bozuklukları ve tuvalet problemleri görülmektedir (Erol & Özcebe, 1988).

Fiziksel istismara uğrayan çocuklarda görülen bu kısa süreli etkilere doğru ve uygun müdahale gösterilmezse bu etkiler uzun dönemde, saldırgan ve suça eğilimli olma, alkol ve madde bağımlılığı, depresyon, intihar düşünceleri ve girişimleri, halüsinasyonlar, şizofreni, dissosiyatif bozukluklar ve travma sonrası stres bozukluğu gibi psikiyatrik tanılara veya semptomlara dönüşebilir. Fiziksel istismarın şekli, şiddeti ve oluş sıklığı istismarın uzun dönem etkilerini belirlemektedir (Green, 1978; van der Kolk, Perry & Herman, 1991; Pelendecioğlu & Bulut, 2009). Fiziksel istismara uğrayan çocuk yetişkinliğinde yakın ilişki kurmakta güçlük çekmekte, çatışmalı, duygusal yoğunluğu az, öfke yoğunluğu fazla olan ve istismar içeren ilişkiler kurmaktadır (Kaplan, Pelcovitz & Labruna 1999). Çocukları cezalandırmak için itmek, kakmak, vurmak, tokatlamak ve dayak atmak onlara yalnızca sorunları bu davranışlarla çözebileceklerini öğretir. Çocuk sert cezalara dahi zamanla uyum sağlayabilmekte, yapmakta olduğu davranışı bir şekilde devam ettirmektedir. Böylelikle fiziksel cezanın en önemli etkisi çocuk üzerinde bıraktığı travma olarak kalmaktadır (Şahin, 1998; akt, Yenibaş & Şirin, 2007).

2.5.3. Cinsel İstismar

Cinsel istismar, çocuğun anlamını bilerek ya da bilmeyerek toplumun normları ve yasaları tarafından kabul görülmeyen bir cinsel içerikli olaya dahil edilmesidir (DSÖ, 1999).

Cinsel istismar tanımları incelendiğinde belli kalıpların sık sık kullanıldığı görülmekte olup bu kalıplar; "cinsel birlikteliğe zorlama", "cinsel doyum için kullanma", ve "cinsel olarak sömürme" şeklindedir (Kinnear, 2007). Cinsel istismar; sözlü taciz, cinsel içerikli telefon konuşmaları, teşhircilik, röntgencilik, cinsel ilişkiye tanık edilme, dokunma, sürtünme ve aile içi istismar gibi farklı şekillerde görülebilmektedir (Çeçen, 2007). Cinsel istismar davranışları temas içeren ve temas içermeyen olmak üzere iki şekilde incelenmektedir. Temas ile cinsel istismar uygunsuz bir şekilde çocuğa dokunma, öpme ya da kendi cinsel organına dokundurtma ve cinsel birliktelik gibi eylemleri içermektedir. Temas olmadan cinsel istismar ise çocukla cinselliğe yönelik ya da argo konuşma, teşhircilik, röntgencilik, cinsel organını gösterme ve porno izletme gibi eylemleri içermektedir (Johnson, 2004; Kinnear, 2007). Mastürbasyon ve penetratif eylemler en sık görülen istismar biçimleridir (Altun & Şahin, 2017; Oaksford & Frude, 2001).

Barth ve arkadaşlarının (2013) yaptığı 24 ülkeden seçtikleri 55 çalışmanın meta analizinde cinsel istismarın erkek çocuklarda görülme sıklığının %3-17, kız çocuklarında ise %8-31 olduğu saptamıştır. Türkiye'de SHÇEK ve UNICEF'in yaptığı araştırmada (2010) 7-18 yaş grubu çocukların son bir yıl içinde cinsel istismara maruz kalma oranı %3, Akyüz ve arkadaşlarının (2010) yaptığı araştırmada çocukluk çağında cinsel istismara maruz kalma oranı ise %2.5'tir. Akçe ve Doğan (2020), 2014 ve 2017 yılları arasında adli birimlere gelen ya da getirilen cinsel suç mağduru çocuklarıyla ilgili TÜİK verilerini incelemiş. İncelemeleri sonucunda 2014 yılında mağdur sayısı 11095 iken, 2017 yılına kadar düzenli bir artış göstererek bu skor 18623 olmuştur. Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM) Sağlık Bakanlığına bağlı hastaneler ve kurumlar bünyesinde bulunan, cinsel istismar şüphesi altındaki mağdur çocukların ifadelerinin alındığı, adli muayene ve diğer soruşturma işlemlerinin yapıldığı ve tüm bu süreçte çocuğun barınabileceği ortamın bulunduğu merkezlerdir. Ocak 2011 ile Mayıs 2016 arasında ÇİM'lere 21.068 çocuk başvurmuştur. Başvuran çocukların %85'i kız, %15'i

ise erkektir. Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğünden alınan verilere göre cinsel istismar hükümlüler 2006 yılında %42.5 iken 2016 yılında ise bu oran %58.8'e yükselmiştir. Cinsel suç mağduru olan çocukların yüzdesi ise 2014'ten 2016'ya %33 oranında artış göstermiştir (Polat, 2018).

Cinsel istismarın yaygınlığına ilişkin araştırmaların ne derece gerçeğe yakın veriler elde edildiği konusunda şüpheler bulunmaktadır. Çünkü cinsel istismar her ne kadar toplumda sık yaşanan bir gerçek olsa da çoğunlukla yıllarca sürmekte ve gizli kalmaktadır (Finkelhor, 1993). Cinsel istismar mağdurlarının en çok %5-10'u ortaya çıkmaktadır (Çeçen, 2007). Romanya'da yapılan bir çalışmada aile ile görüşüldüğünde çocukların cinsel istismara uğrama yaygınlığı %0.1 iken; çocuklarda görüşüldüğünde bu oran %9.1 olarak saptanmıştır (Runyan, Corrine & Ikeda, 2002). Cinsel istismar pek çok koşu ya da özellikle ile karakterize bir fenomendir. Birinci koşul çocuğun eylemi anlamaması olup, onlar cinsel eylemi algılayacak gelişimsel olgunlukta olmadığı için yaşadıklarına anlam veremeyebilir. Çocuklar bu eyleme anlam veremeseler de maruz kaldıkları tutumdan hoşnut değildir. Cinsel istismarda ikinci koşul kötüye kullanmadır. İstismarcı kendisinden daha güçsüz, bilgisiz, deneyimsiz ve aciz olan çocuğun üzerinde kontrol kurar. Çocuğu kandırarak, korkutarak ve tehdit ederek onun sessiz kalmasını sağlar ya da istismar eylemlerini bir sevgi biçimi ya da oyun olarak gösterebilir (Finkelhor, 1999; Kinnear, 2007). Cinsel istismarda üçüncü koşul, çocuğun duygu karmaşası yaşaması olup dördüncü koşul ise zorlamadır. Zorlama her zaman fiziksel olamayabilir ve tehdit etmeye daha çok başvurulmaktadır. İstismarcı yeterince gözdağı veremediğini düşündüğünde çocuğun saçını kesmek, cimciklemek, sarsmak ve tokat atmak gibi hafif yollu fiziksel zorlama kullanabilir ya da çocuğun gözü önünde bir canlıya zarar verebilir. Bu yöntemlerin de işe yaramadığı durumda fiziksel istismara başvurulmaktadır (Kinnear, 2007). Türkiye'de yapılan bir araştırmada olguların %76.7'sinde mağdurlar fiziksel şiddet yoluyla cinsel istismara zorlandıklarını bildirmişlerdir (Erdoğan vd., 2011).

İstismarcıların yaşları, demografik özellikleri, psikolojik özellikleri ya da fiziksel görünümleri farklılık gösterebilmektedir (Kinnear, 2007). Genellikle yabancıların daha büyük tehdit oluşturduğuna inanılır. Ancak araştırmalar çocukların daha çok tanıdıkları kişiler tarafından cinsel istismara uğradıklarını göstermekte olup özellikle baba, kardeş, abi, amca, dayı, dede ve ebeveynlerin arkadaşları istismar vakalarındaki başlıca faillerdir. (Herman, 1992; Kozcu, 1991; Polat, 2017). Altun ve Şahin (2017)'in araştırmasında mağdurların %14.9'u tanımadığı, %85.1'inin ise tanıdığı biri tarafından cinsel istismara maruz kaldığı ortaya çıkmıştır. Taner ve arkadaşlarının araştırmasında (2015) istismarcıların %13.'inin aile içinden, %51.4'ünün aile dışı-tanıdık, %35.5'inin ise yabancı olduğu saptanmıştır. Cinsel istismar aile içerisinde yaşanıyorsa "ensest", aile dışında ya da tanınmayan bir yetişkin tarafından gerçekleştirilmişse "pedofili" olarak tanımlanmaktadır (Topçu, 1997). DSM-5 tanı ölçütlerine göre pedofili, "en az 6 aylık bir süre boyunca, ergenlik öncesi çocuk ya da çocuklarda cinsel etkinlikte bulunmakla ilgili yineleyen, cinsel yönden uyarıcı düşlem (fantezi), cinsel dürtüler ya da davranışlar" olarak tanımlanmıştır. DSM-5 tanı ölçütlerine göre kişinin pedofili tanısı alması için çocuğun 16 yaşından küçük olması ya da çocukla arasındaki yaş farkının 5 ya da daha fazla olması gerekmektedir. (APA, 2013).

Ensest, hukuken nikâh düşmeyen kişiler arasında yaşanan cinsel içerikli davranışlardır (Topçu,2009). En ciddiye alınması gereken istismar türüdür. Çünkü çocuk birincil sevgi ve güven kaynakları tarafından hayal kırıklığına uğramıştır. Aile içerisinde güven ve sevgi ortamının bozulması, herkese ve her şeye dair ilişkilerinde zedelenme yaratır. Yine aile içinde olması uzun sürmesine, tekrarlanmasına ve daha az şüphe duyulmasına sebep olur (Finkelhor, 1999). Çoğu ensest vakalarında babalar fail, kız çocukları ise mağdur konumundadır. İstisna olsa da anne-erkek çocuk ensestine rastlamak da mümkündür (Finkelhor, 1994; Altun & Şahin, 2017). İstismarcı babalar genellikle merhamet duygusundan yoksundurlar ve istismarın sonuçlarını ve çocukta yaratacağı yıkımı düşünmezler. Ensesti fark eden anne şaşkınlık,

üzüntü, öfke ve suçluluk gibi karmaşık duygular yaşar. Annenin anında müdahale edip çocuğunu koruyacağı düşünülse de pek çok anne öğrendiğinde sessiz kalmayı tercih eder. Özellikle çocuklarını korumada yetersiz olan anneler, aile içi düzenlerini bozmak istememeleri, ekonomik bağımsızlıklarının olmaması, eşten korkma ve duyulması halinde rezil olma korkusu gibi nedenlerle çoğu zaman pasif rol oynamayı tercih ederler. Bazı anneler istismarı kabullenmek, daha rahat göz yumabilmek adına istismarın sebebinin çocuk olduğunu düşünebilirler (Erdoğan vd. 2011; Johnson, 2004; Polat, 2000; Polat, 2017). Ensest mağduru kadınlar, kendilerini istismar eden babalarından çok göz yuman annelerine karşı daha fazla öfke ve düşmanlık hissettiklerini ifade etmişlerdir (Collins vd. 1982; Herman, 1992). Anne desteği alan ve annenin korumasına giren ensest mağdurlarının ise travmayla baş etmede daha olumlu sonuçlar elde ettiği görülmüştür (Taner & Gökler, 2004).

İstismara uğrayan çocukların özellikleri çeşitlilik göstermektedir. Her kültürde, her sosyoekonomik düzeyde, her türlü kız ya da erkek çocuk istismara maruz kalabilir. Yine de araştırmalar bazı çocukların nispeten daha fazla risk altında olduğunu göstermektedir. Araştırmalarda en çok göze çarpan risk faktörü çocuğun cinsiyetidir. Dünyanın her yerinde kız çocuklarının erkek çocuklardan daha fazla cinsel istismara maruz kaldıkları görülmektedir (Altun & Şahin, 2017; Finkelhor 1994; Kinnear, 2007). Erkek çocukları istismardan utandıkları ve çevresi tarafından güçsüz gözükmekten korktukları için cinsel istismarı gizleme eğilimindedirler. Bu nedenle kız çocuklarının erkek çocuklara göre daha fazla istismara maruz kaldığını reddetmemekle birlikte erkek çocuklarının istismara uğrama yaygınlığının saptanandan daha fazla olabileceği göz ardı edilmemelidir (Altun & Şahin, 2017; Finkelhor, 1999). Yaş ise cinsel istsimar açısından bir diğer önemli risk faktörü olup Finkelhor (1994) özellikle 8-12 yaşları arasında bu istismarın daha fazla görüldüğünü bildirmiştir. Yakın zamanlarda Türkiye'de yapılan bir araştırmada istismara maruz kalma yaşının ortalama 13.46±3.1 olduğu saptanmıştır (Altun & Şahin, 2017). Bedensel ya da zihinsel yetersizliği

olan çocuklar daha kolay kandırılabildikleri ve tehdit edilebildikleri için yine yüksek risk faktörü içindedir (Altun & Şahin, 2017; Topçu, 1997). Çocuğun kişisel özellikleriyle, içinde bulunduğu aile, ebeveynlerin ya da bakım verenlerin özellikleri de benzer derecede öneme sahiptir (Ayşin & Taşar, 2012; Zoroğlu vd., 2001). Sık sık çatışmalar yaşayan, çok çocuklu ya da parçalanmış aile yapısı; anne ve babanın boşanmış olması; çocuğun babadan şefkat görmemesi; evde baba ya da bir baba figürünün olmaması; ebeveynlerin suça ya da intihara eğilimli olması; bakım verenlerin çocuğu korumaktan aciz olması ve çocuk yetiştirme bilgi ve becerilerinin yetersiz, pasif, bağımlı, olgunlaşmamış olması, çocuğa cinsel eğitimi korku ve cezalandırıcı bir tutumla vermeleri ya da hiç vermemeleri gibi faktörler de cinsel istissmar açısından önem teşkil etmektedir (Finkelhor, 1999; Herman,1992; Jonhson, 2004; Polat 2000; 2006; 2017).

Cinsel istismarın etkisi, çocuğun yaşına, gelişimsel ve kişilik özelliklerine, istismar eden kişiye, çocukla olan ilişkisine, cinsel eylemin özelliklerine, çocuğa verilen mesajlara, şiddetin eşlik edip etmemesi ile istismarın sıklığına ve süresine bağlı olarak değişebilmektedir (Akbaş ve ark. 2009; Johnson, 2004; Finkelhor, 1993). Polat (2017)'a göre cinsel istismarın en zedeleyici etkisi çocuğun dünyaya ve kendine ilişkin güveninin sarsılması, bu sarsıntının kendisiyle ve başkalarıyla ilişkilerini etkilemesi ve bu etkinin yaşamının ilerleyen yıllarında da devam etmesidir. Finkelhorn ve Browne (1985) cinsel istismarın bireysel etkilerini dört başlık altında incelemiştir:

1. *Zedelenmiş Cinsellik:* İstismara uğramış çocukların cinselliği algılama biçimleri olumsuzdur. Cinsellik onlar için travmatik bir deneyim olup olumsuz duygu ve düşünceleri harekete geçirir. Yetişkinliklerinde uygun olmayan, sağlıksız cinsel yaşam biçimlerini tercih edebilir ya da cinsellikten tamamıyla uzak durabilirler.
2. *İhanet Duygusu:* Çocuğun insanlara olan güveninde kırılma yaşanır. İstismarcı, çocuğun tanıdığı ve güvendiği biriyse ihanete uğramışlık ve bununla birlikte güvensizlik

duygusunu daha yoğun hisseder. Hiç tanımadığı biri tarafından istismar edilmesi ise herkesi tehdit olarak görmesine sebep olabilir.

3. *Acizlik:* Çocuk istek ve rızası olmadan maruz kaldığı cinsel davranışı kontrol altına alamadığı için kendini savunmasız, aciz ve çaresiz hisseder.
4. *Damgalanmak:* Çevresindekilerin istismara yaklaşımı neye ağırlık veriyorsa çocuk zamanla bunu benliğinin bir parçası haline getirir. Eğer çevresi çocuğa acıyorsa çocuk acizliği, çocuğu suçluyorsa ise çocuk suçluluk duygusunu benimseyecek ve zamanla kendini bu şekilde algılamaya başlayacaktır.

Cinsel istismar öyküsü olan birey kişilerarası ilişkilerde ilişkiyi başlatma, sürdürme ve bitirmede sorun yaşamaktadır. Bu kişilerin ya hiç ilişki kurmadıkları ya da kurdukları ilişkide çok fazla duygusal beklenti içinde oldukları ve bağımlı davranışlar gösterdikleri gözlemlenmektedir (Aktepe, 2009). Çocukluk çağında cinsel istismara uğramış kız çocuklarının anne olduklarında kendi çocuklarına fiziksel şiddet uygulama risklerinin diğerlerine göre oldukça yüksek olduğu belirtilmektedir (Yargıç vd., 1995, Dube vd., 2005, Ekinci vd., 2010). Altun ve Şahin'in yakın zamanda yaptıkları araştırmada (2017) cinsel istismar mağdurların %71.4'ünde en az bir psikiyatrik bozukluk saptanmıştır. Bunların %37.6'sı travma sonrası stres bozukluğu, %13.1'i majör depresyon, %9.9'u uyum bozukluğu, %6.1'i anksiyete bozukluğu, %4.7'sinde ise akut stres bozukluğudur. Benzer bir araştırma olan Taner ve arkadaşlarının (2015) çalışmasında mağdurların %77.6'sında psikiyatrik tanıya rastlanmış. Bu tanıların %23.4'ü TSSB, %11.2'si depresyon, %8.4'ü TSSB+Depreyon, %6.5'i yaygın anksiyete bozukluğu, %6.5'i akut stres bozukluğu, %2.8'i ise davranım bozukluğudur (Russel, 1986; Topçu, 1997; Taner & Gökler, 2004).

2.5.4. Duygusal İstismar

Duygusal istismar, çocuğun üzerinde güç sahibi olan kişi tarafından yapılan ya da yapılması gerekip ihmal edilen davranışlarla çocuğun psikolojik olarak kötüye kullanılması, çocuğa değersiz, sevilmeyen, istenmeyen ve yalnızca başkalarının ihtiyaçları için var olan bir varlık gibi hissettirilmesidir (Polat, 2017; Yenibaş & Şirin, 2007). Tüm istismar ve ihmal çeşitlerinin merkezinde duygusal istismar bulunmaktadır. Ancak fiziksel bir ispatı bulunmadığı için ortaya çıkması güçtür. Toplumdaki yaygınlığı en fazla olan istismar türü olmasına rağmen genellikle fiziksel ya da cinsel istismar ortaya çıkmadıkça duygusal istismar tek başına fark edilmemektedir (Polat, 2017). Oysaki çocuğun benliği ve öz değeri üzerindeki etkileri diğer istismar türlerine göre daha kalıcı ve daha uzun süreli olabilmektedir. Çocuğun içinde bulunduğu durumda olumsuz olarak değerlendirmediği bir yaşantı bile, yaşamının ilerleyen yıllarında hatırlandığında ya da başka bir yaşantı ile ilişkilendirildiğinde duygusal istismar özelliği taşımaya başlayabilmektedir (Ney, 1987; Solomon & Serres, 1999).

Crittenden, Claussen ve Sugarman'ın araştırmasında (1994) farklı etnik kökenlere sahip 333 ailenin %90'ınında duygusal istismar ve ihmal olduğu tespit edilmiştir. En çok gösterilen duygusal istismar davranışı %75-80 oranıyla çocuğa bağırmaktır. Trickett ve arkadaşlarının (2009) istismar mağduru 303 çocukla yaptıkları araştırmada çocukların yaklaşık %50'sinin birden çok duygusal istismar türüne maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Çalışmacılar araştırmadan önceki değerlendirmede çocukların yalnızca %9'unun duygusal istismar mağduru olarak belirlendiğini belirtmişlerdir. Türkiye'de Oral ve arkadaşları tarafından (1998) İzmir'de psikiyatri polikliniğine başvuran 32 çocukla yapılan araştırmada çocukların %85'inin duygusal, %66'sının fiziksel ve %38'inin cinsel istismara maruz kaldığı, duygusal istismarın tüm istismarlara eşlik ettiği ve olguların %13'ünde üç istismar tipinin bir arada

görüldüğü tespit etmiştir. Johnson (2002) duygusal istismarın nedenlerini şu şekilde sıralamıştır:

- *Doğumdan sonra anne ile çocuk arasında duygusal bağın kurulamaması:* Anne postpartum depresyonda bulunabilmekte, bebek doğum sonrası kuvöze alınabilinmekte ve bebek istenmeyen ya da özel bakım gerektiren bir bebek olabilmektedir. Bu tür durumlarda anne ile bebek, onların en çok ihtiyaç duyduğu zamanda güvenli bir bağ kuramamış olur.
- *Ebeveyn-çocuk iletişiminin iyi düzeyde olmaması:* Ebeveyn ile çocuk arasındaki iletişim kesintilidir ve sağlıklı değildir. Ebeveynin çocuğa verdiği mesajlar sağlıksız, kopuk ya da serttir. Aileler, çocuğu dinlemez ve onun kendini ifade etmesine fırsat vermezler.
- *Ebeveynin ruhsal açıdan olgun olmaması:* Ebeveynler yaşları, eğitim seviyeleri ya da kişilik özellikleri sebebiyle çocuğa bakabilecek olgunluk düzeyinde değildir.
- *Kalabalık aileler:* Ailenin karmaşık yapısı, birey sayısının fazlalığı ve ekonomik sebeplerle çekirdek ailelere göre duygusal istismara maruz kalma olasılığı daha yüksektir.
- *Psikiyatrik bozukluklar*: Psikiyatrik tanısı olan ebeveynler çocuklarına daha çok duygusal istismar uygulayabilmektedir.
- *Ebeveynin çocukluk çağı travmaları:* Ebeveyn kendi çocukluğunda ilgi, değer, sevgi görmemiş ve olumsuz yaşam olaylarına maruz kalmış işe kendi çocuğunu duygusal açıdan istismar edebilmektedir.

Duygusal istismarın yukarıda belirtilen nedenlerine ek olarak; düşük gelir düzeyi, göç etme, boşanma ve alkol ya da madde bağımlısı ebeveynler, duygusal istismara zemin hazırlayan diğer risk faktörleri olarak fonksiyon görmektedir (Polat, 2017). Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (2010) tarafından yürütülen bir çalışmada ebeveynlerin duygusal

istismar göstermeleri ile ilişkili olabilecek çocuk tutumlarını; davranış sorunları gösterme, büyüklerine saygı göstermeme, ısrarcı olma, bir şeyler saklama, çalışmama ve izinsiz bir şeyler yapma olarak belirlenmiştir.

2.5.4.1.Duygusal İstismara Neden olan Disfonksiyonel İletişim Stilleri

Duygusal istismara neden olan tutum ve davranışlar, genellikle sözel iletişim biçimlerini içermesine rağmen bazen sadece ebeveynin bir bakışı ya da bir durumdaki eylemsizliği dahi çocuk üzerinde duygusal bir yıkım yaratabilir (Polat, 2017). Güler ve arkadaşları (2002)'nın çalışmasında duygusal istismar ve ihmale maruz kalan çocuklar, annelerinin %81.1'inin sevgisini göstermediğini, %77.6'sının kendisine bağırdığını/azarladığını, %81.1'inin ise odaya kapattığını ifade etmiştir. Disfonksiyonel aile dinamikleri, duygusal istismar ile yakın ilişki göstermektedir (Öztürk, 2020a; 2021). Disfonksiyonel ailelerde görülen ve çocuğun duygusal istismarına sebep olan iletişim stilleri şunlardır:

- *Annelik ve babalık reddi:* Çocuğu sürekli eğitimlere, kurslara, etkinliklere, sosyal faaliyetlere göndererek çocukla yok denecek kadar az zaman geçirmenin altında yatan dinamiktir. Ebeveyn aslında çocuğuyla kurmaktan korktuğu sağlıksız iletişim biçiminden kaçar. Hem yüksek beklenti içindedir hem de çocuğu geride bırakma çabasındadır. Bu çabayla çocukla geçirebileceği zamanları türlü aktivitelerle doldurur. Çocuğuyla arasına adeta bir "psikolojik blokaj" koyar (Öztürk, 2021).
- *Çocuğu reddetme:* Ebeveynin çocukla bağlanma geliştirememesi, çocuğa istenmediğini düşündürecek davranışlarda bulunmasıdır. Çocuğa yokmuş gibi davranılır ve çocuk birey olarak kabul edilmez. Çocuk denetlenmez, kontrol edilmez, yardım istediğinde yardım talepleri reddedilir, ona ilgi ve sevgi gösterilmez, temas edilmez (Polat, 2001).

- *Aile içi şiddet:* Şiddetin var olduğu ailelerde çocuk bu süreçten en zararlı çıkan bireydir. Doğrudan ya da dolaylı olarak şiddete maruz kalır. Fırlatılan ya da devrilen eşyalar sonucu zarar görebilecekleri gibi, tanık oldukları şiddetli çatışma ve sürtüşmeler sonucunda güvensizlik ve sevgisizlik gibi duygusal yıkımlar da yaşayabilmektedir. Çocuklar fiziksel olarak zarar görmeseler dahi, kendilerini suçlayabilir, anne-babadan korkabilir ve sinip içine kapanabilirler. Bu ailelerde yetişen çocuklarda düşük vücut direnci, zayıf impuls kontrolü, psikolojik rahatsızlıklar, uyku problemleri, kendine ve çevreye karşı güvensizlik, saldırganlığa ve şiddete yönelim görülmektedir (Yenibaş & Şirin, 2007; Polat, 2017).
- *Ailede gizli cepheleşme:* Çocuklardan her birinin kendini bir ebeveyne daha yakın hissetmesiyle oluşan bölünmüşlüktür. Ebeveyn çıkarları adına seçtiği çocuğu kendi tarafına çeker ve diğer ebeveyne karşı kullanır. Seçim yapmak zorunda bırakılan çocuk bu cepheleşmeye karşı dissosiyatif savunmaları kullanabilir ve güven duymakta sorun yaşayabilir (Öztürk, 2017; 2021; Ross & Halpern, 2009).
- *Patolojik konformizm*: Aile içerisinde ebeveyn *"çaresiz bir seyirci"* gibidir. Yaşamın, dünyanın, insanların kötü olduğunu ve bunlardan gelebilecek her türlü kötülüğü kabul etmektedir. Patolojik konformist ebeveynler, çocuklarını ne ev içinde yaşanan istismar ve ihmalden ne de ev dışında yaşanan olumsuz olaylardan koruyabilir. Anne çıkarları doğrultusunda dominant olan babaya karşı susar ve aslında ikincil istismarcı olarak fonksiyon görür (Öztürk, 2017; 2021).
- *Tehdit etme:* Çocuğu, şiddet kullanmakla, sevdiği kişi veya nesnelere zarar vermekle ya da sevmemekle tehdit etme, karmaşık koşullara ve sonucu tahmin edilemeyen durumlara sokma, tehlikeli yerde ya da durumda bırakma davranışlarıdır. Çocukla nasıl baş edeceğini bilemeyen bilinçsiz ebeveynlerin başvurduğu davranış türüdür (Hart, Brassard & Karlson, 1996).

- *İzolasyon:* Ebeveynin çocuğun, evde ya da ev dışında iletişim ve etkileşim ihtiyacını karşılamasını engelleme ve hareket özgürlüğünü kısıtlamasıdır. Aile içi şiddetin, fiziksel ve duygusal istismar ile ihmalin yaygın olduğu ailelerde daha çok rastlanır. Aile ev içindeki sorunların dışarı yansımasını istemediği için çocuğu dış dünyadan izole eder. Böylelikle hem çocuğu kontrol altına alır hem de şiddeti saklamaya devam eder (Hart, Brassard & Karlson, 1996; Öztürk, 2021).
- *Aşırı Koruma:* Ebeveynin çocuğu gereğinden fazla kontrol etmesi ve özen göstermesi tutumudur. Çocuk için en küçük tehdit bile ebeveyn için büyük bir olay haline gelebilir. Çocuğun kendini koruyamayacağı düşünüldüğü için sürekli çocuk adına kararlar verilir, çocuk kendi üzerinde en ufak bir söz hakkına sahip değildir. Aşırı korunan çocuklar kendine güveni olmayan, başkalarına bağımlı, çabucak kırılan ve duygusal çöküş yaşayan bireyler haline gelir (Yavuzer, 2005).
- *Sabote etme/gelişimini engelleme:* Çocuğun uygunsuz davranışlar (benlik yıkıcı, antisosyal, suça yönelik, sapmış vb.) geliştirmesine neden olma ya da bu davranışları geliştirmesine müdahale etmeme, gelişimsel olarak uygun olmayan davranışları çocuktan bekleme, bilişsel gelişimini engelleme ya da sınırlandırma tutumudur. Ebeveyn çocuğun gelişimini önemsemez, çocuğun ilgi ve yeteneklerini geliştirmeye yönelik destek vermez, gerekli olan ya da çocuğun talep ettiği kurslara, aktivitelere ve eğitimlere katılımını sağlamaz. Bunun sebebi ebeveynin duyarsızlığı ve ilgisizliği olabileceği gibi, çocuğu reddetme ya da çocuğun kendi önüne geçmesine izin vermeme gibi dinamikler de olabilmektedir (Hart, Brassard & Karlson, 1996).
- *Sahte karşılıklılık:* Ebeveynlerin anlaşmazlık yaratmama konusundaki uzlaşısına dayanmaktadır. Görünürde hiç çatışma yaşamayan, mutlu bir aile tablosu olsa da ortada kişilik özelliklerini, duygu ve düşüncelerini kısıtlayan aile bireylerini barındıran mutsuz bir aile vardır. Tüm aile bireyleri çatışma yaratmamak uğruna kendinden

fazlasıyla ödün vermektedir ve aile bütün spontanlığını kaybeder. Durağan görünümlü, duygusal krizlerle beslenen, iletişimden yoksun ailelerde görülür. En sık rastlanan disfonksiyonel aile dinamikleri arasında yer almaktadır (Öztürk, 2017; 2021; Ross & Halpern, 2009).

- *Manipülasyon, gaslighting ve kadın düşmanlığı:* Dominant ebeveynin introvert ebeveyni kontrol etmesi ve kendine bağımlı hale getirmesi ile karakterize bir disfonksiyonel süreç yaşanmaktadır. Manipülasyon: kişinin kendi istediklerini gerçekleştirmek için bilerek ya da bilmeyerek uyguladığı psikolojik şiddettir. Suçluluk hissetirme, kendi fikirlerine ikna etme, kendi hatalarını gizleme ve partnerinin hatalarını sürekli yüze vurma gibi davranışları içermektedir. Gastlighting kişinin sürekli kusurlarını dile getirerek, yetersiz hissetmesini sağlama, akıl sağlığının yerinde olmadığına inandırma gibi davranışlardan oluşan bir manipülasyon çeşididir. Manipülasyonun bazı istisnaları olsa da genellikle erkekler, kadınlar üzerinde bu süreci sağlamaktadır. Narsisist, megaloman ve yetersiz hisseden erkek, kendi travmaların acısını adeta kendisinden daha aciz gördüğü kadınlardan çıkarır. Bu maladaptif sürecin yaşantılandığı ailelerde çocuk, ebeveynlerinin çatışmalarına kimi zaman tanık olur kimi zaman da maruz kalır (Chapaux-Morelli, Couderc & Ergüden, 2012; Öztürk, 2021).
- *Çift mesaj:* Ebeveynlerin çocuğa yapılmasını istediği bir şeyi söyledikten bir zaman sonra yapılmasını istediği şeyin tam tersini söylemesi durumudur. Ebeveyn çoğu zaman bunun farkında değildir ancak çocuk, her iki mesajı da algılar ve bu mesajlar karşısında kararsız hissederek ebeveynlerinin söylediklerini bütünleştirmekte zorlanır. Çift mesaj, ebeveyn-çocuk iletişimine en çok zarar veren disfonksiyonel iletişim stilleri arasında yer almaktadır (Öztürk, 2017; 2021; Ross & Halpern, 2009).).

- *Paylaşan ebeveynlik (sharenting):* Ebeveynlerin çocuklarının fotoğraflarını ve videolarını çocukların rızaları olmadan dijital ortamlarda paylaşmasıdır. Sınırları çizilmediği için ebeveyn paylaşımda bir sakınca görmez ya da görse bile dikkate almadan paylaşmaya devam eder. Ancak paylaşımları çocuğu bir zaman sonra ya da yetişkinliğinde çocuğu rahatsız edebilir ve onun duygusal bir travma deneyimlemesine sebep olabilir (Öztürk, 2017; 2021).
- *Güvensiz bağlanma, istismarcıya bağlanma ve istismarcı ile özdeşim kurma:* Güvenli bağlanma bir fonksiyonel aile dinamiğidir. Disfonksiyonel ailelerde oluşan güvensiz bağlanma ise çoğu zaman istismarcıya bağlanma ya da istismarcıyla özdeşim kurmaya dönüşür. Çocuk istismarcısına bağlanmayı, zarar verici ebeveynlerinden görünürde sağlıklı bir şekilde çıkma çabasıyla bir savunma stili olarak kullanmaktadır. Kendisini ebeveynlerinden ne fiziksel ne zihinsel ne de duygusal olarak koruyabilecek kapasitesi olmadığı için çocuk, ya istismarcı ebeveyne bağlanır ya da onun gibi olmaya çalışır (Öztürk, 2017; 2021; Ross & Halpern, 2009).
- *Aşağılama:* Çocuğu küçük düşürme, onurunu zedeleme, yetersiz hissettirme, lakap takma ve alay etme gibi davranışları içermektedir (Polat, 2001). Çocuğun kendine olan saygısını kaybetmesine ve hem kendine hem de başkalarına karşı güvensizlik yaşamasına sebep olur. Aşağlanın bireyler, yetişkinliklerinde tüm enerjisini başkalarını memnun etmeye harcayabilirler (Cüceloğlu, 1999).
- *Hasta ya da aptal rolü:* Çocuklardan birinin günah keçisi seçilmesiyle başlar. Çocuk psikolojik olarak sorunlu, bilişsel olarak yetersiz, yeteneksiz ve beceriksiz görülür ve her türlü problemin sorumlusu olarak kabul edilir. Bazen bu kişi, ailenin ruhsal açıdan en sağlıklı ya da en zekisi olabilmektedir. Ebeveyn, çocuğunu nefret nesnesi olarak seçerek onu travmatize etmektedir. Hasta ya da aptal rolünün amacı, hem disfonksiyonel aile dinamiklerininin sürdürülmesini sağlamak hem de çocuğu kontrol

altına almaktır. Çocuk zamanla üzerine yüklenen sorumlulukları ve kötü ithamları benimser ve bir süre sonra psikiyatrik sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Aynı zamanda çocuklardan birini günah keçisi olarak seçme, evlat ayrımını da sebep olmaktadır (Öztürk, 2017; 2021).

- *Evlat ayrımı ve karşılaştırma:* Kardeşler arasından birinin diğerinden üstün tutulması ve seçilen çocuğa apaçık bir şekilde daha fazla sevgi ve özen gösterilmesidir (Yavuzer, 2005). Öztürk'e göre (2021) ebeveynler özellikle itaatkar, potansiyeli olmayan ve kendilerine benzeyen çocuğu seçerler. Potansiyeli yüksek olan çocuğu ise tehlike olarak algılar ve kontrol etmeye çalışırlar. Özellikle gelişim vaat eden çocuk, aile sistemi içinde bir tehlike olarak görülür ve duygusal bir kurban olarak seçilir. Ebeveynin çocuk istismarının yanında kardeş kıskançlıkları da görülür ve ailede adeta bir terör yaşanır (Öztürk, 2017).
- *Duyarsızlık:* Kendi içinde duygusal açmazları olan ebeveynin çocuğunun sevgi, ilgi ve onaylanma ihtiyacına karşı tepkisiz kalma durumu olup bu durum, ebeveynin empati yoksunluğundan kaynaklanmaktadır. Duyarsızlık, duygusal ihmal olarak da görülebilmektedir. Ebeveyn kendi iç dünyasına o kadar odaklanmıştır ki çocuğun dünyasını fark edememektedir. Ebeveyn, çocukla sadece kesinlikle gerekli olduğu zamanlarda iletişim kurmaktadır. Duyarsız bir ailede büyüyen çocuk, travmayı kendisine çevirir ve kendisinde bir tuhaflık olduğu ya da değersiz olduğu düşüncelerine kapılır. Duyarsızlığa maruz kalan çocuklar, empatiden yoksun yetişir ve travmalar karşısında donakalma, boyun eğme ya da kendini savunmama gibi tepkiler gösterir (Cüceloğlu, 1999; Hart, Brassard & Karlson, 1996; Öztürk, 2017; 2021).
- *Şımartılma:* Ebeveynlerin iyi niyetle ya da anı kurtarma amacıyla çocuğun her istediğini fazlasıyla yerine getirme tutumudur. Çoğu zaman kendi çocukluğunda istekleri kısıtlanmış ebeveynlerin başvurduğu bir yöntemdir. Görünürde iyi bir

davranış olduğu düşünülen şımartılma, ebeveynler tarafından tutarlı kurallar koymayarak ve aşırıya kaçarak çocuğun narsisist, hayatın belirsizlikleri ve aksiliklerine karşı hazırlıksız ve savunmasız bir kişilik geliştirmesine neden olunur (Öztürk, 2017; 2021).

- *Arkadaş anne ve baba*: Ebeveyn, çocuğun adeta yapay arkadaşı ya da akranı gibi davranmaktadır. Ancak bu davranışın arkasında, gerçekte kendini genç hissetme arzusu bulunmakta olup bunun için ise çocuğunu kullanmaktadır. Çocuğunun hata yapmasını izler ve sorunlar ancak bir kriz haline geldiğinde müdahale eder. Ebeveynleri, çocukların ihtiyacı olan anne-baba rolünden mahrum bırakmaktadırlar. Şımartılma, genellikle postmodern toplum yapılanmalarında görülen disfonksiyonel bir iletişim stilidir (Öztürk, 2017; 2021).
- *Yüksek beklenti düzeyi:* Ebeveynin çocuktan potansiyelinin çok üzerinde şiddetli ve ısrarcı bir şekilde yüksek beklenti içinde olması ve onun biyopsikososyal gelişimine uygun olmayan sorumluluklar vermesidir. Ebeveynin bu yüksek beklentisi, çocuk üzerinde adeta bir *"duygusal kambur"* oluşturur ve yetişkinliğinde çekingen, depresif ve kolayca domine edilebilecek bireylere dönüşmesine sebep olur (Öztürk, 2017; 2021).
- *Ebeveynin rol değişimleri ve diğerinin yerini doldurma girişimleri:* Ebeveynlerden birinin vefat ettiği, uzun süreli yola çıktığı, evden ayrıldığı ya da ev ortamında ancak ihmalkar olduğu durumlarda diğer ebeveynin onun yerine geçmesidir. Kimi ebeveyn bu eksikliği olumlu bir şekilde doldururken kimi ebeveyn de kuralcı ve obsesif bir yapıya bürünür ve çocuk üzerinde travmalar yaratır (Öztürk, 2017; 2021).
- *Değişken oranlı kural ve kuralsızlıklar:* Aile içinde net kuralların olmaması, anlık, keyfi kuralların uydurulması ve bu kuralların değişkenlik göstermesi durumudur. Hedonistik ve kendini önceleyen ebeveynlerin sıklıkla kullandığı disfonksiyonel

iletişim dinamiğidir. Ebeveyn keyfine ve çıkarlarına göre kurallar üretir ve bu kurallar değişkendir. Ebeveyn ihtiyaçları, sosyal hayatı ve duygu durumuna göre hareket eder. Çocuk ikinci plandadır ve kendi önüne geçmesine izin vermez (Öztürk, 2017; 2021).

- *Yetişkinleştirme veya çocuklaştırma:* Ebeveynin çocuğu bir yetişkin gibi davranması: yetişkinleştirme ya da yaşı ne kadar ilerlerse ilerlesin çocuk olarak kalmaya zorlaması: çocuklaştırma, maladaptif bir çocuk yetiştirme stilidir. Ebeveynin yetişkinleştirme ve çocuklaştırmadaki amacı ise evlatlarını kontrol etmektir. Anne-babalar, Çocuktan fazlasıyla olgunluk bekler ya da çocuğun büyüdüğünü kabul etmez (Öztürk, 2017; 2021).
- *Psikologa, doktora ve dişçiye götürmeme:* Çocuğun ihtiyacı olduğu halde doktora, psikologa, dişçiye götürülmemesi fiziksel ihmal ve duygusal ihmal kapsamında değerlendirilebilmektedir. Bu ihmal, ebeveynin çocuğun fiziksel ve psikolojik sorunlarına duyarsız kalması ile karakterizedir. Ebeveyn çocuğunda bu fiziksel ya da psikolojik soruna duyarsız kaldıkça mevcut sorun büyüyecek ve kişisel bir sorun olmaktan çok ailevi hatta uzun vadede toplumsal bir soruna dönüşecektir (Öztürk, 2017; 2021).
- *Haset, kıskançlık ve nezaketsizlik:* Aile bireylerinden birinin sahip olduğu bir şeye diğeri de sahip olmak istediğinde ortaya çıkabilecek duygulardır. Hasette sahip olmak istediği şeyden çok sahip olunan kişiye olumsuz duygular beslenir, kıskançlıkta ise nesneye karşı olumsuz duygular yöneltilmektedir. Disfonksiyonel ailelerde görülen bu dinamikler çoğu zaman nefret duygularına dönüşüm gösterme eğilimindedir (Öztürk, 2017; 2021).
- *Okutulmama:* Çocuğun okumasına, kendini geliştirmesine ve bir meslek sahibi olmasına engel olunmasıdır ya da alınması gereken sorumluluklarına ebeveynler tarafından alınmamasıdır. Empati ve merhamet yoksunu ebeveynin, çocuğu kontrol

etmek için hem kendine hem de başkalarına kurban etmesidir. Okutulmama bir çocuk için majör bir travma olarak algılanabilmektedir (Öztürk, 2017; 2021).

- *Çocuk işçiliği:* Çocuğun rızası olmadan, eğitiminden ve sosyal hayatından ödün vererek, zorlayıcı ve tehlikeli şartlar altında çalıştırılmasıdır. Çocuk işçiliğinin temelinde, evlatlarını bir köle ya da obje gibi gören arkaik ve şiddet odaklı yanlış çocuk yetiştirme stilleri yatmaktadır. Özellikle sanayi devrimiyle birlikte çocuğun ekonomik bir değer olarak görülmesiyle, çocuk işçiliğinde önemli bir artış ortaya çıkmıştır (Öztürk, 2017; 2021).

2.5.4.2.Duygusal İstismarın Çocuk Üzerindeki Ruhsal Etkileri

Duygusal istismarın etkileri istismarı uygulayan kişiyle çocuğun yakınlık derecesine, onun; yaşına, cinsiyetine, kişilik özelliklerine ve istismar davranışının türüne, süresine, sıklığına ve şiddetine göre değişmektedir. Duygusal istismarının negatif ruhsal etkilerinin, diğer istismar türlerine göre daha kalıcı ve daha uzun süreli olduğu ifade edilmektedir. Özellikle bebeklik ve ilk çocukluk döneminde maruz kalınan duygusal istismarın ruhsal etkileri, çocuğun karakterinin belirlenmesinde önemli bir role sahip olduğu için ömür boyu kendisini gösterebilmektedir (Kaya, 2010). Bu dönemde annenin gösterdiği duygusal istismar davranışları çocuğun bağlanma sitilinin belirlenmesinde en büyük etkenlerden biri haline gelmiştir. İstismar ve ihmal için yüksek risk taşıyan çocuklarla yapılan bir araştırmada erken çocukluk döneminde duygusal istismar ve ihmale maruz kalan çocukların %43'ünün kaygılı bağlanma örüntüleri geliştirdiği görülmüştür (Egeland, Sroufe & Erickson, 1983). Üniversite öğrencileriyle yapılan başka bir araştırmada, çocukluklarında duygusal istismara maruz kalanların büyük çoğunluğunun güvensiz bağlanma örüntülerine sahip olduğu tespit edilmiştir (Riggs & Kaminski, 2010).

Duygusal istismar çocukluk dönemlerinde kronik ve şiddetli bir şekilde yaşantılandığında akut olarak; altını ıslatma, iştahsızlık, saldırganlık, öfke, içe dönüklük, yalan söyleme ve akademik başarıda düşüş gibi sonuçlara neden olabilmektedir. Uzun dönemde, olumsuz benlik kavramı, düşük benlik saygısı, tutarsızlık, uyumsuzluk, güvensizlik, suça yönelme, bağımlılık, davranışlar, duygudurum bozukluklar, yeme bozuklukları, travma sonrası stres bozukluğu, depresyon bozukluğu, kendine zarar verme davranışları ve intihar girişimleri gibi etkileri gözlemlenmektedir (Egeland, Sroufe & Erickson, 1983; Kulaksızoğlu, 2004; Polat, 2017). Çocuğun zihinsel kapasitesi normal olmasına rağmen okuma, yazma ve anlamada güçlük çekebilir ve dikkat dağınıklığı görülebilmektedir (Topbaş, 2004).

2.5.5.İhmal

Çocuğa bakmaktan sorumlu kişinin bu sorumluluğu yerine getirmemesi, çocuğun fiziksel, ya da duygusal ihtiyacını karşılamaması ihmal olarak tanımlanmaktadır. İhmal, çocuğun bakımının ona fiziksel ve psikolojik açıdan zarar verecek kadar göz ardı edilmesidir (Polat, 2017). Çocukluk döneminde en sık karşılaşılan travmaların başında ihmal gelmektedir ki ihmal, anne karnında dahi başlayabilmektedir (Şar, 2018). İhmal ve istismar birbirinden bağımsız fenomenler olmayıp tüm istismar türlerinin yaklaşık %48-63'ünün ihmali içerdiği ifade edilmektedir (Çamurdan, 2008). İstismarın aksine ihmal bir "eylemsizlik" durumu olduğu için tespit edilmesi istismara göre daha güçtür (Polat, 2004). İhmal, fiziksel istismardan daha yaygın olmasına karşın aç bırakma ya da hastalığına müdahale etmeme sonucu ölüm ya da dikkatsiz ve ilgisizlik sonucu ciddi bir yaralanma olmadıkça kolay kolay ortaya çıkmayabilmektedir (Dokgöz, Şam, Ersoy & Müsellim, 2002).

Yetersiz ya da geciktirilmiş sağlık bakımı, düzensiz beslenme, hijyenin sağlanmaması, kirli, yırtık ya da hava koşullarına uygun olmayan giysileri kullanma, tehlikeli ve güvenli olmayan ev ortamı, stabil olmayan yaşama koşulları, terk etme ya da sürekli başka birine

bırakma, ambivalan denetim, okula yazdırmama ya da götürmeme ve özel eğitim ihtiyaçlarını karşılamama, ihmal kapsamında değerlendirilmektedir (Polat, 2017). İhmal, fiziksel ve duygusal ihmal üzere ikiye ayrılmaktadır. Fiziksel ihmal çocuğun beslenme, barınma ve sağlık, giyinme gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmamasıdır. Çocuk yeterli beslenemiyor, solgun, zayıf ya da bakımsız görünüyorsa, yaşına uygun ve temiz giydirilmiyorsa, ev içinde ya da dışındaki kazalardan korunamıyorsa, hasta olduğunda çocukla ilgilenilmiyor, hastaneye götürülmüyor, aşıları yaptırılmıyor ve tedavi önerilerine uyulmuyorsa fiziksel ihmal söz konusu olabilmektedir. Duygusal ihmal ise, çocuğun dokunulma, güven, düzen, sosyalleşme, uyarılma, kendini değerli görme gibi temel gereksinimlerinin karşılanmaması, çocuğa yeterli sevgi, ilgi ve şefkatin gösterilmemesi durumudur. Çocuğun okul ve ders sorunlarıyla ilgilenilmemesi de duygusal ihmal kapsamında değerlendirilebilmektedir (Acehan vd., 2013).

İhmalin, doğrudan ve dolaylı etkileri bulunmakta olup çocuğun maruz kaldığı ihmal davranışına verdiği kısa süreli tepkiler ihmalin doğrudan etkileridir. Yetersiz beslenen ve yetersiz uyarılan çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimi yaşıtlarına göre geride kalması; yeterli sözel uyaran sağlanmamış çocukta konuşma geriliği ya da düşük iletişim becerileri görülebilmesi, ebeveynin ilgisizliği ve duyarsızlığı sonucunda çocuğun yaralanması, incinmesi hatta ölmesi ihmalin doğrudan etkilerindendir. Dolaylı etkileri ise daha çok çocuğun duygusal ve psikolojik dinamikleriyle ilişkilidir (Dokgöz, Şam, Ersoy & Müsellim, 2002; Polat, 2017). İhmale uğrayan çocuklar genellikle kendi öz varlığından utanç duyarlar, kendini sevilmeye layık görmezler, değersiz hissederler ve yaşanan pek çok olumsuzluğun sebebinin kendisi olduğunu düşünürler (Cüceloğlu, 2010). Çocukluğunda aile ortamında yeterli etkileşime sahip olamamış çocuklar yaşamlarının ilerleyen yıllarında başkalarıyla etkileşim kurmakta zorlanırlar ve sosyal hayatlarında pek başarılı olamazlar. İhmal geçmişine sahip kişilerin iletişim becerileri düşüktür ve çoğunlukla yalnız ve izole olmayı tercih ederler. Aile ortamında yetersiz uyaran alan çocuklar, soru sorma ve keşfetme davranışı göstermezler

ve yetişkinliklerinde de çevrelerine karşı ilgisiz ve duyarsız olurlar. İlgi ve şefkatten mahrum edilmiş çocuklar ilgiyi üzerine çekebilmek için davranış sorunları gösterebilmektedir. Özellikle annenin ilgi ve sevgisinden yoksun kalmak çocuğun kişilik gelişiminde ciddi ve kalıcı izler bırakabilmektedir (Dubowitz, Giardino & Gustavon, 2000; Polat, 2017). Suça yönelen çocukların belili bir kısmı yine aileleri tarafından ihmal edilen çocuklardan oluşmaktadır (Yavuzer, 2011).

2.5.6. Adli Bilimler Açısından Çocukluk Çağı Travmaları

Çocukluk çağı travmaları, bireylerin hem psikolojik sağlığını tehdit etmesi hem de ruhsal entegrasyonlarını kesintiye uğratması ya da bozması sebebiyle, psikiyatri, klinik psikoloji ve psikolojik danışmanlık ve rehberlik disiplinlerinin yanı sıra çok eksenli bir uygulama ve araştırma alan olan adli bilimler kapsamında çalışılabilmektedir. Bakımverenler ya da çocuğun tanımadığı kişilerden kaynaklanan istismar ve ihmalin ortaya çıkması, belirli oranda hastanelere ya da adli makamlara başvurulması ile ortaya çıkmaktadır. Hastaneye kendileri başvuran ya da başkaları tarafından hastaneye getirilen çocukların istismar ve ihmal değerlendirmeleriyle ilgili çeşitli araştırmalar, en sık görülen olguların fiziksel ve cinsel istismar olduğunu göstermektedir (Aksu vd., 2013; Ayaz, Ayaz & Soylu, 2012; Sofuoğlu & Cankardaş Nalbantçılar, 2018). Çocukluk çağı travmaları; adli psikiyatristler, adli psikologlar ya da sosyal hizmet uzmanları tarafından tespit edilen çocuklar, artık adli sistem tarafından korunmakta, gözetimi yapılmakta ve hem danışmanlık hem de ilgili güvenlik tedbirleri ivedilikle alınmaktadır (Polat, 2004).

Çocuk ya da çocukluk kavramının, kimi zaman yaşa kimi zaman ise işlenilen suça göre değişimlere tabi tutulduğu görülmekte, operasyonel tanım açısından konsensüse erişilemediği ifade edilmektedir. Türk Medeni Kanunu (TMK)'nda çocuk, "küçük" olarak belirtilirken, İş Hukukunda ise "*çocuk işçi*" olarak yer almaktadır. Türk Ceza Kanunu (TCK) 6. maddesinde çocuk *"henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişi"* olarak tarif edilmiştir. TMK'da ise çocuk,

anne ve babaya soy ile bağlı olan ve anne-babasının soyundan gelen onlardan türeyen kişi olarak tarif edilmiş olup, yaş açısından ise herhangi bir kriter belirlenmemiştir. Bu nedenle TMK, çocuk kavramını ergin olmayan küçük çocuk kavramıyla özdeşleştirmemektedir. TMK 346. maddede "velayet" başlığı altında çocuğun korunmasına ilişkin hükümler yer almaktadır. Türkiye'nin de taraf olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde 18 yaşına ulaşmamış her birey, çocuk olarak kabul edilmiş ve çocuklara hakları tanımlanmıştır (Çelik, 2005).

Çocuğun yetiştirildiği, eğitildiği ve biyopsikososyal açıdan gelişimine birincil dereceden etki eden aile kavramı da adli bilimlerin oda konuları arasında yer almaktadır. TMK'da çocukların ya da aynı evde yaşayan diğer aile bireylerinden en az birinin "aile içi şiddet"e maruz kalmaları durumunda, onların zarar veren kişi/kişilerden korunmalarını sağlamak amacıyla 1998'de "Ailenin Korunmasına Dair Kanun" yürürlüğe girmiştir. Bununla birlikte başta çocuğun ve ailenin daha iyi korunması amacıyla, aile hukuku ile belirli seviyede yetkinliği bulunan ve aile içerisindeki açmazları çözüme kavuşturmak amacıyla; alanında uzman psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacılar görevlendirilmektedir. Bu görevlendirme süreci, 09.01.2003 tarihinde Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun ile yürürlüğe girmiştir (Özatan, 2004).

Çocuk istismarı ve ihmalinde sanığın cezalandırılması ve çocuğun korunması olmak üzere iki ayrı adli süreç işlemektedir. Çocukların korunması TMK'daki "Çocuk Koruma Kanunu" çerçevesinde gerçekleşmektedir. Çocuk Koruma Kanunu'na göre çocuklar korumaya ihtiyacı olanlar veya suça sürüklenenler olarak ikiye ayrılmış olup bu doğrultuda koruma tedbirleri ve yargılama koşulları tanımlanmıştır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesininin 19. Maddesine göre ise *"Bu sözleşmeye taraf devletlerin, çocuğun anne-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suiistimale, ihmal*

ya da ihmalkar muameleye, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar" ifadesi yer almaktadır (UNICEF, 2004). Bununla birlikte hem TCK'da hem de TMK'da çocuğun ihmal ve istismardan korunmasına dair ilgili maddeler ve tedbirler, detaylı bir şekilde tanımlanmıştır.

Çocukluk çağı travmalarının ceza-adalet sistemi tarafından yargılanmasını sağlamak ve faillerin yaptırımlarını tayin etmek amacıyla TCK'nun 103. maddesinde çocuğun cinsel istismarı, 104. maddesinde ise reşit olmayanla cinsel ilişki tanımlanmıştır. TCK 103. maddeye göre cinsel istismar *"15 yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara ve diğer çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış"* olarak tanımlanmış bu suçun şiddeti ve ağırlığına göre 8 ile 15 yıl arasında hapis cezası yaptırımı belirlenmiştir. TCK 104. maddede ise "*cebir, tehdit ve hile olmaksızın, 15 yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişinin şikâyet üzerine ceza alacağı"*na yer verilmiştir (TCK, 2004; Soyaslan, 2010).

TMK'nun 340. maddesinde "*Ana ve baba, çocuğu olanaklarına göre eğitirler ve onun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve toplumsal gelişimini sağlar ve korurlar*" ifadesi yer almaktadır. Bu madde doğrultusunda ebeveynler, çocuğun her türlü gelişimini sağlamaktan ve çocuğu tehlikelere karşı korumaktan birincil derecede sorumludur. TMK 346, 347 ve 348. maddeleri velayet hak ve sorumluluklarını düzenlemekte, çocukların anne ve babalarından gelebilecek bedensel ve ruhsal nitelikteki travmatik yaşantılara karşı korunmasına ilişkin hükümleri içermektedir. Çocuğun menfaati ve gelişimi tehlikeye düşerse ve anne-baba buna çare bulamazsa ya da onu korumaya gücü yetmezse TMK 346. maddeye göre devlet çocuğun korunması için uygun önlemleri ve tedbirleri alır. TMK 347. maddeye göre eğer çocuğun bedensel ve ruhsal gelişimi tehlikede olursa veya terk edilirse, anne-babanın ya da çocuğun kendisinin istemi üzerine başka bir aileye ya da bir kuruma yerleştirilebilmektedir. TMK 348.

maddesinde ise velayetin kaldırılması düzenlenmektedir. Çocuğun korunmasına ilişkin diğer önlemlerden sonuç alınamaz ya da bu önlemlerin yetersiz kalırsa, anne-babanın deneyimsizliği, hastalığı, özürlü olması, başka yerlerde bulunması veya benzeri sebeplerle velayet görevini yerine getirememesi, çocuğa yeterli ilgiyi göstermemesi ve ona karşı sorumluluklarında yetersiz olması hallerinde velayetin kaldırılmasına karar verilebilmektedir. Velayet, anne-babanın her ikisinden de kaldırılırsa çocuğa vasi tayin edilmektedir (TMK, 2001).

Tedip hakkı kişinin vesayeti altında bulunan bir çocuğa karşı sert davranma, fiziksel disiplin uygulayabilme ve terbiye etme hakkı olarak tanımlanmaktadır. 743 sayılı TMK'nunda anne ve babaların tedip hakkına sahip olduğu yer almaktadır. Ancak 4721 sayılı TMK'da ise tedip hakkına yer verilmemsine rağmen TCK 232. maddesinin 2. fıkrasında "terbiye hakkı" kavramıyla hala varlığını sürdürmektedir. TCK 232. maddeye göre *"İdaresi altında bulunan veya büyütmek, okutmak, bakmak, muhafaza etmek veya bir meslek veya sanat öğretmekle yükümlü olduğu kişi üzerinde, sahibi bulunduğu terbiye hakkından doğan disiplin yetkisini kötüye kullanan kişiye, bir yıla kadar hapis cezası verilir."* Bu maddeye göre tedip hakkı çocuğu büyüten, okutan, bakan, bir meslek ya da sanat öğreten kimselerin sahip olduğu terbiye hakkı olarak tanımlanmıştır ancak maddede belirtilen kişiler terbiye ve disiplin yetkilerini kullanırken serbest değillerdir. Terbiye ve disiplin araçlarının kötüye kullanılması ve çocuğun bedensel ve ruhsal sağlığının tehlikeye atılması ya da bozulmasına neden olunması TCK 447. maddeye göre suç teşkil etmektedir (Başpınar, 2013).

2.6. Duygusal İstismar Etme Potansiyeli

Duygusal istismar etme potansiyeli hem adli bilimler hem de klinik ve adli psikoloji açılarından yakın ve uzun dönemli aile içi travmatik yaşantılarının tahmin edilebilmesi adına oldukça önemli bir durumdur. İstismar etme potansiyeli çocuk istismarıyla yakından ilişkili tutum ve davranışlar olarak işlev görmektedir (McGoron, Riley & Scaramella, 2020; Öztürk,

2020a). İstismar ve ihmal davranışları bir doğru üzerinde değerlendirildiğinde doğrunun en uç noktasında çocuğa yönelik direkt ve aktif bir şiddet bulunmaktayken diğer ucunda ise, istismar etme potansiyeli yer almaktadır. İstismar etme potansiyeli, ebeveynin ya da bakım verenlerin istismarın son noktasına kadar ulaşabilme olasılığını predikte etmektedir (Rodriguez, 2016). Örneğin, annenin çocuğun yanında küfür etmesi ya da başkalarıyla kavga etmekten kaçınmaması çocuğa yönelik doğrudan bir istismar ve ihmal davranışını oluşturmamasına karşın bu tutum ve davranışlarda bulunan annenin bir sonraki davranışının istismar ve ihmali içerebileceği ifade edilmektedir (Pekdoğan, 2016). İstismar etme potansiyeli yüksek olan ebeveynlerin zorlayıcı ve baskıcı çocuk yetiştirme stillerini uygulama olasılığının daha yüksek olduğu vurgulanmaktadır (Margolin vd., 2003). Duygusal istismar etme potansiyeli ise ebeveynin duygusal istismar davranışlarını sergileme olasılığı ile karakterizedir. Duygusal istismar etme potansiyelinde ebeveynin sergilediği bir davranış henüz bulunmamaktadır, ancak anne-babaların var olan davranışlarının bir adım sonrası duygusal istismar yaratabilecek seviyededir yani bir potansiyel taşımaktadır. Duygusal istismar potansiyeli ebeveynlerin bilişsel ve duygusal dinamikleriyle yakından ilişki göstermektedir. Ebeveynin duygusal istismara sebep olabilecek nitelikte maladaptif düşünceleri ve yanlış inançları bulunmaktadır (Pekdoğan, 2016).

2.6.1. Duygusal İstismar Etme Potansiyelini Açıklamaya Yönelik Kuramlar

2.6.1.1. Ebeveyn Red-Kabul Kuramı

Ebeveyn Red-Kabul Kuramı: Ebeveyn Kabul-Red Kuramı (EKAR), bireyin ebeveynlerinden şefkat görme ihtiyaçlarının olduğunu; onlar tarafından kabul ya da reddedilmelerinin, çocukluk ve yetişkinlik yıllarındaki genel uyumunu etkilediğini iddia etmektedir (Rohner, 2016). 1960'dan itibaren bu teori, duygusal istismara yönelik algılanan kabulün ruhsal etkilerine odaklanmıştır. ''Ebeveyn Kabulü'' olarak adlandırılan EKAR, 2000 yılında hem yetişkin ilişkilerini hem de kişiler arası ilişkileri de kapsayacak şekilde

genişletilmiştir. 2014'te de bu kuram, Ebeveyn Kabul-Red Kuramı olarak güncellenmiştir. EKAR Kuramı, çocuğun ebeveynleri tarafından kabul veya reddedilmesinin, çocukluktan yetişkinliğe kadar uzanan süreçte kişiliğini nasıl etkilediğini araştıran, çoğunlukla algılanan ebeveyn kabulünün etkilerine odaklanan kanıta dayalı bir sosyalizasyon kuramıdır. (Rohner, 2016). Bu kurama göre, çocuklukta ebeveynlerinden algılanan, kabul veya reddedilmenin, kişinin bilişsel, duygusal ve davranışçı gelişimi üzerinde etkileri bulunmaktadır (Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2012). Çocuğun ilk çocukluk döneminde en önemli kişisi olan annesi tarafından algılanan kabul-red çocuğun yaşamına bakışını önemli ölçüde etkilemektedir (Gander & Gardiner, 2010).

Ebeveyn Kabul-Red Kuramı'nın iki boyutu vardır. İlki, "anne-babalığın sıcaklık boyutu"dur. Çocuk tarafından algılanan bu sıcaklığın iki tarafı anne-baba kabul ya da reddir. Sıcaklık boyutunda "kabul etme" olumlu; "reddetme" ise olumsuz tarafta yer alır ve çocuk ebeveyniyle ilişkisini bu iki uç ya da arasında algılamaktadır. Bu kuramının diğer bir boyutu ise "ebeveyn kontrolü"dür. Bir ucunda aşırı izin verici ebeveynler, diğer ucunda ise aşırı kısıtlayıcı ebeveynler yer almaktadır. Kontrolden ise ebeveynlerin çocukların davranışını ne ölçüde kısıtladığı anlaşılmaktadır. EKAR'da çocuklarının davranışlarının her anını kontrol eden ebeveynler "kısıtlayıcı", ara sıra kontrol eden ebeveynler "izin verici" olarak tanımlanmaktadır. Kontrol boyutunun bir diğer ucunda anne-babalar tarafından çocuğa hiçbir kural getirilmez yalnızca güvenliği sağlanır. Dolayısıyla bu durum çocuğun davranışlarını yönlendirici değildir (Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2012).

2.6.1.2. Duygusal Tepkisellik Teorisi

Berkowitz (1983) bireylerin istemediği bir durum karşısında, hoşa gitmeyen olumsuz duygusal tepkiler verdiğini belirtmektedir. Duygusal olumsuz tepki, zarar verme dürtüsü ve bu dürtüyü teşvik eden kişilerden kaynaklanmaktadır. Bu dürtü engellenmediğinde ise zarar

verme yöneliminde saldırganlığa neden olabilmektedir. Aile içindeki şiddet konusunda yapılan çalışmalarda öfke ile duygusal tepkisellik, dürtüsellik; fiziksel disiplin, katı disiplin anlayışı ve duygusal istismar etme potansiyeli arasında pozitif ilişkiler bulunmuştur (Tuna, 2010). Duygusal tepkiselliği fazla olan ebeveylerih, duygusal ististmar etme potansiyellerinin fazla olduğu ifade edilmektedir (Rohner, Khaleque ve Cournoyer, 2012).

2.6.1.3. Ekolojik Model

Ekolojik kurama göre, insanın çevresi birbirine geçmiş katmanlardan meydana gelen karmaşık ilişkiler sisteminden oluşmaktadır. Ekolojik model, çocuğun büyümesi ve gelişmesindeki iç ve dış etkileri incelemektedir. Çocuk sosyal ve kültürel bir düzende dünyaya gelir ve büyür. Bütün sosyal ve kültürel düzenler diğer düzenler ile yakın ilişki göstermektedir. Çocuğun ait olduğu ailenin, kültürü, değerleri, kuralları vardır ve bu ailenin de toplum, okul ve başka kurumlarla bağlantısı vardır. Bu bağlantılar da önce ailenin, sonra da çocuğun üzerinde ruhsal açıdan etkili olmaktadır (Begum, 2000; Bertalanffy, 2004). Bu modelin iç içe geçmiş dört düzeyde bileşeni vardır. Bunlar; mikrosistem, mezosistem, ekzosistem ve makrosistemdir. Mikrosistem: Şu an ki ortam, bireyin direkt etkileşimde olduğu anne-baba kişilerden oluşmaktadır. Mezosistem: Anne-baba, toplum, akrabaların etkileşimlerinin niteliği gibi mikrosistemin içindeki birimlerin etkileşimleriyle oluşan katmandır. Ekzosistem: Sosyal politikaların belirleyici olduğu katmandır ve bireyi doğrudan kapsamamaktadır. Makrosistem: Toplumsal ve kurumsal düzeydeki daha uzak sosyal sistemdir. Bir de Kronosistem vardır ki bu da yaşanan olayların, risklerin ve yaşamında elde ettiği değişimleri ortaya çıkaran en dış katmandır (Bronfenbrenner 1986). Kâğıtçıbaşı (1993)'na göre bu modelde, ebeveyn ve çocuk arasındaki etkileşim, karşılıklı ilişkiler sistemi içinde ele alınır. Gelişmekte olan bireyin, çevresiyle uyumlu ve dengeli bir biçimde etkileşim içinde olduğu; bireyin çevreyi çevrenin de bireyi değiştirdiği kabul edilir. Duygusal istismar etme potansiyeli üzerinde bu dinamikelr majör rol görmektedir.

2.6.2. Duygusal İstismar Etme Potansiyeli ve Ebeveynlerin Karakteristikleri

Ebeveynlerin çocuk algısı ve benimsedikleri çocuk yetiştirme stili, duygusal istismar potansiyelini yordayan en önemli faktördür. Bu faktörler de anne-babaların kişilik özellikleri, kendi çocukluğunda deneyimledikleri yetiştirilme stilleri ile ruhsal stabilitelerine göre şekillenmektedir (Bayrak, 2020; Öztürk, 2020a, 2020b, 2021). Annelerin ebeveynliğe yönelik becerilerinin düşük olması, ebeveynliğe hazır olmaması, psikiyatrik bozukluğunun olması ve düşük iletişim becerilerine sahip olması duygusal istismar potansiyellerini artırmaktadır (Shumba, 2002). Kanak ve Pekdoğan'ın araştırmasında (2020) eğitim seviyesinin yüksek olması hem duygusal istismar etme potansiyeli taşıyan hem de duygusal istismarı önleyici tutum ve davranışlara sahip olan ebeveynlerin eğitim düzeylerinin yüksek olduğu ortaya konulmuştur. Kanak ve Pekdoğan'a göre (2020) eğitim düzeyi yüksek olan ebeveynler duygusal istismar potansiyeli taşımakta ancak bunu önleyici tutum ve davranışlarla istismarı gerçekleştirmemektedir. Yine aynı çalışmada genç yaşta olması ve çok çocuğu olan annelerin duygusal istismar potansiyellerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Ebeveyn stresi ve kaygısı, anne-babaların duygusal istismar potansiyelini artıran bir diğer önemli sebeptir. Stres, empatik düşünmeyi ve davranmayı engelleyen bir faktördür ve genellikle bulaşıcıdır. Stres ve kaygı içinde olan ebeveyn bu duyguları çocuğuna yansıtma potansiyeli taşımaktadır (Crum & Moreland, 2017). Çocuk açısından; fiziksel ya da zihinsel yetersizlik, düşük akademik başarı ve zorlayıcı bir mizaca sahip olmak, annelerin duygusal istismar etme potansiyellerini arttırmaktadır. Bunların yanında parçalanmış, yoksul ya da sosyal olarak dışlanmış ailelerde, anneler daha fazla duygusal istismar etme potansiyeli taşımaktadır (Mitchel, 2005).

2.6.3. Duygusal İstismar Etme Potansiyeli İle İlgili Güncel Çalışmalar

Milner, istismarcı kişilere ait ortak özellikleri belirlemek amacıyla gerçekleştirdiği kapsamlı çalışması sonucunda 1976'da "Çocuk İstismarı Potansiyeli Envanteri"ni

geliştirmiştir. Bu envanter dahilinde; istismar, katılık, mutsuzluk, çocuk ve kendisiyle ilgili sorunlar, aile ile ilgili sorunlar ve başkalarıyla ilgili sorunlar olmak üzere yedi boyut belirlenmiştir. Çocuk İstismarı Potansiyeli Envanteri, ulusal ve uluslararası bilimsel platformlarda istismar potansiyeli hakkında en yaygın kullanılan değerlendirme gerecidir. Ek olarak istismar farkındalığı çalışmaları da istismar potansiyelleri hakkında yordayıcı olabilmektedir (Kutsal, 2004). Çocuk istismarı ve ihmali, insanlığın başlangıcından bu yana gelen geniş çaplı bir sorundur. İstismar ve ihmalin önce çocuk ardından toplum üzerindeki yıkıcı etkileri düşünüldüğünde çözüme yönelik önleyici çalışmalar müdahaleci çalışmalardan daha etkili olabilmektedir. İstismar potansiyeli daha ortada davranış yokken belirlenebilen bir tanım olduğu için, önleyici ve farkındalık yaratmaya dayalı çalışmalar adına oldukça önemlidir.Ancak ne yazık ki gerek Türkiye'de gerek başka ülkelerde istismar potansiyeline yönelik çalışmalar oldukça sınırlıdır. Çocuk İstismarı Potansiyeli Envanteri de daha çok fiziksel istismar potansiyelini ölçmekte, diğer istismar türleri hakkında çok fazla açıklayıcı olmamaktadır (Pekdoğan, 2020).

Türkiye'de Kanak ve Pekdoğan (2020) 3-6 yaş çocuğa sahip ebeveynlerin duygusal istismar etme potansiyellerini değerlendirmeyi amaçlayan "3-6 Yaş Çocuğa Sahip Ebeveynlere Yönelik Duygusal İstismar Potansiyeli" ölçeğini geliştirmiştir. Bu ölçek, annelerin duygusal istismar etme potansiyellerini hakkında bilgi veren nedensellik ve onların duygusal istismar etmesinin önüne geçen tutum ve davranışlarını ölçen önleyicilik boyutlarından oluşmaktadır. Kanak ve Pekdoğan (2020) geliştirdikleri ölçekle 3-6 yaş çocuğa sahip 464 ebeveynin duygusal istismar etme potansiyellini incelemiştir. Çalışmanın sonucunda annelerin babalara göre daha fazla duygusal istismar potansiyeline sahip oldukları saptanmıştır. Şenol (2021) aynı ölçekle okul öncesi çocukların yetkinlik düzeyleriyle annelerin duygusal istismar potansiyelleri arasındaki ilişkiyi incelemiş, çalışmanın sonucunda annenin duygusal istismarı önleyici tutum ve davranışları arttıkça çocuğun sosyal

yetkinliğinin arttığını, stres ve içe dönüklüğü düzeylerinin ise azaldığını ortaya koymuştur. Ertaş (2020) yine aynı ölçekle tipik ve atipik gelişim gösteren çocukların duygusal istismara maruz kalma potansiyellerini incelemiş, araştırması sonucunda atipik gelişim gösteren çocukların annelerinin duygusal istismar potansiyellerinin tipik gelişim gösteren çocukların annelerine göre daha yüksek olduğunu saptamıştır.

3.GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden genel tarama modellerinden, ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, iki ya da daha çok değişkenin arasındaki etkileşimi ve bu etkileşimin derecesini korelasyon, t-testi, varyans analizi ve çoklu regresyon gibi yöntemlerle belirlemeyi amaçlamaktadır. İlişkisel tarama, korelasyon türü ilişki ve karşılaştırma yoluyla elde edilen ilişki olmak üzere iki şekilde yapılır. Korelasyon türü ilişkide değişkenler arasındaki ilişkinin yönü ve düzeyi belirlenir. Değişkenlerden arasında pozitif bir ilişki varsa değişkenlerden biri artarken diğeri de artar; negatif bir ilişki varsa biri artarken diğeri azalır; ilişki yoksa değişkenlerden birindeki artış diğerini hiçbir yönde etkilememektedir. Karşılıklı ilişki tarama modelinde ise değişkenlerden en az birine göre gruplar belirlenir ve belirlenen bu grup ile diğer değişkenler arasındaki en olası çözümlerden başlayarak istatistiksel ilişkileri sınamaya ve ortaya çıkan sonucu tek bir nedene indirgemeye çalışılmaktadır (Karasar, 2016).

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, İstanbul'da yaşayan, en az bir çocukluk çağı travması bildiren ve en az bir çocuğu üç ve daha fazla yaşında olan anneler oluşturmaktadır. Bu çalışmanın uygulamaları 10.04.2020 ile 23.09.2021 tarihleri arasında yüz yüze görüşülerek tamamlanmıştır. Veri toplama araçları 647 katılımcıya ulaştırılmış, bu katılımcılar arasından boşanmış 32 kişi, veri toplama araçlarını yeterli şekilde doldurmamış 124 kişi ve travma bildirmeyen 119 katılımcı çalışmaya dahil edilmemiştir. Bu doğrultuda araştırmanın örneklemi ise İstanbul'da yaşayan, en az bir çocukluk çağı travması bildiren ve en az bir çocuğu üç ve daha fazla yaşında olan yaşına 372 anne oluşturmaktadır.

3.3.Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında "Görüşme Formu", "Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği (CTQ-28)", "Kapsamlı Genel Ebeveynlik Anketi (CGPQ)" ve "3-6 Yaş Çocuğa Sahip Ebeveynlere Yönelik Duygusal İstismar Potansiyeli Ölçeği (DİPÖ)" olmak üzere dört adet veri toplama aracı kullanılmıştır.

3.3.1.Görüşme Formu

Akkuş ve Öztürk tarafından hazırlanan 49 soruluk bir ankettir. Ankette 3'lü, 4'lü likert tipi sorular, evet/hayır soruları ve açık uçlu sorular bulunmaktadır. Görüşme formu, "Demografik Bilgiler (9 soru)" ve "Psikotarih Temelli Çocuk Yetiştirme Stilleri (40 soru) sorularından oluşmaktadır. Demografik bilgiler kısmında katılımcıların; cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu, mesleği, yaşadığı il/ilçe, kimlerle yaşadığı, aylık geliri, ailedeki kişi sayısı ve çocukların yaş ve cinsiyetiyle ilgili sorular bulunmaktadır. Psikotarih temelli çocuk yetiştirme stilleri soruları kısmında katılımcıların çocuklarını yetiştirirken başvuruduğu emzirme, kundaklama, uyutma, tuvalet eğitimi, vurma, dövme, korkutma, cezalandırma, sarılma, sevme, dinleme, rahatlatma ve destekleme gibi tutum ve yöntemlerle ilgili sorular bulunmaktadır.

3.3.2.Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği (CTQ-28)

Bernstein ve arkadaşları tarafından (2003) geliştirilmiş 28 maddelik kısa bir formdur. Çocukluk çağı travmalarını fiziksel, cinsel, duygusal istismar ve fiziksel ve duygusal ihmal olarak geriye dönük bir şekilde taramayı amaçlamaktadır. Ölçeğin 1, 3, 5, 15, 28. maddeleri fiziksel istismarı; 8, 9, 10, 14, 16. maddeleri cinsel istismarı; 2, 7, 13, 17, 24. maddeleri duygusal istismarı; 8, 9, 10, 14, 16. maddeleri fiziksel ihmali; 4, 6, 12, 18, 27. maddeleri duygusal ihmali; 11, 21, 25. maddeleri de minimizasyonu belirlemektedir. Minimize etme ile ilgili maddeler gerçekçi olmayan ifadelere ve ciddi psikolojik savunmalara işaret etmektedir. 5'li Likert tipi olan ölçekte seçenekler; 1=hiçbir zaman – 5=çok sık arasındadır. 2, 5, 7, 13,

19, 26 ve 28. maddeler ters maddelerdir, puanları ters çevrilir. Maddelerden elde edilen puanları yüksekliği, çocukluk çağı travmalarının yaşantı sıklığı belirtmektedir. Ölçeğin alt puanları 5-25, toplam puan ise 25-125 arasındadır (Bernstein vd., 2003).

Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği'nin Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması Şar, Öztürk ve İkikardeş tarafından 2012 yılında yapılmıştır. Ölçek öncelikle Türkçe'ye çevrilmiş, ardından her iki dile hâkim bir uzman tarafından İngilizce'ye çevrilmiş ve iki versiyon arasında tutarlılık sağlanmıştır. Ölçeğin ilk çevirisi ile pilot çalışma yapılmış ve ölçeğe son hali verilmiştir (Şar, Öztürk & İkikardeş, 2012). Ölçek izni, yazarlar arasında yer alan Öztürk tarafından 24.09.2019 tarihinde alınmıştır. Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlılık katsayısı için bakılan Cronbach alfa değeri CTQ total .83; duygusal istismar .83, fiziksel istismar .92, cinsel istismar .93, fiziksel ihmal .67 duygusal ihmal .84 olarak saptanmıştır.

3.3.3. Kapsamlı Ebeveynlik Anketi (CGPQ)

Sleddens ve arkadaşları (2014) tarafından kapsamlı bir genel ebeveynlik tutumunu ölçmek amacıyla oluşturulmuştur. "Kesinlikle katılmıyorum (1)" ile "kesinlikle katılıyorum (5)" arasında değişen 5'li likert tipinden oluşan 85 maddelik bir ölçektir. Farklı ölçeklerdeki ebeveynlik tutumu boyutları incelenmiş, bunlardan sıcaklık, yapılandırma ve kontrol boyutları ele alınarak oluşturulmuştur. Kontrol boyutu kendi içinde üçe ayrıldığı düşünülerek beş alt boyut oluşturmuşlardır. Bu beş boyut ve kapsadıkları alt boyutlar şu şekildedir:

Tablo I:CGPQ Alt Boyutları

BESLEYİCİ OLMA	**YAPILANDIRMA**	**KONTROL**		
		DAVRANIŞSAL KONTROL	**AŞIRI KORUYUCU OLMA**	**ZORLAYICI KONTROL**
-Duyarlılık -Otonomi Desteği -Sosyal Ödüllendirme -Katılım	-Tutarsız Disiplin -Tutarlılık -Organizasyon -İskele	-Gözetleme -Olgunluk Talepleri -Müdahaleci Olmayan Disiplin	-Aşırı Gözetleme -Aşırı Katılım	-Psikolojik Kontrol -Otoriter Kontrol -Fiziksel Ceza

Yurduşen (2016) çalışmasında Kapsamlı Genel Ebeveynlik Anketi'ni Türk kültürü için adaptasyonunu gerçekleştirmiştir. Yurduşen (216)'in 38 maddeye indirgediği ölçek, Genel Ebeveynlik Anketi-Kısa Form (GPQ-SF) olarak adlandırılmıştır. GPQ-SF kontol etme, gözetleme, destekleme, katılım ve fiziksel disiplin olmak üzere beş faktörden oluşmaktadır. Ölçek izni, yazar tarafından 20.09.2019 tarihinde alınmıştır. Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlılık katsayısı 0.87 bulunmuştur. Alt testlerin iç tutarlığı ise kontrol etme 0.69; gözetleme 0.89; destekleme 0.80; fiziksel disiplin 0.80 ve katılım 0.80 olarak saptanmıştır.

3.3.4. 3-6 Yaş Çocuğa Sahip Ebeveynlere Yönelik Duygusal İstismar Potansiyeli Ölçeği (DİPÖ)

3-6 Yaş Çocuğa Sahip Ebeveynlere Yönelik Duygusal İstismar Potansiyeli Ölçeği, Pekdoğan ve Kanak (2019) tarafından geliştirilmiştir. 5'li likert tipinden oluşan 50 maddelik bir ölçektir. Nedensel ve önleyici olmak üzere iki alt boyuttu vardır. Nedensel alt boyut ebeveynlerin çocuklarına yönelik duygusal istismara neden olan ve duygusal istismar potansiyelini destekleyen davranışları ölçmektedir. Bu ölçeğin nedensel alt boyutunda 29 madde yer almakta olup ters puanlanan madde bulunmamaktadır. Nedensel alt boyuttan yüksek puan alan ebeveynlerin, çocuklarına yönelik duygusal istismar potansiyellerinin yüksek olduğu saptanmaktadır. Bu boyuttan alınabilecek en düşük puan 29; en yüksek puan ise 145'tir. Bu ölçeğin önleyici alt boyutu ise, ebeveynlerin çocuklarına yönelik duygusal istismarı önleyici davranışları içeren 21 maddeden oluşmakta olup ilgili maddelerin tamamı ters puanlanmaktadır. Önleyici alt boyuttan yüksek puan alan ebeveynlerin çocuklarına yönelik duygusal istismarı önleme davranışlarının yüksek olduğu saptanmaktadır. Bu boyuttan alınabilecek en düşük puan 21, en yüksek puan ise 105'tir. Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin cronbach alfa güvenirlik katsayıları .96; ölçeğin tamamının güvenirlik katsayısı ise .97 olarak hesaplanmıştır. (Pekdoğan ve Kanak, 2019). Ölçek izni, yazar tarafından 20.09.2019

tarihinde alınmıştır. Bu çalışmada alt ölçeklerin iç tutarlılık değerleri nedensellik için .85, önleyicilik için .79 olarak saptanmıştır.

3.4. Verilerin Toplanması

Verilerin toplanmasında kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kartopu örnekleme yönteminin ilk aşamasında evrene ait bir üyeye ulaşılıp, daha sonra bu üye yolu ile bir başka üyeye ulaşılmaktadır (Groenewald, 2004). Veri toplama süreci 10.04.2020 ile 23.09.2021 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Çalışmaya gönüllülük esasıyla katılan İstanbul'da yaşamakta olan, en az üç yaşına gelmiş çocukların en az bir travma bildiren anneleri, belirlenen ölçekleri hiçbir kimlik bilgisi vermeden doldurmuş ve elden teslim etmiştir. Katılımcılar, DİPÖ ölçeğini çocuğunun/çocuklarının 3-6 yaşları arasındaki dönemi göz önünde bulundurarak cevaplandırmıştır.

3.5. İstatistiksel Yöntem

Verilerin analizinde IBM SPSS 25 programı kullanılmıştır. Normallik varsayımı için çarpıklık ve basıklık değerleri -1.5 ile +1.5 olarak kabul edilmiştir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2017). Normal dağılım gösteren değişkenlerin ortalamaları açısından gruplara göre farklılık gösterip göstermediği iki grup mevcut ise bağımsız örneklemler t testi, ikiden fazla grup mevcut ise ANOVA ve Brown-Forsythe ile incelenmiş olup Ort±SS gösterimi ile ortalama ve standart sapmalar gruplara göre yazılmıştır. Normal dağılım göstermeyen değişkenlerin medyanları açısından gruplara göre farklılık gösterip göstermediği iki grup mevcut ise Mann Whitney-U testi ve ikiden fazla grup mevcut ise Kruskal Wallis (H) ile incelenmiştir. Kruskal Wallis için H ve Mann Whitney-U testi için de U ve Z istatistikleri paylaşılmıştır. Ayrıca bu değişkenler normal dağılıma uymadığı için gruplara göre sıra ortalaması verilmiştir. Normal dağılım gösteren durumlarda değişkenler arasındaki ilişkinni incelenmesi için Pearson Korelasyon analizi, normal dağılım göstermeyen durumlarda ise Spearman Korelasyon Analizi kullanılmıştır. Psikotarih sorularının birbiri ile

ilişkisi, Ki-kare analizi ve Yate's istatistiği ile incelenmiştir. Beklenen gözlem sayısının 5 ile 25 arasında olması durumunda Yate's istatistiği, 25'den büyük olduğu durumlarda ise Ki-kare test kullanılmıştır. Bu analizde değişkenlerin frekansları ve yüzdeleri gruplara göre belirtilmiş ve n (%) ile gösterilmiştir. Analizlerde a Ki-kare analizini, b Yates istatistiğini göstermektedir. DİPÖ önleyici ölçeğine ait analizlerde bazı değişkenlerin Normal dağılım göstermesi nedeniyle (eğitim, çocuk, ailedeki kişi sayısı, soru 24 vb.) bu değişkenlerin analizinde ANOVA (F) ve bağımsız gruplar t testi kullanılmış gruplara göre ortalama ve standart sapma (Ort±SS) değerleri tabloda paylaşılmıştır.

Değişkenler arasındaki yordayıcılık ilişkisini belirlemek için Standart Çoklu Regreasyon ve Basit Regresyon Analizleri kullanılmıştır (Tabachnick ve Fidell, 2013). Regreasyon analizleri sonucu dört model oluşturulmuştur. Model 1'de bağımlı değişken DİPÖ nedensel alt ölçeği, bağımız değişken ise CGPQ ölçeğidir. Model 2'de bağımlı değişken DİPÖ önleyici alt ölçeği, bağımız değişken ise CGPQ ölçeğidir. Model 3'te bağımlı değişken CGPQ ölçeği, bağımsız değişken ise CTQ-28 ölçeğidir. Model 4'te bağımlı değişken CGPQ ölçeği, bağımsız değişken ise CTQ-28 alt ölçekleridir.

4. BULGULAR

Tablo II:Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişkenler	Frekans (N)	Yüzde (%)
Yaş		
28 ve altı	30	8.1
29-33 arası	79	21.2
34-39 arası	107	28.8
40-45 arası	93	25
46 ve üzeri	63	16.9
Eğitim Düzeyi		
İlkokul	80	21.5
Ortaokul	42	11.3
Lise	85	22.8
Lisans	134	36
Lisansüstü	31	8.3
Meslek		
Ev hanımı/Çalışmıyor	196	52.7
Öğretmen	62	16.7
Psikolog/Psikolojik Danışman	33	8.8
Sağlık Çalışanı (Doktor, Hemşire, Ebe vs.)	23	6.2
Diğer	46	12.4
Emekli	12	3.2
Ailedeki Kişi Sayısı		
1-3 kişi	110	29.6
4 veya daha fazla	262	70.4
Gelir Durumu		
2020 TL ve altı	44	11.8
2021-4000 TL	91	24.5
4001-6000 TL	110	29.6
6001 TL ve üzeri	127	34.1
Toplam	372	100

Tablo II'de çalışmada yer alan 372 katılımcının demografik bilgileri yer almaktadır. Buna göre katılımcıların 216'sı (%58.1) 40 yaş öncesi genç anneler, 156'sı (%41.9) ise 40 yaş ve üzeri annelerden oluşmaktadır. En fazla, 107 (%28.8) kişi ile 34-39 yaş aralığındaki anneler katılım sağlamıştır. Katılımcıların 134'ü (%36) lisans, 85'i (%22.8) lise, 80'i (%21) ilkokul, 42'si (%11.3) ortaokul ve 31'i (%8.3) ise lisansüstü mezunu olup 164'ü (%44.1) aktif olarak

bir işte çalışmaktayken 12'si (%3.2) emekli, 196'sı (%52.7) ise çalışmamakta ve kendini "ev hanımı" olarak tanımlamaktadır. 262 kişinin (%70.4) ailesi 4 veya daha fazla kişiden oluşmaktayken 110'u (%29.6) ise tek çocuklu çekirdek aileye sahiptir. Katılımcıların 44'ünün (%11.8) gelir durumu 2020 TL ve altındadır. Geriye kalan kısmının gelir düzeyi ise düşükten yükseğe sırasıyla 91'i (%24.5) 2021-4000 TL arası, 110'u (%29.6) 4001-6000 TL arası ve 127'si (%34.1) 6001 TL ve üzeridir.

Tablo III:Katılımcıların Çocuklarını Anne Sütünden Kesme Zamanları

Değişkenler	**Frekans (N)**	**Yüzde (%)**
Anne sütünden kesme zamanı		
0-6 ay	58	15.6
7-12 ay	54	14.5
13-15 ay	92	24.7
16 ay ve daha fazla	168	45.2
Toplam	372	100

Tablo III'e göre katılımcıların 168'i (%45.2) 16 ay ve daha fazla, 92'si (%24.7) 13-15 ay arasında, 58'i (%15.6) 0-6 ay arasında ve 54'ü (%14.5) ise 7-12 ay arasında çocuklarını sütten kestiklerini bildirmiştir.

Tablo IV:Katılımcıların Çocuklarını Kundaklamaları ve Uyutma Biçimleri

Değişkenler	**Frekans (N)**	**Yüzde (%)**
Bebeği Kundaklama		
Evet	129	34.7
Hayır	243	65.3
Çocuğu uyutma biçimi		
Ayakta sallayarak	178	47.8
Beşikte sallayarak	117	31.5
Diğer	77	20.7
Toplam	372	100

Tablo IV'e göre katılımcıların 129'u (%34.7) çocuklarını kundakladığını, 243'ü (%65.3) ise kundaklamadığını söylemiştir. Katılımcıların çocuklarını uyutma biçimleri ise en çok kullanılan yöntemden en az kullanılana doğru sırayla 178'i (%47.8) ayakta sallayarak, 117'si (%31.5) beşikte sallayarak, 77'si ise (%20.7) diğer yöntemlerden oluşmaktadır.

Tablo V: Katılımcıların Çocuklarını Süt Anneye/Akrabaya Bırakmaları

Değişkenler	Frekans (N)	Yüzde (%)
Çocuğu sütanneye/akrabaya bırakma		
Evet	150	40.3
Hayır	222	59.7
Toplam	372	100

Tablo V'e göre katılımcıların 150'si (%40.3) çocuğunu sütanneye ya da akrabaya bıraktıklarını, 222'si (%59.7) ise bırakmadıklarını beyan etmiştir.

Tablo VI: Katılımcıların Çocuklarını Tuvalet Eğitimini Verme Zamanı ve Tuvalet Eğitimi Sırasında Cezalandırma/Ayıplama Durumları

Değişkenler	Frekans (N)	Yüzde (%)
Tuvalet eğitimine başlama yaşı		
18 aydan önce	42	11.3
18-24 ay	131	35.2
2 yaşından sonra	199	53.5
Tuvalet eğitimi sırasında cezalandırma/ayıplama		
Evet	47	12.6
Hayır	325	87.4
Toplam	372	100

Tablo VI'ya göre katılımcıların 199'u (%53.5) 2 yaşından sonra, 131'i (%35.2) 18-24 ay arasında, 42'si (%11.3) ise 18 aydan önce çocuklarına tuvalet eğitimi verdiklerini söylemiştir. Tuvalet eğitimi verirken katılımcıların 325 (%87.4)'i cezalandırma/ayıplama yapmadıklarını 47'si (%12.6) ise cezalandırma/ayıplama yaptıklarını söylemiştir.

Tablo VII:Katılımcıların Çocuklarına Yönelik Şiddet ve Korkutma Davranışları

Değişkenler	Frekans (N)	Yüzde (%)
Çocuğuna Vurma		
Evet	217	58.3
Hayır	155	41.7
Çocuğunu Dövme		
Evet	119	32
Hayır	253	68
Çocuğunu şiddetle tehdit etme		
Evet	197	53
Hayır	175	47
Çocuğunu hayalet ve şeytan ile korkutma		

Evet	21	5.6
Hayır	351	94.4
Toplam	372	100

Tablo VII'ye göre katılımcıların 217'si (%58.3) çocuğuna vurduğunu, 155'i (%41.7) ise vurmadığını söylemiştir. Katılımcıların 119'u (%32) çocuklarını dövdüğünü, 253'ü (%68) ise dövmediğini söylmiştir. Katılımcıların 197'si (%53) çocuklarını dövmekle tehdit ettiğini 175'i (%47) ise tehdit etmediğini söylemiştir. Katılımcıların 351 (%94.4)' çocuklarını hayalet, şeytan gibi varlıklarla korkutmadığını, 21'i (%5.6) ise korkuttuğunu söylemiştir.

Tablo VIII: Katılımcıların Kız ve Erkek Çocuklarını Yetiştirmelerindeki Farklılık

Değişkenler	**Frekans (N)**	**Yüzde (%)**
Kız-erkek çocukların yetiştirilmesindeki farklılık		
Farklı cinsiyetlerde çocuğum yok	152	40.9
Evet	44	11.8
Hayır	176	47.3
Toplam	372	100

Tablo VIII'e göre katılımcıların 176 (%47.3)'sının kız ve erkek çocuklarını farklı bir şekilde yetiştirmediği 44'ünün (%11.8) ise farklı yetiştirdiği tespit edilmiştir. Katılımcıların 152'sinin (%40.9) ise farklı cinsiyetlerde çocuğu yoktur ya da sadece tek çocuğu vardır.

Tablo IX: Babaların Çocuğun Bakımıyla İlgilenme Sıklığı

Değişkenler	**Frekans (N)**	**Yüzde (%)**
Babanın çocuğun bakımıyla ilgilenmesi		
Çok az	84	22.6
Biraz	50	13.4
Ne az ne çok	115	30.9
Çok	71	19.1
Çok fazla	52	14
Toplam	372	100

Tablo IX'a göre katılımcıların 115'i (%30.9) babaların çocuklarının bakımıyla ne az ne de çok ilgilendiğini, 84'ü (%22.6) çok az, 71'i (%19.1) çok, 52'si (%14) çok fazla, 50'si (%13.4) biraz ilgilendiğini bildirmiştir.

Tablo X: Katılımcıların Çocuklarını Sevme Sıklıkları

Değişkenler	Frekans (N)	Yüzde (%)
0-3 yaşındayken çocuğu gün içinde kucağa alma ve sarılma		
3 saatten az	100	26.9
4-6 saat arası	126	33.9
7-9 saat	90	24.2
10 saatten fazla	56	15.1
Çocuğa sarılma, öpme, dokunma		
Çok az	6	1.6
Biraz	5	1.3
Ne az ne çok	44	11.8
Çok	129	34.7
Çok fazla	188	50.5
Toplam	372	100

Tablo X'a göre katılımcıların çocukları 0-3 yaşlarındayken 126'sı (%33.9) günde 4-6 saat, 100'ü (%29.9) 3 saatten az, 90'ı (%24.2) 7-9 saat ve 56'sı (%15.1) ise 10 saatten fazla kucağına aldıklarını ve sarıldıklarını bildirmiştir. Katılımcıların çocuklarına gün içinde 188'i (%50.5) çok fazla, 129'u (%34.7) çok, 44'ü (%11.8) ne az ne çok, 6'sı (%1.6) çok az ve 5'i (%1.3) biraz sarıldıklarını, öptüklerini ve dokunduklarını bildirmiştir.

Tablo XI: Katılımcıların Çocuklarını Rahatlatma, Motive Etme ve Sakinleştirme Dağılımları

Değişkenler	Frekans (N)	Yüzde (%)
Çocuk korktuğunda ya da üzüldüğünde onu rahatlatma		
Çok az	2	0.5
Biraz	6	1.6
Ne az ne çok	23	6.2
Çok	161	43.3
Çok fazla	180	48.4
Çocuğun başarısız olduğu durumlarda onu cezalandırma yerine motive etme		
Çok az	10	2.7
Biraz	24	6.5
Ne az ne çok	76	20.4
Çok	149	40.1
Çok fazla	113	30.4

Çocuk sürekli ağladığında onu cezalandırmak yerine sakinleştirmeye çalışma		
Çok az	12	3.2
Biraz	29	7.8
Ne az ne çok	85	22.8
Çok	142	38.2
Çok fazla	104	28
Toplam	372	100

Tablo XI'e göre katılımcıların çocukları korktuğunda ya da üzüldüğünde 180'i (%48.4) çok fazla, 161'i (%43.3) çok, 23'ü (%6.2) ne az ne çok, 6'sı (%1.6) biraz, 2'si (%0.5) çok az rahatlattıklarını bildirmiştir. Katılımcıların çocukları başarısız olduğunda 149'u (%40.1) çok, 113'ü (%30.4) çok fazla, 76'sı (%20.4) ne az ne çok, 24'ü (%6.5) biraz ve 10'u (%2.7) çok az cezalandırma yerine motive ettiklerini bildirmiştir. Katılımcıların çocukları sürekli ağladığında 142'si (%38.2) çok, 104'ü (%28) çok fazla, 85'i (%22.8) ne az ne çok, 29'u (%7.8) biraz ve 12'si (%3.2) çok az cezalandırmak yerine sakinleştirdiklerini bildirmişlerdir.

Tablo XII: Katılımcıların Çocuklarının İhtiyaçlarını, Meraklı Olma ve Soru Sorma İhtiyacını, Bağımsız Olmasını ve Kendini İfade Etmesini Destekleme Dağılımları

Değişkenler	**Frekans (N)**	**Yüzde (%)**
Çocuğun kişisel ihtiyaçlarına destekleme		
Çok az	2	0.5
Biraz	4	1.1
Ne az ne çok	87	23.4
Çok	172	46.2
Çok fazla	107	28.8
Çocuğun meraklı olma, keşfetme ve soru sorma motivasyonunu destekleme		
Kesinlikle evet	218	58.6
Evet	121	32.5
Ne evet ne hayır	29	7.8
Hayır	3	0.8
Kesinlikle hayır	1	0.3
Çocuğun bağımsız olmasını ve kendi kararlarını almasını destekleme		
Kesinlikle evet	75	20.2
Evet	119	32
Ne evet ne hayır	115	30.9

Hayır	50	13.4
Kesinlikle hayır	13	3.5
Çocuğun paylaşmakta sorun yaşadığı konularda kendini ifade etmesine destek olma		
Kesinlikle evet	196	52.7
Evet	154	41.4
Ne evet ne hayır	20	5.4
Hayır	1	0.3
Kesinlikle hayır	1	0.3
Toplam	372	100

Tablo XII'ye göre katılımcıların çocuklarının kişisel ihtiyaçlarını 172'si (%46.2) çok, 107'si (%28.8) çok fazla, 87'si (%23.4) ne az ne çok, 4'ü (%1.1) biraz, 2'si (%0.5) çok az desteklediklerini bildirmişlerdir. Çocuklarının meraklı olma, keşfetme ve soru sorma motivasyonlarını destekleyip desteklemedikleri sorusuna katılımcıların 218'i (%58) kesinlikle evet, 121'i (%32.5) evet, 29'u (%7.8) ne evet ne hayır, 3'ü (%0.8) hayır, 1'i (%0.3) kesinlikle hayır cevabını vermiştir. Çocuklarının bağımsız olmasını ve kendi kararlarını almasını ne kadar destekleyip desteklemedikleri sorusuna katılımcıların 119'u (%32) evet, 115'i (%30.9) ne evet ne hayır, 75'i (%20.2) kesinlikle evet, 50'si (%13.4) hayır ve 13'ü (%3.5) kesinlikle hayır cevabın vermiştir. Çocuklarının paylaşmakta sorun yaşadıkları konularda kendini ifade etmesine destekleyip desteklemedikleri sorusuna katılımcıların 196'sı (%52.7) kesinlikle evet, 154'ü (%41.4) evet, 20'si (%5.4) ne evet ne hayır, 1'i (%0.3) hayır ve 1'i (%0.3) kesinlikle hayır cevabını vermiştir.

Tablo XIII: Katılımcıların Çocuklarına Cinsellik Eğitimi Verme ve Onları Kurslara Gönderme Dağılımları

Değişkenler	**Frekans (N)**	**Yüzde (%)**
Çocuğa cinsel eğitim verme		
Evet	224	60.2
Hayır	148	39.8
Çocuğu sportif faaliyet/sanat/yabancı dil vb. kurslara gönderme		
Evet	328	88.2
Hayır	44	11.8
Toplam	372	100

Tablo XIII'e göre katılımcıların 224'ü (%60.2) çocuklarına cinsel eğitim verdiklerini ya da vermeyi düşündükleri 148'i (%39.8) ise vermediklerini ya da vermeyi düşünmediklerini bildirmiştir. Katılımcıların 328'i (%88.2) çocuklarını herhangi bir kursa gönderdiklerini ya da göndermeyi düşündüklerini 44'ü (%11.8) ise göndermediklerini ya da göndermeyi düşünmediklerini bildirmiştir.

Tablo XIV: Katılımcıların Çocuklarına Duygusal Olarak Bağlanma sıklıkları

Değişkenler	**Frekans (N)**	**Yüzde (%)**
Çocuklarına duygusal bağlanma		
Çok az	1	0.3
Biraz	3	0.8
Ne az ne çok	33	8.9
Çok	135	36.3
Çok fazla	200	53.8
Toplam	372	100

Tablo XIV'e göre katılımcıların çocuklarına 200'ü (%53.8) çok fazla, 135'i (%36.3) çok, 33'ü (%8.9), 3'ü (%0.8) biraz ve 1'i (%0.3) çok az duygusal olarak bağlı hissettiklerini bildirmiştir.

Tablo XV: Katılımcıların Yaşlılıklarında Çocuklarının Onlara Bakıp Bakmayacağı Hakkındaki Düşünceleri

Değişkenler	**Frekans (N)**	**Yüzde (%)**
Annenin yaşlılığında çocuklarının kendisine bakma hakkındaki düşüncesi		
Kesinlikle evet	47	12.6
Evet	125	33.6
Ne evet ne hayır	152	40.9
Hayır	32	8.6
Kesinlikle hayır	16	4.3
Total	372	100

Tablo XV'e göre yaşlılıklarında çocuklarının onlara bakıp bakmayacakları sorusuna katılımcıların 152'si (%40.9) ne evet ne hayır, 125'i (%33.6) evet, 47'si (%12.6) kesinlikle evet, 32'si (%8.6) hayır ve 14'sı (%4.3) kesinlikle hayır cevabını vermiştir.

Tablo XVI: Katılımcıların Çocuklarının Her İsteğini Yerine Getirme Dağılımı

Değişkenler	Frekans (N)	Yüzde (%)
Çocuğun her isteğini yerine getirme		
Evet	159	42.7
Hayır	213	57.3
Total	372	100

Tablo XVI'ya göre katılımcıların 213'ü (%57.3) çocuklarının her istediğini yerine getirmediğini; 159'u (%42.7) yerine getirdiğini söylemiştir.

Tablo XVII: Katılımcıların Çocuklarına Gösterdikleri Tutum ve Davranışların Tutarlılığı ile Çocuklarına Yöneltilen İfadelerin Kararlılık Dağılımı

Değişkenler	Frekans (N)	Yüzde (%)
Çocuğa gösterilen tutum ve davranışların değişkenlik göstermesi		
Evet	174	46.8
Hayır	198	53.2
Çocuğa yöneltilen ifadelerin kararlılık göstermesi		
Evet	132	35.5
Hayır	240	64.5
Total	372	100

Tablo XVII'ye göre katılımcıların 198'i (%53.2) çocuklarına karşı tutum ve davranışlarının değişkenlik göstermediğini, 174'ü (%46.8) ise gösterdiğini bildirmiştir. Katılımcıların 240'ı (%64.5)'ının çocuklarına yönelttikleri ifadelerin kararlılık göstermediğini, 132'si (%35.5) ise kararlılık gösterdiğini bildirmiştir.

Tablo XVIII: Katılımcıların Ailelerinindeki Optimal Yakınlık ve İletişim

Değişkenler	Frekans (N)	Yüzde (%)
Aile içindeki optimal yakınlık ve iletişim		
Kesinlikle evet	161	43.3
Evet	177	47.6
Ne evet ne hayır	23	6.2
Hayır	10	2.7
Kesinlikle hayır	1	0.3
Total	372	100

Tablo XVIII'e göre katılımcıların ailelerindeki optimal yakınlık ve iletişim sorusuna; 177'si (%47.6) evet, 161'i (%43.3) kesinlikle evet, 23'ü (%6.2) ne evet ne hayır, 10'u (%2.7) hayır ve 1'i (%0.3) ise kesinlikle hayır cevabını vermiştir.

Tablo XIX: Katılımcıların Duygularını Çocuklara Yansıtması

Değişkenler	**Frekans (N)**	**Yüzde (%)**
Sinirli/öfkeli olduğu durumlarda duygularını çocuklara yansıtması		
Kesinlikle evet	14	3.8
Evet	109	29.3
Ne evet ne hayır	115	30.9
Hayır	103	27.7
Kesinlikle hayır	31	8.3
Kendini iyi hissetmediğinde duygularını yansıtmaktan kaçınması		
Kesinlikle evet	24	6.5
Evet	116	31.2
Ne evet ne hayır	114	30.6
Hayır	97	26.1
Kesinlikle hayır	21	5.6
Total	372	100

Tablo XIX'a göre katılımcıların sinirli/öfkeli olduklarında bu duyguları çocuklarına yansıtıp yansıtmadıkları sorusuna 115'i (%30.9) ne evet ne hayır, 109'u (%29.3) evet, 103'ü (%27.7) hayır, 31'i (%8.3) kesinlikle hayır ve 14'ü (%3.8) ise kesinlikle evet cevabını vermiştir. Kendilerini iyi hissetmediklerinde duygularını çocuklarına yansıtmaktan kaçınıp kaçınmadıkları sorusuna katılımcıların 116'sı (%31.2) evet, 114'ü (%30.6) ne evet ne hayır, 97'si (%26.1) hayır, 24'ü (%6.5) kesinlikle evet ve 21'i (%5.6) ise kesinlikle hayır cevabını vermiştir.

Tablo XX: Katılımcılara Göre Çocuğun Yetiştirilmesinde Söz Sahibi Olanlar

Değişkenler	**Frekans (N)**	**Yüzde (%)**
Çocuğun yetiştirilmesinde söz sahibi olanlar		
Babası	146	36.4
Hiç kimse, sadece ben	136	33.9
Aile büyükleri (Anneanne, babaanne, dede)	86	21.5

Teyze, amca, dayı, hala	17	4.2
Ablası, abisi	11	2.7
Diğer (Bakıcısı, psikolog, psikolojik danışman, psikiyatrist)	5	1.3
Total	401	100

Tablo XX'de 372 katılımcının Görüşme Formu'da (Bkz. EK-1) yer alan "Çocuğunuzu yetiştirirken sizin dışınızda çocuğunuz hakkında kimler karar verdi? (Örn; Kayınvalidem, annem veya babam gibi)" sorusuna verdikleri 401 cevap gruplandırılarak verilmiştir. Cevap olarak birden fazla grubu belirten katılımcılar bulunmaktadır (örneğin; babası ve anneannesi). Buna göre verilen cevapların 146'sı (%36.4) baba, 86'sı (%21.5) aile büyükleri (anneanne, babaanne, dede), 17'si (%4.2) teyze, amca, dayı ya da hala, 11'i (%2.7) çocuğun abisi ya da ablası, 5'i (%1.3) bakıcı, psikolog, psikolojik danışman gibi diğer kişilerdir. Katılımcılarının (n=372) 136'sı (%36.6) ise "Hiç kimse" ya da "Yalnızca ben" cevabını vermiştir.

Tablo XXI: Annelerin Çocukları İçin Gösterdikleri Özveriler

Değişkenler	**Frekans (N)**	**Yüzde (%)**
Annelerin çocukları için gösterdiği özveriler		
"Elimden gelen her şeyi yaptım", "Her türlü fedakarlığı yaptım", "Saçımı süpürge ettim", "Yemedim yedirdim, giymedim giydirdim"	138	29
"Annelik ne gerektirirse", "Gerekeni yaptım" "Annelik görevimi yerine getirdim"	83	17.4
"Uykumda, zamanımdan, sosyal hayatımdan vb. ödün verdim"	78	16.4
"Eğitimim aksadı, işimden ayrıldım, kariyerimi aksattım"	78	16.4
"Kendimi geliştirdim, iyi bir anne olmak için çabaladım, eğitimler aldım, kitaplar okudum"	55	11.5
"Babası hiçbir şey yapmadı, tek başıma büyüttüm, her şeyiyle kendim ilgilendim hem anne hem baba oldum"	28	5.9
"Herhangi bir özveride bulunmadım"	16	3.4
Total	476	100

Tablo XXI'de 372 katılımcının Görüşme Formu'da (Bkz. EK-1) yer alan " Çocuğunuz için hangi özverilerde bulundunuz? (Onun için her şeyi yaptım, saçımı süpürge ettim, ona her sabah kalkıp kahvaltı hazırladım, onu giydirdim vb.)" sorusuna verdikleri 476 cevap gruplandırılarak verilmiştir. Cevap olarak birden fazla grubu belirten katılımcılar bulunmaktadır (örneğin; "Uykumdan ödüv verdim, işimi bıraktım"). Buna göre cevapların 138'inde (%29) "Elimden gelen her şeyi yaptım", "Her türlü fedakarlığı yaptım", "Saçımı süpürge ettim, yemedim yedirdim, giymedim giydirdim"; 83'ünde (%17.4) "Annelik ne gerektirirse", "Gerekeni yaptım" "Annelik görevimi yerine getirdim"; 78'inde (%16.4) "Uykumda, zamanımdan, sosyal hayatımdan vb. ödün verdim"; 78'inde (%16.4) "Eğitimim aksadı, işimden ayrıldım, kariyerimi aksattım "; 55'inde (%11.5) "Kendimi geliştirdim, iyi bir anne olmak için çabaladım, eğitimler aldım, kitaplar okudum" vb.; 28'inde (%5.9) "Babası hiçbir şey yapmadı, tek başıma büyüttüm, her şeyiyle kendim ilgilendim, hem anne hem baba oldum"; 16'sında (%3.4) ise "Herhangi bir özveride bulunmadım" ifadeleri kullanılmıştır.

Tablo XXII: Katılımcıların Çocuklarıyla Oyun Oynama Sıklığı

Değişkenler	**Frekans (N)**	**Yüzde (%)**
Annelerin çocuklarıyla oynadıkları oyunlar		
Saklambaç ve körebe	155	22.6
Evcilik	96	14
Masa oyunları (Jenga, Uno, kızma birader, Monopoly vb.)	72	10.5
Telefon, tablet, bilgisayar oyunları	63	9.1
Nesnelerle (Hamur, lego, boya vb.)	55	8
Araba oyunları (Araba park etme, trafik oyunu vb.)	51	7.4
Eğitici oyunlar (Zeka oyunları, yapboz, etkinlikler vb)	42	6.1
Türetilmiş oyunlar (Yakalamaca, gıdıklamaca vb.)	34	5
Rol yapma oyunları (Doktorculuk, öğretmencilik, marketçilik, öğretmencilik, kuaförcülük)	32	4.7
Kağıt-kalem oyunları (İsim-şehir, adam asmaca, sos vb.)	29	4.2
Dans etme, şarkı söyleme	17	2.5
Diğer	13	1.9
Oynamayanlar	27	4
Total	686	100

Tablo XXII'de 372 katılımcının Görüşme Formu'da (Bkz. EK-1) yer alan " Çocuğunuzla hangi oyunları oynardınız? (Saklambaç, körebe, bilgisayar oyunları vb.)" sorusuna verdikleri 686 cevap gruplandırılarak verilmiştir. Cevap olarak birden fazla grubu belirten katılımcılar bulunmaktadır (örneğin; "saklambaç, körebe, bilgisayar oyunları". Buna göre verilen cevapların 155'i (%22.6'si) saklambaç ve körebe; 96'sı (%14) evcilik; 72'si (%10.5) jenga, kızma birader ve monopoly gibi masa oyunları; 63'ü (%9.1) tablet, telefon ve bilgisayar oyunları; 55'i hamur, lego ve boya gibi nesnelerle oyunlar; 51'i (%7.4) araba park etme ve araba sürme gibi oyunlar; 42'si (%6.1) zeka oyunları ve yapboz gibi eğitici oyunlar; 34'ü (%5) yakalamaca ve gıdıklamaca gibi türetilmiş oyunlar, 32'si (%4.7) doktorculuk, öğretmencilik, marketçilik, öğretmencilik, kuaförcülük gibi rol yapma oyunları; 29'u (%4.2) isim-şehir, adam asmaca, sos gibi kağıt-kalem oyunları, 17'si (%2.5) dans etme ve şarkı söylemedir. Katılımcıların (n=372) 27'si (%7.3) ise çocuklarıyla oynamadıklarını bildirmiştir.

Tablo XXIII: Katılımcıların Çocuklarıyla Tartışma Konuları

Değişkenler	**Frekans(N)**	**Yüzde(%)**
Annelerin çocuklarıyla tartışma konuları		
Çocuğun davranışları (Yalan söyleme, bağırarak konuşma, söz dinlememe, karşı gelme, küfür etme, saygısızlık, dağınıklık, izin almama, başkalarına zarar verme vb.)	131	21.6
Elektronik aletlerde geçirilen zaman ve geçirilen zamanın içeriği (Tablet, telefon, televizyon, bilgisayar vb.)	122	20.1
Okulla ilgili konular (Ders çalışmama, ödev yapmama, okula gitmek istememe vb.)	117	19.3
Yemekle ilgili konular (Yememe, yemek seçme, zararlı şeyler tüketme vb.)	51	8.4
Uykuyla ilgili konular (Uyumama, uyku saatlerinde oyalanma, sabah kalkmama vb.)	44	7.2
Kardeş kavgaları	38	6.3
Israrcı olma ve inat etme	33	5.4
Şımarıklık	28	4.6
Diğer	25	4.1
Çatışmayanlar	18	3
Total	607	100

Tablo XXIII'de 372 katılımcının Görüşme Formu'da (Bkz. EK-1) yer alan "Çocuğunuzla en çok tartıştığınız, çatıştığınız konular nelerdir? (Ders çalışmama, anne babaya karşı gelme vb.)" sorusuna verdikleri 607 cevap gruplandırılarak verilmiştir. Cevap olarak birden fazla grubu belirten katılımcılar bulunmaktadır (örneğin; "ders çalışmama, yemek yememe". Buna göre verilen cevapların 131'i (%21.6) yalan söyleme, bağırarak konuşma, söz dinlememe, anne babaya karşı gelme, küfür etme, saygısızlık, dağınıklık, izin almama ve başkalarına zarar verme gibi çocuğun davranışları ve tutumları; 122'si (%20.1) tablet, telefon, televizyon ve bilgisayar gibi elektronik aletlerle geçirilen zaman ve geçirilen zamanın içeriği, 117'si (%19.3) ders çalışmama, ödev yapmama ve okula gitmek istememe gibi okulla ilgili konular, 51'i (%8.4) yememe, yemek seçme ve zararlı şeyler tüketme gibi yemekle ilgili konular; 44'ü (%7.2) uyumama, uyku saatlerinde oyalanma ve sabah kalkmama gibi uykuyla ilgili konular ve 38'i (%6.3) kardeş kavgaları, 33'ü (%5.4) ısrarcı olma ve inat etme, 28'i (%4.6) şımarıklıktır. Katılımcıların (n=372) 18'i (%4.8) ise herhangi bir konuda çatışmadıklarını bildirmiştir.

Tablo XXIV: Katılımcıların Eğitim Düzeyleri ile "Çocuğu Dövme" ve "Cinsel Eğitim Verme" Arasındaki İlişki

		Eğitim Düzeyleri			**İstatistik**
		Ortaokul ve daha az	**Lise**	**Yüksek lisans ve üzeri**	
Soru 19: "Çocuğunuzu hiç dövdünüz mü? (Dayak atmak, sopa /el ile vurmak vb.)"	**Evet**	53(43.4)	25(29.4)	41(24.8)	X^2=11.48
	Hayır	69(56.6)	60(70.6)	124(75.2)	p=0.003a
Soru 40: "Çocuğunuza ergenlik döneminde cinsellik eğitimi vermeyi düşünüyor musunuz/verdiniz mi?"	**Evet**	52(42.6)	49(57.6)	123(74.5)	X^2=30.14
	Hayır	70(57.4)	36(42.4)	42(25.5)	p<0.001a

Tablo XXIV'te Ki-kare analizine göre Soru 19'a verilen cevaplar ile eğitim düzeyleri arasında anlamlı ilişki vardır (p=0.003). "Hayır" cevabını veren bireylerin yoğunluğu tüm eğitim seviyelerinde daha fazladır. Evet diyenlerin %44.5'inin eğitim düzeyi ortaokul ve daha azdır. Ki-kare analizine göre Soru 40'a verilen cevaplar ile eğitim düzeyleri arasında anlamlı ilişki vardır (p<0.001). "Hayır" cevabını veren bireylerin yoğunluğu ortaokul ve daha düşük eğitim seviyesindeki bireylerde daha fazla iken, lise ve lisans ve üzeri eğitim seviyesindeki bireylerde evet diyenlerin yoğunluğu daha fazladır.

Tablo XXV: Katılımcıların Ailelerindeki Kişi Sayısı ile "Çocuğu Dövme" Davranışı Arasındaki İlişki

		Aile kişi sayısı		**İstatistik**
		1-3 kişiyiz	**4 veya daha fazla**	
Soru 19:"Çocuğunuzu hiç dövdünüz mü? (Dayak atmak, sopa /el ile vurmak vb.)"	**Evet**	23(20.9)	96(36.6)	X^2=8.81
	Hayır	87(79.1)	166(63.4)	p=0.003a

Tablo XXV'te göre çocuğu dövme değişkeni ile ailedeki kişi sayısı arasında anlamlı bir ilişki vardır. Soru 19'a "Hayır" diyenlerin sayısı ailesinde 1-3 kişi olan bireylerde ve 4 ve üzeri olan bireylerde "Evet" diyenlerden daha fazladır.

Tablo XXVI: Katılımcıların Travmalarının Tekli, İkili, Üçlü, Dörtlü, Beşli Frekansları

Değişkenler	**Frekans (N)**	**Yüzde (%)**
Tekli	116	31.2
İkili	110	29.6
Üçlü	66	17.7
Dörtlü	59	15.9
Beşli	21	5.6
Total	372	100

Tablo XXVI'da CTQ-28'e göre katılımcıların travmalarının tekli, ikili, üçlü, dörtlü ve beşli frekansları verilmiştir. Buna göre katılımcıların 116'sı (%31.2) çocukluk çağı ruhsal travma türlerinden yalnızca birini, 110'u (%29.6) ikisini, 66'sı (%17.7) üçünü, 59'u (15.9) dördünü ve 21'i (%5.6) ise beşini yani tamamını bildirmiştir. İkili travmaların büyük çoğunluğunu duygusal ihmal ve fiziksel ihmal, üçlü travmaların önemli bir bölümünü duygusal ihmal, fiziksel ihmal ve duygusal istismar, dörtlü travmaların majör bir kısmını ise duygusal ihmal, fiziksel ihmal, duygusal istismar ve fiziksel istismar ya da duygusal ihmal, fiziksel ihmal, duygusal istismar ve cinsel istismar oluşturmaktadır.

Tablo XXVII: Katılımcıların Tekli Travma Frekansları

Değişkenler	Frekasn (N)	Yüzde (%)
Duygusal İstismar	166	19
Fiziksel İstismar	72	8.2
Cinsel İstismar	61	7
Duygusal İhmal	345	39.4
Fiziksel İhmal	231	26.4
Total	875	100

Tablo XXVII'de 372 katılımcının CTQ-28'de (Bkz. EK-2) verdikleri cevaplara göre katılımcıların tekli travmalarının frekansları verilmiştir. CTQ-28 analizi sonucunda katılımcılar toplamda 875 çocukluk çağı ruhsal travması bildirmişlerdir. Bunların 345'i (%39.4) duygusal ihmal, 231'i (%26.4) fiziksel ihmal, 166'sı (%19) duygusal istismar, 72'si (%19) fiziksel istismar ve 61'i (%7) cinsel istismardır.

Tablo XXVIII: DİPÖ Alt Ölçekleri ile CTQ-28 ve CGPQ Alt Ölçekleri Arasındaki İlişki

CTQ ve Alt Ölçekleri	DİPÖ Nedensel	DIPÖ Önleyici
Duygusal İstismar	,216*b	-,169*
Fiziksel İstismar	,158*b	-,112*b
Fiziksel İhmal	,223*b	-,133*b
Duygusal İhmal	,244*b	-0,260*a
Cinsel İstismar	,054b	-,039b

CTQ-28 Total	,173*b	-,135*b
CGPQ ve Alt Ölçekleri	**DİPÖ Nedensel**	**DİPÖ Önleyici**
Kontrol Etme	,113*b	,151*a
Katılım	-,381*b	,658*a
Gözetleme	-,285*b	,642*b
Destekleme	-,248*b	,493*b
Fiziksel Disiplin	,451*b	-,237*b
CGPQ Total	-,119*b	,513*b

Tablo XXVIII'de DİPÖ alt ölçekleri ile CTQ-28 ve CGPQ alt ölçekleri arasındaki ilişki yer almaktadır. Değerler arasında "a" ile işaretli olanlar Pearson Korelasyon Analizi, "b" ile işaretli olanlar Spearman Korelasyon Analizi sonucunda elde edilmiştir. Analiz sonucunda değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunan değerler "*" ile işaretlenmiştir. Tablo 22'ye göre duygusal istismar ile DİPÖ Nedensel ölçeği arasında pozitif yönlü düşük seviyede bir ilişki vardır. Fiziksel istismar ile DİPÖ Nedensel ölçeği arasında pozitif yönlü düşük seviyede bir ilişki vardır. Fiziksel İhmal ile DİPÖ Nedensel ölçeği arasında pozitif yönlü düşük seviyede bir ilişki vardır. Duygusal ihmal ile DİPÖ Nedensel ölçeği arasında pozitif yönlü düşük seviyede bir ilişki vardır. CTQ-28 total ile DİPÖ Nedensel ölçeği arasında pozitif yönlü düşük seviyede bir ilişki vardır. Duygusal istismar ile DİPÖ Önleyici arasında negatif yönlü düşük seviyede bir ilişki vardır. Fiziksel istismar ile DİPÖ Önleyici arasında negatif yönlü düşük seviyede bir ilişki vardır. Fiziksel İhmal ile DİPÖ Önleyici arasında negatif yönlü düşük seviyede bir ilişki vardır. CTQ-28 ile DİPÖ Önleyici arasında negatif yönlü düşük seviyede bir ilişki vardır. Duygusal İhmal ile DİPÖ Önleyici negatif yönlü düşük seviyede bir ilişki vardır. "Kontrol etme" ile DİPÖ Önleyici, DİPÖ Nedensel arasında pozitif yönlü oldukça düşük seviyede bir ilişki vardır. "Katılım" ile DİPÖ önleyici arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde bir ilişki vardır. "Gözetleme" ile DİPÖ Önleyici arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde bir ilişki, DİPÖ Nedensel arasında ise negatif yönlü düşük seviyede bir ilişki vardır. "Destekleme" ile Duygusal İhmal, DİPÖ Nedensel arasında negatif yönlü düşük seviyede bir

ilişki vardır. Destekleme ile DİPÖ Önleyici arasında pozitif yönlü orta düzeyde bir ilişki vardır. "Fiziksel Disiplin" ile DİPÖ Önleyici arasında negatif yönlü düşük seviyede bir ilişki vardır. "Fiziksel Disiplin" ile DİPÖ Nedensel arasında pozitif yönlü orta düzeyde bir ilişki vardır. DİPÖ önleyici ile CGPQ Total arasında pozitif yönlü orta düzeyde bir ilişki vardır. DİPÖ Nedensel ile CGPQ Total arasında negatif yönlü düşük seviyede bir ilişki vardır.

Tablo XXIX: CTQ-28 ile CGPQ Alt Ölçekleri Arasındaki İlişki

CTQ-28 Alt Ölçekleri	CGPQ Gözetleme	CGPQ Destekleme	CGPQ Fiziksel Disiplin	CGPQ Kontrol Etme	CGPQ Katılım	CGPQ Total
Duygusal İstismar	-,204*b	-,159*b	,175*b	-,119*b	-,205*b	-,161* b
Fiziksel İstismar	-,197*b	-,118*b	,141*b	-,076 b	-,219*b	-,141* b
Fiziksel İhmal	-,112*b	-,081 b	,181*b	,096 b	-,168*b	-,028 b
Duygusal İhmal	-,337*b	-,266*b	,231*b	-,048 a	-,244*a	-,191* b
Cinsel İstismar	-,083 b	-,007 b	-,067 b	-,161*b	-,097 b	-,109* b
CTQ-28 Total	-,205*b	-,174*b	,164*b	-,025 b	-,164*b	-,121* b

Tablo XXIX'da CTQ-28 ile CGPQ alt ölçekleri arasındaki ilişki bir arada verilmiştir. Değerler arasında "a" ile işaretli olanlar Pearson Korelasyon Analizi, "b" ile işaretli olanlar Spearman Korelasyon Analizi sonucunda elde edilmiştir. Analiz sonucunda değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunan değerler " * " ile işaretlenmiştir. Tablo 23'e göre duygusal istismar ile CGPQ total arasında negatif yönlü düşük seviyede bir ilişki vardır. Fiziksel istismar ile CGPQ total arasında negatif yönlü düşük seviyede bir ilişki vardır. Duygusal ihmal ile CGPQ total arasında negatif yönlü düşük seviyede bir ilişki vardır. Cinsel istismar ile CGPQ total arasında negatif yönlü düşük seviyede bir ilişki vardır. CTQ-28 ile CGPQ total negatif yönlü düşük seviyede bir ilişki vardır. "Kontrol Etme" ile Duygusal İstismar ve Cinsel İstismar arasında negatif yönlü düşük seviyede bir ilişki vardır. "Katılım" ile Duygusal İhmal, Duygusal İstismar, Fiziksel İstismar, DİPÖ Nedensel arasında negatif yönlü düşük seviyede bir ilişki vardır. "Katılım" ile Fiziksel İhmal, CTQ-28 Total arasında negatif yönlü düşük

seviyede bir ilişki vardır. “Gözetleme” ile Duygusal İstismar, Duygusal İhmal ve CTQ-28 Total arasında negatif yönlü düşük seviyede bir ilişki vardır. “Gözetleme” ile Fiziksel İstismar, Fiziksel İhmal arasında negatif yönlü o düşük seviyede bir ilişki vardır. “Destekleme” ile Duygusal İstismar, Fiziksel İstismar, CTQ-28 Total arasında negatif yönlü düşük seviyede bir ilişki vardır. “Fiziksel Disiplin” ile Duygusal İstismar, Fiziksel İstismar, Fiziksel İhmal, CTQ-28 Total arasında pozitif yönlü düşük seviyede bir ilişki vardır. “Fiziksel Disiplin” ile Duygusal İhmal arasında pozitif yönlü düşük seviyede bir ilişki vardır.

Tablo XXX: Çocukluk Çağı Travmaları ile Psikotarihsel Çocuk Yetiştirme Stilleri Arasındaki İlişki

Değişkenler	**CTQ Total**	**İstatistikler**
	Sıra ortalaması	
Soru 14: “Çocuğunuza hiç vurdunuz mu?”		U=15161.5 Z=-1.62 P=0.11
Evet	194.13	
Hayır	175.82	
Soru 19: “Çocuğunuzu hiç dövdünüz mü? (Dayak atmak, sopa /el ile vurmak vb.)”		U=12519 .5 Z=-2.62 P=0.01
Evet	207.79	
Hayır	176.48	
Soru 20: “Çocuğunuzu “Seni döverim, dayak atarım vb.” şiddet içeren söylemlerle korkuttunuz mu?”		U=15586 Z=-1.60 P=0.11
Evet	194.88	
Hayır	177.06	
Soru 22: “Çocuğunuz ile birlikte ne sıklıkla oyun oynarsınız?”		H=5.68 P=0.06
Günde bir defa	178.34	
Günde birkaç kez ve daha fazlası	179.09	
Haftada birkaç kez ya da daha az	209.47	
Soru 24:“Çocuğunuzun her isteğini yerine getirmeye çalıştınız mı? (İstediği her		U=16127 Z=-0.79 P=0.43

oyuncağı alırdım, ne yemek isterse hep onu yapardım vb.)"			
Evet	181.43		
Hayır	190.29		
Soru 35:"Çocuğunuzu yetiştirirken sizin dışınızda çocuğunuz hakkında kimler karar verdi? (Örn; Kayınvalidem, annem veya babam gibi)"			H=1.47 P=0.48
Aile büyükleri	194.05		
Eş	178.21		
Hiç kimse	190.17		
Soru 36:"Çocuğunuzun yaşlılık döneminizde size bakacağını/ baktığını düşünüyor musunuz?"			H=6.83 P=0.03
Evet	175.31		
Hayır	220.88		
Ne evet ne hayır	188.31		
Soru 40:"Çocuğunuza ergenlik döneminde cinsellik eğitimi vermeyi düşünüyor musunuz/verdiniz mi?"		.5	U=14591 Z=-1.96 P=0.051
Evet	177.64		
Hayır	199.91		
Soru 48: "Çocuğunuza gösterdiğiniz tutum ve davranışların değişiklik gösterdiğini düşünüyor musunuz?"		.5	U=15373 Z=-1.79 P=0.07
Evet	197.15		
Hayır	177.14		

Tablo XXIV'de çocukluk çağı ruhsal travmaları ile psikotarihsel çocuk yetiştirme stilleri arasındaki ilişki verilmiştir. CTQ sıra ortalamalarına göre Soru 19'a verilen cevaplar arasında anlamlı farklılık vardır. "Evet" diyen annelerin CTQ puanları "Hayır" diyen annelerden daha fazladır. CTQ sıra ortalamalarına göre Soru 36'ya verilen cevaplar arasında anlamlı farklılık vardır(p=0.03). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için ikili karşılaştırmalar yapılmıştır. Buna göre "Evet" diyen anneler ile "Hayır" diyen

anneler arasında anlamlı farklılık vardır. “Evet” diyen annelerin CTQ puanları “Hayır” diyen annelerden daha düşüktür.

Tablo XXXI: DİPÖ "Nedensel" Alt Ölçeği ile Belirlenen Psikotarih Temelli Çocuk Yetiştirme Stilleri Arasındaki İlişki

Değişkenler	**DİPÖ Nedensel**	**İstatistikler**
	Sıra ortalaması	
Soru 14:“Çocuğunuza hiç vurdunuz mu?”		U=12246 Z=-4.48 p<0.001
Evet	207.57	
Hayır	157.01	
Soru 19: “Çocuğunuzu hiç dövdünüz mü? (Dayak atmak, sopa /el ile vurmak vb.)”		U=8245.5 Z=-7.05 p<0.001
Evet	243.71	
Hayır	159.59	
Soru 20: “Çocuğunuzu “Seni döverim, dayak atarım vb.” şiddet içeren söylemlerle korkuttunuz mu?”		U=12860 Z=-4.23 p<0.001
Evet	208.72	
Hayır	161.49	
Soru 22: “Çocuğunuz ile birlikte ne sıklıkla oyun oynarsınız?”		H=27.93 P<0.001
Günde bir defa	182.62	
Günde birkaç kez ve daha fazlası	163.92	
Haftada birkaç kez ya da daha az	235.74	
Soru 37: “Çocuğunuzun bağımsız olmasını, size danışmadan kendi kararlarını kendisinin almasını destekler misiniz?”		H=0.27 P=0.87
Evet	126.48	
Hayır	131.41	
Ne evet ne hayır	128.92	
Soru 47: “Kendinizi iyi hissetmediğiniz zaman ailenize karşı duygularınızı yansıtmaktan kaçınmak için kendinizi kısıtlar mısınız?”		H=2.52 P=0.28
Evet	131.22	
Hayır	132.02	
Ne evet ne hayır	104.79	

Soru 49: "Çocuğunuza karşı istek ve direktiflerinizin kararlılık gösterdiğini düşünüyor musunuz? Bir diğer ifadeyle çocuğunuzdan yapmasını istediğiniz bir şeyi bir süre sonra yapmamasını istediğiniz oluyor mu?"		U=13390.5 Z=-2.47 P=0.01
Evet	205.06	
Hayır	176.29	

Tablo XXXI'de DİPÖ "nedensel" alt ölçeği ile belirlenen psikotarih temelli çocuk yetiştirme stilleri arasındaki ilişki verilmiştir. Soru 14 'e verilen cevaplar arasında nedensellik ölçeği sıra ortalamalarına göre anlamlı farklılık vardır($p<0.001$). Çocuğuna vurduğunu söyleyen annelerin nedensellik puanları "Hayır" diyen annelerden daha fazladır. Soru 19 'a verilen cevaplar arasında nedensellik ölçeği sıra ortalamalarına göre anlamlı farklılık vardır($p<0.001$). Çocuğunu dövdüğünü söyleyen annelerin nedensellik puanları hayır diyen annelerden daha fazladır. Soru 20 'ye verilen cevaplar arasında nedensellik sıra ortalamaları açısından anlamlı farklılık vardır($p<0.001$). Şiddet içeren söylemlerle çocuklarını korkutan annelerin nedensellik puanları "Hayır" diyen annelerden daha fazladır. Soru 22'ye verilen cevaplar arasında nedensellik sıra ortalamalarına göre anlamlı farklılık vardır($p<0.001$.). Hangi gruplar arasında farklılık olduğunu tespit etmek için ikili karşılaştırmalar yapılmıştır. Buna göre çocukları ile "Haftada birkaç kez ya da daha az" vakit geçiren anneler ile "Günde bir defa" vakit geçiren anneler arasında($P=0.002$); "Günde birkaç kez ve daha fazla" vakit geçiren anneler arasında($p<0.001$) anlamlı farklılık vardır. "Haftada birkaç kez ya daha az" vakit geçiren annelerin nedensellik puanları "Günde bir kez" vakit geçiren annelerden ve "Günde birkaç veya daha fazla" vakit geçiren annelerden daha fazladır. Soru 49'a verilen cevaplar arasında nedensellik ölçeği sıra ortalamalarına göre anlamlı farklılık vardır($p=0.01$). "Evet" cevabını veren annelerin nedensellik puanları "Hayır" diyen annelerden daha yüksektir.

Tablo XXXII: DİPÖ "Önleyici" Alt Ölçeği ile Psikotarih Temelli Çocuk Yetiştirme Stilleri Soruları Arasındaki İlişki

Değişkenler	**DİPÖ Önleyici**	
	Sıra ortalaması/ort.±s.s.	
Soru 14: "Çocuğunuza hiç vurdunuz mu?"		U=12246.5 Z=-4.48 p<0.001
Evet	165.44	
Hayır	215.99	
Soru 19: "Çocuğunuzu hiç dövdünüz mü? (Dayak atmak, sopa /el ile vurmak vb.)"		U=9390.5 Z=-5.86 p<0.001
Evet	138.91	
Hayır	208.88	
Soru 20: "Çocuğunuzu "Seni döverim, dayak atarım vb." şiddet içeren söylemlerle korkuttunuz mu?"		U=12874 Z=-4.22 P<0.001
Evet	164.35	
Hayır	211.43	
Soru 22: "Çocuğunuz ile birlikte ne sıklıkla oyun oynarsınız?"		H=67.61 P<0.001
Günde bir defa	183.04	
Günde birkaç kez ve daha fazlası	224.83	
Haftada birkaç kez ya da daha az	112.85	
Soru 37: "Çocuğunuzun bağımsız olmasını, size danışmadan kendi kararlarını kendisinin almasını destekler misiniz?"		H=1.54 P=0.46
Evet	128.26	
Hayır	127.13	
Ne evet ne hayır	153.77	
Soru 47: "Kendinizi iyi hissetmediğiniz zaman ailenize karşı duygularınızı yansıtmaktan kaçınmak için kendinizi kısıtlar mısınız?"		H=1.72 P=0.42
Evet	123.50	
Hayır	131.20	
Ne evet ne hayır	145.90	
Soru 49: "Çocuğunuza karşı istek ve direktiflerinizin kararlılık gösterdiğini düşünüyor musunuz? Bir diğer ifadeyle çocuğunuzdan yapmasını istediğiniz bir şeyi bir süre sonra yapmamasını istediğiniz		t=-3.43 p=0.001

oluyor mu?”	
Evet	88.36±8.29
Hayır	91.29±7.04

Tablo XXXII’de DİPÖ "önleyici" alt ölçeği ile psikotarih temelli çocuk yetiştirme stilleri soruları arasındaki ilişki verilmiştir. Çocuğuna vurduğunu söyleyen annelerin önleyicilik puanları “Hayır” diyen annelerden daha düşüktür. Soru 19 ‘a verilen cevaplar arasında önleyici ölçeği sıra ortalamalarına göre anlamlı farklılık vardır($p<0.001$). Çocuğunu dövdüğünü söyleyen annelerin önleyici alt boyut puanları “Hayır” diyen annelerden daha düşüktür. Soru 20 ‘ye verilen cevaplar arasında önleyicilik sıra ortalamaları açısından anlamlı farklılık vardır($p<0.001$). Şiddet içeren söylemlerle çocuklarını korkutan annelerin önleyicilik puanları “Hayır” diyen annelerden daha düşüktür. Soru 22’ye verilen cevaplar arasında önleyici sıra ortalamalarına göre anlamlı farklılık vardır($p<0.001$.). Hangi gruplar arasında farklılık olduğunu tespit etmek için ikili karşılaştırmalar yapılmıştır. Buna göre çocukları ile “Haftada birkaç kez ya da daha az” vakit geçiren anneler ile “Günde bir defa” vakit geçiren anneler arasında($p<0.001$); “Günde birkaç kez ve daha fazla” vakit geçiren anneler arasında($p<0.001$) anlamlı farklılık vardır. “Haftada birkaç kez ya daha az” vakit geçiren annelerin önleyicilik puanları “Günde bir kez” vakit geçiren annelerden ve “Günde birkaç veya daha fazla” vakit geçiren annelerden daha azdır. Çocukları ile “Günde bir defa” vakit geçiren bireyler ile “Günde birkaç kez ve daha fazla” vakit geçiren bireyler arasında anlamlı farklılık vardır($p=0.01$). “Günde bir defa” vakit geçiren annelerin önleyicilik puanları “Günde birkaç kez ve daha fazla” vakit geçiren annelerden daha düşüktür. Soru 49 ‘a verilen cevaplar arasında önleyicilik ölçeği ortalamalarına göre anlamlı farklılık vardır($p=0.001$). “Evet” cevabını veren annelerin önleyicilik puanları “Hayır” diyen annelerden daha düşüktür.

Tablo XXXIII: CGPQ Total ile Psikotarih Temelli Çocuk Yetiştirme Stilleri Soruları Arasındaki İlişki

Değişkenler	GEA	İstatistikler
	Sıra ortalaması	
Soru 14: "Çocuğunuza hiç vurdunuz mu?"		U=16601.5 Z=-0.21 p=0.83
Evet	185.50	
Hayır	187.89	
Soru 19: "Çocuğunuzu hiç dövdünüz mü?"		U=14451 Z=-0.62 p=0.53
Evet	191.56	
Hayır	184.12	
Soru 20: "Çocuğunuzu "Seni döverim, dayak atarım vb." şiddet içeren söylemlerle korkuttunuz mu?"		U=16804 Z=-0.42 p=0.68
Evet	184.30	
Hayır	188.98	
Soru 22: "Çocuğunuz ile birlikte ne sıklıkla oyun oynarsınız?"		H=26.28 P<0.001
Günde bir defa	189.68	
Günde birkaç kez ve daha fazlası	208.63	
Haftada birkaç kez ya da daha az	138.85	
Soru 24: "Çocuğunuzun her isteğini yerine getirmeye çalıştınız mı? (İstediği her oyuncağı alırdım, ne yemek isterse hep onu yapardım vb.)"		U=15146 Z=-1.74 p=0.08
Evet	197.74	
Hayır	178.11	
Soru 37: Çocuğunuzun bağımsız olmasını, size danışmadan kendi kararlarını kendisinin almasını destekler misiniz?		H=10.29 p=0.01
Evet	122.31	
Hayır	128.82	
Ne evet ne hayır	191.92	
Soru 47: Kendinizi iyi hissetmediğiniz zaman ailenize karşı duygularınızı yansıtmaktan kaçınmak için kendinizi kısıtlar mısınız?		H=4.57 P=0.10
Evet	116.95	

Hayır	136.14	
Ne evet ne hayır	143.24	
Soru 48: Çocuğunuza gösterdiğiniz tutum ve davranışların değişiklik gösterdiğini düşünüyor musunuz?		U=16453 Z=-0.75 P=0.46
Evet	182.06	
Hayır	190.40	

Tablo XXVIII'te CGPQ total ile psikotarih temelli çocuk yetiştirme stilleri soruları arasındaki ilişki verilmiştir. Soru 22'ye verilen cevaplar arasında CGPQ total ortalamasına göre anlamlı farklılık vardır($p<0.001$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için ikili karşılaştırmalar yapılmıştır. Buna göre çocukları ile "haftada birkaç kez ya da daha az" oynayan annelerin genel ebeveynlik puanları "günde bir defa" oynayan annelerden($p=0.004$) ve "günde birkaç kez ve daha fazla" oynayan annelerden ($p<0.001$) daha düşüktür. Soru 36'ya verilen cevaplar arasında CGPQ total ortalamasına göre anlamlı farklılık vardır($p=0.03$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için ikili karşılaştırmalar yapılmıştır. Buna göre soru 36'ya "ne evet ne hayır" cevabını veren annelerin genel ebeveynlik puanları "evet" cevabını veren annelerden($p=0.03$) daha düşüktür. Soru 37'ye verilen cevaplar arasında CGPQ total ortalamasına göre anlamlı farklılık vardır($p=0.01$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için ikili karşılaştırmalar yapılmıştır. Buna göre soru 37'ye "ne evet ne hayır" cevabını veren annelerin genel ebeveynlik puanları "evet" cevabını veren annelerden ($p=0.004$) ve "hayır" cevabını veren annelerden ($p=0.01$) daha yüksektir.

Tablo XXXIV: Regresyon Analizi Sonucu Oluşturulan Modeller

Model 1	**Standartlaştırılmamış Katsayılar**		**Standartlaştırılmış Katsayılar**	**t**	**p**
	B	**St. Hata**	**Beta**		
Sabit	58,127	5,186		11,209	,000
CGPQ Total	-,140	,040	-,178	-3,472	,001
F=12,06	p=0,001				
R=0,178	R^2 =0.032				

Model 2	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t	p
	B	St. Hata	Beta		
Sabit	49,120	3,377		14,544	,000
CGPQ_Total	,322	,026	,537	12,238	,000
F=149,762	p=,000				
R=0,537	R^2=0.288				

Model 3	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t	p
	B	St. Hata	Beta		
Sabit	136,094	2,783		48,909	,000
CTQ-218 Total	-,178	,059	-,156	-3,034	,003
F=9,206	p=0.003				
R=0.156	R^2=0.024				

Model 4	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t	p
	B	St.Hata	Beta		
Sabit	135,616	1,936		70,037	,000
Duygusal İstismar	,316	,306	,079	1,034	,302
Fiziksel İstismar	-,503	,291	-,121	-1,724	,085
Duygusal İhmal	-,323	,137	-,155	-2,366	,019
Cinsel İstismar	-,301	,243	-,070	-1,241	,216
F=4,774	p=0.001				
R=0.222	R^2=0.049				

Tablo XXXIV'te çalışmanın temel değişkenlerine yönelik gerçekleştirilen regresyon analizi yer almaktadır. Model 1'de bağımlı değişken DİPÖ nedensel alt ölçeği, bağımız değişken ise CGPQ ölçeği puanı seçilerek lineer regresyon analizi yapılmıştır. ANOVA'ya göre oluşturulan model anlamlıdır (p=0.001). CGPQ, DİPÖ nedenselin toplam varyansının %3.2'sini açıklamaktadır. Regresyon sonucuna göre CGPQ'daki bir birimlik artış DİEP nedenselde 0.14 birimlik bir azalışa sebep olmaktadır(p=0.001). Oluşturulan model: DİEP nedensel= 58.13-0.14*CGPQ

Model 2'de bağımlı değişken DİPÖ önleyici alt ölçeği, bağımız değişken ise CGPQ ölçeği seçilerek lineer regresyon analizi yapılmıştır. ANOVA'ya göre oluşturulan model anlamlıdır(p<0.001). CGPQ, DİPÖ önleyicinin toplam varyansının %29 'unu açıklamaktadır. CGPQ'daki bir birimlik artış DİEP önleyicide 0.32 birimlik bir artışa sebep olmaktadır (p<0.001). Oluşturulan model: DİEP önleyici= 49.12+0.32*GEA

Model 3'te bağımlı değişken CGPQ ölçeği, bağımsız değişken ise CTQ-28 ölçeği seçilerek lineer regresyon analizi yapılmıştır. ANOVA'ya göre oluşturulan model anlamlıdır(p=0.003). CTQ-28, CGPQ'nun toplam varyansının %2.4'ünü açıklamaktadır. Bağımsız değişken istatistiki olarak anlamlı olduğu için CTQ-28'deki bir birimlik artış CGPQ'da 0.18 birimlik bir azalışa sebep olmaktadır(p=0.003).

Model 4'te bağımlı değişken CGPQ ölçeği, bağımsız değişken ise CTQ-28 alt ölçeklerinden CGPQ ile ilişkili alt ölçeklerdir. ANOVA 'ya göre oluşturulan model anlamlıdır(p=0.001). CTQ alt ölçekleri, CGPQ'nun toplam varyansının %4.9'unu açıklamaktadır. Duygusal ihmaldeki bir birimlik artış GEA'da 0.32 birimlik bir azalışa sebep olmaktadır(p=0.02). Oluşturulan model: CGPQ=135.62+0.32*Duygusal İstismar-0.50*Fiziksel İstismar-0.32*Duygusal İhmal-0.30*Cinsel İstismar

5. TARTIŞMA

"Çocukluk Çağı Travması Bildiren Annelerin Kendi Çocuklarına Olan Duygusal İstismar Potansiyeli ve Çocuk Yetiştirme Stilleri Açısından Değerlendirilmesi" başlıklı İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmanın temel amacı çocukluk çağı travmaları bildiren annelerde, benimsedikleri çocuk yetiştirme stilleri ve duygusal olarak istismar etme potansiyellerini arasındaki ilişkiyi değerlendirmektir. Çalışmaya İstanbul'da ikamet eden, en az bir çocukluk çağı travması bildiren ve en az 0-3 yaşlarında çocuğu olan 372 anne katılmıştır. Çalışmasının bu bölümünde araştırmada kullanılan psikometrik ölçme araçları ve görüşme formundan elde edilen bulgular adli bilimler literatürü çerçevesinde tartışılmaktadır.

Çalışmanın ilk hipotezi "*Annelerin çocukluk çağı ruhsal travmaları ile çocuklarını duygusal istismar etme potansiyelleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.*" büyük oranda doğrulanmıştır. Katılımcıların CTQ-28 toplam puanı ve cinsel istismar alt boyutu hariç diğer çocukluk çağı travmaları ile DİPO alt boyutları arasında istatistiksel açıdan düşük düzeyde anlamlı ilişki vardır (Bkz. Tablo XXII). Çocukluk çağı ruhsal travmalarına sahip annelerin kendi çocuklarını da travmatize ettiği alan yazıda kabul gören ve üzerine pek çok çalışma yapılan bir konudur (deMause, 1977; 1982; 1999; Derin, 2018; Özgen, 2017; Öztürk, 2003; 2016; 2020a; 2020b; Şar, 2018). Adli bilimler ve adli tıp açısından çocukluk çağı travmaları duygusal, fiziksel, cinsel istismar ve ihmal olmak üzere dört başlık altında incelenmektedir. Duygusal istismar en yaygın görülen ve diğerlerine eşlik eden istismar türüdür (Polat, 2017). Bu araştırmada annelerin 166'sı (%44.6) çocukluklarında duygusal istismara, 345'i (%92.7) ise duygusal ihmale uğradıklarını bildirmiştir (Bkz. Tablo XXVII). Annelerin ikili, üçlü, dörtlü ve beşli travmalarında en çok rastlanan istismar türleri yine duygusal ihmal ve duygusal istismar olmuştur. Dinleyici ve Dağlı (2016) yaptıkları çalışmada

geçmişlerinde istismar ya da aile içi şiddet öyküsü bulunan ebeveynlerin çocuklarını daha çok duygusal istismar ettiğini ifade etmişlerdir. Çocukluğunda ihmal ve istismara maruz kalmış kişilerin sosyal ve iletişim becerilerinin zayıf olduğu, duygusal bağ ve yakın ilişki kurmakta zorlandıkları, daha çok çatışmalı ilişkiler kurdukları ve yoğun bir şekilde öfke ve istismar davranışları gösterdikleri belirtilmektedir (Kaplan vd. 1999; Mitchell, 2005). Disfonksiyonel aile dinamiklerinin sık yaşantılandığı süreç içerisinde annelerin kendi çocuklarına karşı da çatışmalı ve istismara yönelik bir ilişki kuracakları vurgulanmaktadır (Buser ve Hackney, 2012; Wright, Crawford ve Del Castillo, 2009; Yenibaş & Şirin, 2007). Annelerin duygusal istismar sayılmayan ama duygusal istismara benzeyen davranışları duygusal istismar potansiyeli olarak kavramsallaştırılmıştır. Travmatik yaşantısı olan anneler, geçmiş olumsuz deneyimlerinin psikolojik etkilerini çocuklarına yansıtma ihtimali taşıdıkları için evlatlarını duygusal istismar etme potansiyeli taşımaktadır (Derin, 2018; Kanak & Pekdoğan, 2020; Öztürk, 2020a).

Travmaya maruz kalan ebeveynlerde çalışmamızda olduğu üzere daha tutarsız ya da şiddet odaklı çocuk yetiştirme stillerinin kullanıldığı ve annelerin çocuklarını özellikle duygusal istismar etme potansiyelinin bulunduğu hatta onları hem duygusal hem de fiziksel olarak travmatize ettiklerine dair son onlu yıllarda çok sayıda psikotravmatoloji nicel araştırma yapılmaya devam etmektedir (Cohen, 2019; Derin, 2018; Derin & Öztürk, 2018; Öztürk, 2003; 2020a; 2020b; 2021). Erken yaşta başlayan kronik çocukluk çağı travmaları, bireylerde her ne kadar bilinç kesintileri yaratsa da travmatik yaşantıların kuşatıcı etkilerinden kurtulabilmek oldukça güçtür. Öztürk (2020a; 2020b), olumsuz yaşam deneyimleriyle eşlenik olan dissosiye edici zihinden uzaklaştırılmak istenen anıların tekrar tekrar istemsizce hatırlanarak bireylerin neredeyse bütün zamanlarını işgal etmesini "travmatik yaşantıların domino etkisi" olarak tanımlamaktadır. Bu domino etkisi aslında örseleyici anılardan uzaklaşmak amaçlı başarısız bir psikopatolojik süreçtir ki bu başarısız

psikopatolojik süreç, dissosiyatif savunmalarla birlik-te bireyi “travmatik girdap”a hapseder. Ebeveynlerin nötralize ya da proses edemediği kronik ve olumsuz yaşam deneyimleri, bir “dominatik ruhsal travma”olarak yeni nesle aktarılır ve bu travmatik yaşantılar nötralize edilene kadar kuşaklararası geçiş göstermeye devam eder (Derin & Öztürk, 2020; Öztürk, 2020a; 2021).

Kuşaklararası travma geçişi ekseninde yapılan çalışmalar; ebeveynleri tarafından istismar ve/veya ihmale maruz kalan çocukların yetişkin olduklarında kendi evlatlarına yönelttikleri bu öğrenilmiş istismarcı tutum ve davranışlar aracılığıyla onları duygusal açıdan örseleyerek dissosiye ettiklerini göstermektedir. Kuşaklararası travma geçişi ile ilgili yapılan boylamsal bir çalışmada, çocukluk çağı travmalarının, annelerin yanlış çocuk yetiştirme stillerini benimsemesi sürecinde temel bir yordayıcı olduğu ortaya çıkmıştır. Diğer bir ifadeyle çocukluk çağı travmaları olan ebeveynlerin çalışmamızın bulguları ile paralel olarak, oldukça katı, şiddet odaklı ve inisiyatifsiz çocuk yetiştirme stillerini benimsediklerini ve uyguladıklarını net olarak söyleyebilmek mümkündür. Bu doğrultuda olumsuz yaşam deneyimleri olan ebeveynler, bir kontrol ve yönetme odağında kendi evlatlarında “travmatize ve dissosiye edici” çocuk yetiştirme stillerini benimseyerek travmaların benzer oranlarda kuşaklararası geçiş göstermesi sürecinde majör bir rol üstlenmektedirler (Newcomb & Locke, 2001; Bartlett, Kotake, Fauth, & Easterbrooks, 2017; Öztürk & Derin, 2020).

Çalışmanın ikinci hipotezi “*Annelerin çocukluk çağı ruhsal travmaları ile çocuklarına yönelik duygusal istismarı önleyici tutum ve davranışları arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır.*” büyük oranda doğrulanmıştır. Katılımcıların CTQ-28 toplam puanı ve cinsel istismar alt boyutu hariç diğer çocukluk çağı travmaları ile DİPO Önleyici alt boyutu arasında istatistiksel açıdan negatif ve düşük düzeyde anlamlı ilişki vardır (Bkz. Tablo XXII). Buna göre annelerin çocukluk çağı travmaları puanları ne kadar düşükse duygusal istismarı önlemeye yönelik tutum ve davranışları da o denli yüksektir. Bu bulgulara göre çocukluk

çağında duygusal ve fiziksel açıdan daha az istismar ve ihmal deneyimleyen anneler, kendi çocuklarına karşı daha fazla duygusal istismarı önleyici tutum ve davranışları göstermektedir. İkinci hipotezimizle paralel olarak duygusal istismara neden olan annenin benimsediği ve uyguladığı çocuk yetiştirme stillerinden özellikle reddetme, tehdit etme, potansiyelinin üzerinde beklenti içinde olma, duyarsızlık, aşağılama, şımartma, çocukları arasında ayrım yapma, tutarsız ve kararsız davranma yönelimli araştırmalar bulunmaktadır (Cohen, 2019; Cüceloğlu, 1999; Derin, 2018; Polat, 2017; Öztürk, 2020a; 2021).

Çalışmamızda çocukluk çağı travması bildiren annelerin Psikotarih Temelli Çocuk Yetiştirme Soruları'ndaki duygusal istismara yönelik sorulara verdikleri cevaplara göre çocuklarına vurduklarını, dayak attıklarını ya da dayak atmakla tehdit ettiklerini, çocuklarına yönelik tutum ve davranışlarında tutarlılık ve kararlılık gösteremediklerini, çocuklarının her istediğini aldıklarını, sinirli ya da öfkeli olduklarında bu duyguları çocuklarına yansıttıklarını, üzgün olduklarında duygularını yansıtmaktan kaçındıklarını bildiren anneler bu tutum ve davranışları göstermediğini bildiren annelere göre daha büyük çoğunluktadır. Bunun yanında çocuklarına tuvalet eğitimi verirken cezalandırma ya da ayıplama yapmadığını, çocuğunu hayalet, şeytan gibi varlıklarla korkutmadığını, kız ve erkek çocukların yetiştirilmesinde farklılık göstermediğini, çocuğuna gün içerisinde çok fazla dokunduğunu, sarıldığını, öptüğünü, çocuğunun başarısız olduğu ya da üzgün olduğu durumlarda çocuğunu rahatlattığını ve motive ettiğini, çocuğunun bağımsız olma, keşfetme ve sorunlarını paylaşma ihtiyaçlarını desteklediğini ve çocuklarına karşı tutarlılık ve kararlılık gösterdiğini bildiren anneler, bu tutum ve davranışları daha az gösterdiğini ya da hiç göstermediğini bildiren annelere göre daha büyük çoğunluktadır (Bkz. Tablo VII-XVII). Bu bulgulara bakıldığında annelerin bir yandan istismar tutum ve davranışları gösterirken bir yandan da istismarı önleyici tutum ve davranışları gösterdikleri görülmektedir. Ancak çocuğu tehdit etme, çocuğa karşı tutum ve davranışlarda kararlılık gösterememe, çocuğun her istediğini alma/yapma ve

annenin öfke ve sinir gibi duyguları çocuklarına yansıtması dışında çoğu duygusal istismara denk gelen soruda anneler daha olumlu ebeveynlik stiline sahip cevaplar vermiştir. Hipotezimizi destekler nitelikteki diğer bulgulara göre anneler duygusal istismar sayılan davranışların çoğunda önleyici tutum izlemiş ve olumlu ebeveynlik stilleri göstermiştir. Ancak dolaylı olarak duygusal istismara sebep olabilecek, vurma ve dövme gibi istismar davranışlarını da göstermişlerdir. Duygusal istismar çalışmamızda olduğu gibi, tüm istismar çeşitlilerine belirli oranda eşlik etmektedir. Fiziksel istismar ve ihmal olgularının % 90'ında duygusal istismar ve ihmal de saptanmıştır (Claussen & Crittenden, 1991; Şahiner, Yurdakök & Kavak, 2001). DİPÖ nedensel puanlarının yüksek çıkmasının sebebinin annelerin daha çok dolaylı yoldan duygusal istismar potansiyeli taşıyan davranışları olduğu düşünülmektedir. Bu bulgular aynı zamanda deMause'un (1982) ortaya koyduğu günümüze denk gelen yardım edici evredeki ebeveynlik stilleriyle uymaktadır. Öztürk'ün (2021) geliştirdiği ve önerdiği yol gösterici evredeki doğal ve rehberlik ebeveynlik stili de hem duygusal istismar etme potansiyelini önleme hususunda ebeveynlerin önemli bir payı olduğunu söylemekte hem de tüm travmatik yaşantılara karşı anne-babanın koruyucu rolüne vurgu yapmaktadır.

Çalışmanın üçüncü hipotezi "*Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği toplam puanı ile Kapsamlı Genel Ebeveynlik Anketi toplam puanı arasında istatistiksel açıdan negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.*" doğrulanmıştır. Katılımcıların Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği toplam puanı ile Kapsamlı Genel Ebeveynlik Anketi toplam puanı arasında istatistiksel açıdan negatif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki bulunmuştur (Bkz. Tablo XXIII). Çocukluk çağı travmalarına sahip annelerin kendi çocuklarını örseleyici tutumlarla yetiştirdikleri bilinmektedir (DeMause, 1998; van der Kol, 1987, 2016; Derin ve Öztürk, 2018; Öztürk, 2021). Çocukluğunda istismar ve ihmal yaşantısı olan ebeveynler çocuklarına karşı daha katı, baskın ve otoriter tutumlar göstermektedir (Dengizek, 2015; Özgen, 2017). Dengizek'in (2015) çalışmasında çocukluğunda duygusal ihmale uğramış annelerin aşırı koruyucu, baskıcı

ve disiplinli tutumlar sergiledikleri belirtilmiştir. Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği ile Kapsamlı Genel Ebeveynlik Anketi ölçeği arasındaki regreasyon analizine bakıldığında CGPQ ölçeğinin bağımlı, CTQ-28 ölçeğinin bağımsız olduğu iki model oluşturulmuştur ve her iki modelin de anlamlı olduğu saptanmıştır (Bkz. Tablo XXVIII). Bu modellere göre katılımcıların Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği toplam puanı, Kapsamlı Genel Ebeveynlik Anketi toplam puanını anlamlı bir şekilde yordamaktadır.

Öztürk'e (2021) göre, bu doğrultuda çalışmamızla ilişkili olarak travmatik yaşantılar ve disfonksiyonel ailelerin yanlış çocuk yetiştirme stilleri, insanların çocukluğundan yaşlılığına kadar uzanan hayatının tamamı üzerinde olumsuz ve belirli oranda kalıcı ruhsal etkiler ortaya çıkartabilmektedir. Olağan ve optimal fonksiyonel dinamiklerle karakterize olan bir süreçte aile; bilginin, nezaketin, saygının, liyakatin, sadakatin, geleneğin ve olumsuz yaşam olaylarının negatif doğalı etkilerinin üstesinden başarıyla gelebilme stratejilerinin anne-babalardan çocuklara aktarıldığı ya da öğretildiği toplumun en önemli ve en değerli ajanıdır. Ebeveynler tarafından aktarılan kuşaklararası deneyimler ve psikotoplumsal dinamikler, hem pozitif hem de negatif yönde olabilmektedir (Öztürk, 2020a; 2021).

Çocukların aile içerisinde ve dışarısında seyreden olumsuz yaşam olayları karşısındaki baş etme stillerini etkin bir şekilde kullanabilmeleri, empatik karşılıklılıklarının sağlanabilmesi, güven odaklı iletişim şekillerinin yapılandırılabilmesi ve aşırı uyaranlara ya da uyaran azlığına karşı optimal uyaran seviyesini koruyabilmeleri pozitif dinamiklerken, erken yaşta başlayan kronik çocukluk çağı travmalarının ve şiddet odaklı yanlış çocuk yetiştirme stillerinin büyük oranda değişim göstermeden kuşaklar arasındaki varlanışını sürdürmeleri, asimetrik iç sistemin: aile yapısının kutuplaşması, istismarcıya bağlanılması, istismarcıyla identifikasyon kurulması, yakın ilişki paternlerinde dissosiyatif kaosların yaşantılanması ve disfonksiyonel bir yönelimle aile içinde genellikle çocukların kurban seçilmesi ise negatif dinamiklerdir. Bu negatif dinamiklerle karakterize olan kuşaklararası

travma geçişi ile kuşaklararası patoloji aktarımı, kronik olumsuz yaşam olaylarıyla en yakın ilişkiyi gösteren başta dissosiyatif bozukluklar ve travma sonrası stres bozukluğu olmak üzere birçok psikiyatrik tanının nesiller boyunca deneyimlenmesini olanaklı kılmaktadır (Öztürk, 2020a; 2020b; 2021).

Çalışmanın dördüncü hipotezi *"3-6 Yaş Çocuğa Sahip Ebeveynlere Yönelik Duygusal İstismar Potansiyeli Ölçeği alt ölçek puanları ile Kapsamlı Genel Ebeveynlik Anketi toplam puanı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişi vardır."* doğrulanmıştır. Katılımcıların Kapsamlı Genel Ebeveynlik Anketi toplam puanı ile 3-6 Yaş Çocuğa Sahip Ebeveynlere Yönelik Duygusal İstismar Potansiyeli Ölçeği nedensel alt ölçeği ile istatistiksel açıdan negatif, önleyici alt ölçeği ile ise pozitif yönde anlamlı ilişki vardır (Bkz. Tablo XXII). Ebeveynin tutum ve davranışlarının çocuklar üzerinde yarattığı etkiye dair yapılan çalışmalar, çocuğu destekleyen, koruyan, sevgi ve saygı gösteren ebeveynlik stillerinin, çocuğu örseleyen, yok sayan, sömüren, sevgi ve saygıdan mahrum eden ebeveynlik stillerine göre çocuk üzerinde belirgin bir biçimde daha az travma yaratmaktadır (Aydoğdu & Dilekmen, 2016; Benzies, Keown & Magill-Evans, 2009; Huntsinger & Rose, 2009; Kahraman & Çubukçu, 2019). Bu çalışmamızda olduğu gibi çocuklarına karşı doğru ve destekleyici çocuk yetiştirme stillerine sahip annelerin duygusal istismar etme potansiyelleri daha düşük oranda görüldüğü, farklı araştırma bulguları tarafından net olarak ortaya konulmaktadır (Cohen, 2019; Derin, 2018; Kanak & Pekdoğan, 2020). Katılımcıların Kapsamlı Genel Ebeveynlik Anketi ile 3-6 Yaş Çocuğa Sahip Ebeveynlere Yönelik Duygusal İstismar Potansiyeli Ölçeği arasındaki regreasyon analizine bakıldığında DİPÖ nedensel alt ölçeğinin bağımlı, CGPQ ölçeğinin bağımsız olduğu (Model 1) ve DİPÖ önleyici alt ölçeğinin bağımlı, CGPQ ölçeğinin bağımsız olduğu (Model 2) iki adet model oluşturulmuş ve modellerin anlamlı olduğu saptanmıştır. Buna göre annelerin duygusal istismar etme potansiyeli ve duygusal istismarı

önleyici tutum ve davranışlarının puanları, genel ebeveynlik puanlarını anlamlı bir şekilde yordamaktadır (Bkz. Tablo XXVIII).

Çalışmamızda, DİPÖ önleyici ve DİPÖ nedensel alt puanları ile Psikotarih Temelli Çocuk Yetiştirme Soruları arasındaki ilişkiye bakıldığında genç annelerin DİPÖ önleyici puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo XV-XVI). DİPÖ önleyici alt puanı yüksek olan anneler çocuklarıyla daha fazla vakit geçirmekte, oyun oynamaktadır. DİPÖ nedensel alt puanları yüksek olan anneler için ise tam tersi durum söz konusudur. Çocuğuna vurduğunu, dövdüğünü ya da dövmekle tehdit ettiğini ve çocuklarına karşı tutarlı ve kararlı tutum ve davranışlar içinde olmadığını söyleyen annelerin DİPÖ önleyicilik puanları bu tutum ve davranışları göstermediklerini söyleyen annelerden daha düşüktür, DİPÖ nedensellik puanları ise daha yüksektir. Öztürk'e (2018; 2020a; 2020b; 2021) göre bu doğrultuda yol gösterici moda sahip rehber ebeveynlik stilindeki anne ve babalar, çocuklarını hem olası tüm travmatik yaşantılardan korumalı hem de bu gibi negatif yaşantılarla ilgili baş edebilme tekniklerini öğretebilmelidirler. Çocukları hakkındaki sezgilerini, içgörülerini ve tahminlerini en iyi şekilde kullanabilen doğal ve empatik yaklaşım stilleriyle çocukları arasında güven temelli duygusal karşılılıklarıyla onlara sahip oldukları bilgi ve yaşam tecrübeleri ile en iyi şekilde yol gösterebilecek ve optimal düzeydeki temel kural ve beklentilere sahip olan doğal ve rehber ebeveynlik stili yakın zamanda en tercih edilen ebeveynlik stillerinden biri olacaktır.

Çalışmanın beşinci hipotezi "*Annelerin çocukluk çağı ruhsal travmaları ile "kontrol etme" ve "fiziksel disiplin uygulama" çocuk yetiştirme stilleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır."* kısmi olarak doğrulanmıştır. Katılımcıların CTQ-28 toplam puanı ile CGPQ ölçeği "fiziksel disiplin uygulama" alt boyutu arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunmaktayken, "kontrol etme" alt boyutu ile anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir (Bkz. Tablo XXIII). Fiziksel disiplin ebeveynlerin çocuklarını travmatize etme ve bedensel hasar

verme yoluyla terbiye etme tutum ve davranışlarıdır. Çocuğun ihtiyaç duyduğu sevgiyi, ilgiyi vermeme, çocuğu reddetme, tehdit etme, yetersiz ve değersiz hissettirme gibi tutum ve davranışlar da duygusal travma olarak adlandırılmaktadır (Myers, Berliner, Briere, Hendrix, Reid, ve Jenny, 2002). Duygusal travmaya maruz kalan her çocuk fiziksel travmaya maruz kalmamaktayken, fiziksel açıdan istismar edilen her çocuk büyük oranda duygusal olarak da istismar edilmektedir (Bilir, Arı, Dönmez, Atik, & San, 1991). Fiziksel disiplin yöntemlerini kullanan ebeveynlerin büyük çoğunluğunun kendi çocukluğunda da fiziksel disiplin yöntemleriyle yetiştirildiği ifade edilmektedir (Green, 1979). Travmatik geçmişi olan anneler, çocuklarını olumsuz yaşam deneyimlerinden korumak adına daha katı çocuk yetiştirme stilleri kullandığı bu çalışmamızın öne çıkan bulgularından biri olmaktadır.

Çalışmamızın bulguları ile paralel olarak Qasem ve arkadaşları (1998) ile Öztürk (2020a) annelerin travmatik özgeçmişlerinin yanı sıra evdeki çocuk sayısı arttıkça sert cezalandırma stillerinin arttığını ortaya koymuştur. Tahiroğlu ve arkadaşlarının (2009) araştırmasında çok çocuklu ebeveynlerin daha fazla fiziksel şiddete başvurduğu tespit edilmiştir. Aynı araştırmaya göre yaşı küçük anneler henüz yeterli ebeveynlik deneyimine sahip olmadıkları için daha çok fiziksel disiplin yöntemlerine başvurmaktadır. Wade ve Kendler (2001) eğitim düzeyleri düşük annelerin daha fazla fiziksel şiddet uyguladıklarını ortaya koymuştur. CGPQ Fiziksel disiplin alt ölçeği ile psikotarih temelli çocuk yetiştirme stilleri soruları arasındaki ilişkiye bakıldığında çok çocuklu ailelerde ve eğitim seviyesi düşük annelerde fiziksel disiplin ebeveynlik stilinin daha çok kullanıldığı; fiziksel disiplin stiline sahip annelerin bu stile sahip olmayanlara göre çocuklarına daha çok vurduğu, çocuklarını daha çok dövdüğü ve dövmekle tehdit ettiği, çocuklarıyla daha az oyun oynadıkları ve çocuklarına yönelik tutum ve davranışlarda daha az kararlılık gösterdikleri ortaya koyulmuştur (Bkz. Tablo XXVII).

Anne babaların destekleyici tutumları çocuğun gelişimine katkı sağlarken katı ve baskıcı tutumları ise onlar üzerinde psikolojik açıdan zarar verici bir işlev görebilmektedir .(Aslan, 1992; Çağdaş, 2003). Çocuklar üzerinde sıkı bir kontrol kuran ebeveynler çocuğun davranışlarını kendi kurallarına göre düzenler ve çocuktan sorgusuz bir şekilde bu kurallara uymasını bekler. Anne-çocuk arasında sevgi ve şefkat üzerine kurulu bir iletişim olmadığında, özellikle duygusal travmalar çocuklar tarafından deneyimlenebilmektedir. (Ogelman & Onder, 2011). Annelerin çocuklar üzerinde kurduğu kontrol ya da destekleyici tutum çoğu zaman kendilerinin sıkı bir kontrolle ya da desteklenerek büyütülmüş olmalarındandır (Derin, 2018). CGPQ destekleme alt ölçeği ile DİPÖ Önleyici alt ölçeği arasında pozitif; DİPÖ Nedensel alt ölçeği arasında ise negatif ilişki, ebeveynlerin destekleyici tutum ve davranışlarının duygusal istismar davranışlarını engellediği ve duygusal istismar potansiyelini düşürmesi şeklinde yorumlanabilmektedir (Ertaş, 2020; Kanak & Pekdoğan; Şenol, 2021). Bununla birlikte araştırmamızda annelerin kontrol etme ebeveynlik stiliyle hem DİPÖ Nedensel hem de DİPÖ Önleyici arasında pozitif ve anlamlı ilişkinin bulunması, (Bkz. Tablo XXVIII) hem duygusal istismar potansiyeli yüksek derecede olan annelerin hem de duygusal istismar ve ihmali önleyici tutum ve davranışlara sahip annelerin kontrol etme stilini kullandıklarını göstermektedir. Bu bulgu beklenilenin aksi yönde bir bulgu olmasının yanı sıra Öztürk'ün (2021) geliştirdiği "Yol Gösterici Evre" ve "Doğal ve Rehber Ebeveynlik Stili" ile belirli ölçüde eşleniktir. Doğal ve rehber ebeveynlik stilini benimseyen bir anne, hem çocuğuna olağan hayatın dinamikleriyle örtüşen bir yol göstermekte hem de onun psikososyal gelişimine destek olmaktadır. Aynı zamanda bu ebeveynlik stilini benimseyen anneler, çocuğunu optimal düzeyde kontrol eder ve onu dışarıdan gelen travmatik tehditlere korumaktadır (Öztürk, 2020a; 2021). Araştırmamızda da annelerin çoğunluğu çocuklarına yönelik destekleyici tutumlar göstermekte (Bkz. Tablo XII) ve kontrol etme ebeveynlik stilini kullanmaktadır (Bkz. Tablo XXVIII- Tablo XXIX). deMause (1977; 1982) çocuk yetiştirme

stillerinin tarihsel gelişimini açıklamak için ortaya koyduğu psikojenik evrelerin birbirini takip etmediğini, her evrede bir önceki evreye ait ebeveynlik stillerinin ruhsal izlerinin olabileceğini ve bugün dahi tarihin ilk dönemlerinde kullanılan çocuk yetiştirme stillerinin görülebileceğini ifade etmiştir. Çalışmamızda bulgulara göre, çocukluk çağı travması bildiren annelerin hem destekleyici hem kontrol edici hem de fiziksel disiplin ebeveynlik stillerini bir arada kullanması deMause'un psikotarih çalışmalarıyla paralellik göstermektedir. Bulgulara göre anneler bir yandan kendi çocukluklarına ait travmaların ruhsal izlerini çocuklarına yansıtırken diğer yandan evlatlarını kendi çocukluklarına göre daha olumlu ve destekleyici ebeveynlik stilleriyle yetiştirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır (Bkz. Tablo VII-X-XI–XII–XXVIII – XXIX).

Çalışmanın altıncı ve son hipotezi "*Annelerin duygusal istismar etme potansiyelleri nedensel alt boyutu ile "katılım" "gözetleme" ve "destekleme" çocuk yetiştirme stilleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.*" doğrulanmıştır. Katılımcıların, DİPO nedensel alt ölçeği ile CGPQ "katılım" "gözetleme" ve "destekleme" alt ölçekleri arasında istatistiksel açıdan pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur (Bkz. Tablo XXII). Çocuğuyla vakit geçiren ve ona zaman ayıran anneler, çalışmamızda olduğu gibi çocuklarını daha pozitif yaklaşımlarla yetiştirmekte ve gelişimlerine destek olabilmektedir (Yavuzer, 2001; Yörükoğlu, 2007; Yurduşen, 2016). Çocuklarını tanıyan, nerde ne yaptıklarının farkında olan, onların duygularını anlayan annelerin evlatlarına olan duygusal bağlılığı fazladır. Bu duygusal bağlılığa verdikler değer ile çocuklarını örseleyici tutum ve davranışlardan, çocuklarını daha az tanıyan ve gözeten annelere göre daha fazla kaçınırlar (Çağdaş, 2003; Tahiroğlu ve ark., 2009; Tunç & Tezer, 2006; Yavuzer, 2001). Annelerin sahip olması gereken doğru çocuk yetiştirme stillerinden biri de desteklemedir. Annenin çocuğunu desteklemesi çocuğun benlik saygısını ve psikolojik sağlamlığını artırır. Anneleri tarafından desteklenen çocuklarda, akademik başarısızlıklar, psikiyatrik bozukluklar, davranış sorunları ve madde bağımlılığının

görülme sıklığı daha düşük oranlardadır (Bilgin, 2019; Gander & Gardiner, 2010; Kandır & Alpan, 2008; Özbaran vd., 2009). Bu hipotezi değerlendirebilmek amacıyla annelere uygulanan DİPO ve CGPQ ölçeklerinin birbirleriyle ilişkilerinin analizi sonucunda DİPÖ önleyici ile CGPQ "katılım" ,"gözetleme" ve "destekleme" alt ölçekleri arasında pozitif yönlü, "kontrol" ve "fiziksel disiplin" alt ölçekleri arasında negatif yönlü ilişki bulunmuştur. DİPÖ nedensel ve CGPQ "katılım", "gözetleme", "destekleme" ve "kontrol" alt ölçekleri arasında negatif ilişki, "fiziksel disiplin" arasında ise pozitif ilişki bulunmuştur (Bkz. Tablo XXII).

Çocukluk çağı travmaları, ebeveynlik stilleri ve duygusal istismar potansiyelleri çalışmalarında annelerin özellikleri yaş, eğitim seviyesi ve çocuk sayısı gibi değişkenler açısından incelenmektedir. Genç yaştaki annelerin, yaşı büyük annelere göre çocuklarını daha fazla ihmal ve istimar ettiği ifade edilmektedir (Altıparmak, 2013; Bilir vd.,1991; Hancı, 2002; TAYA, 2008; Wardsword, vd., 1984; Yörükoğlu, 1992). Pekdoğan (2016) çalışmasında annelerin yaşının istismar potansiyellerini yordadığına ulaşmıştır. Pekdoğan'a göre bunun sebebi annelerin yaşı ilerledikçe deneyim kazanması ve daha doğru ve destekleyici çocuk yetiştirme stillerini benimsemesidir. Şenol (2020) araştırmasında atipik gelişim gösteren çocuklarının annelerden yaşı 41 ve üzeri olanların DİPÖ Önleyici puanlarının yaşı daha genç olan annelere göre yüksek olduğunu saptamıştır. deMause'a göre (1982) çocuk yetiştirme stilleri nesiller arası aktarılırken gittikçe daha iyi hale gelmektedir ve bugünün çocuk yetiştirme stilleri bu zamana kadarki en iyi noktadadır. Çalışmada genç annelerin genel ebeveynlik ve DİPÖ önleyici puanlarının 46 yaş ve üzeri annelere göre daha yüksek olması çocuk yetiştirme stillerinin bir önceki kuşağa göre iyileştiği şeklinde yorumlanabilmektedir (Derin & Öztürk, 2018; Öztürk, 2020). Çok çocuklu kalabalık ailelere sahip annelerin çekirdek ailelere sahip annelere göre daha fazla istismar ve ihmal tutum ve davranışları

gösterdikleri bilinmektedir (Polat 2018; Altıparmak vd., 2013; Hancı, 2002, TAYA 2018; Tıraşçı & Gören, 2007).

Uygulanabilir ve etkin çocukluk çağı travmaları önleme politikaları öneren psikotarihe göre birey ile toplum arasındaki bağı kuran aracı unsur, toplumun bir parçası olan anne ve babaların çocuk yetiştirme stilleridir. Travma ve dissosiyasyon alanında uzun yıllardır çalışmalar sonrasında yanlış çocuk yetiştirme stillerinin bireyin ruh sağlığı üzerinde travmatik yaşantılar ile karakterize negatif ruhsal etkiler yarattığı vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda Öztürk (2018/2020b)'ün geliştirdiği yol gösterici moda sahip rehber ebeveynlik stilindeki anne ve babalar, çocuklarını olası tüm travmatik yaşantılardan koruyarak onların ruhsal gelişimlerinin optimal düzeyde ilerlemesine destek olmalıdır. Rehber ebeveynlik stilinde anne ve babalar bir yol gösterici olarak hem aktif olmak hem de çocuğunun gelişme çağındaki yaşam stillerine uyum gösterebilir tarzda ve çocuklarını o dönemin olumsuz yaşam olaylarından korumak zorundadır. Öztürk'ün (2020b) önemle vurguladığı üzere artık durağan ebeveynlik stilleri ya da kriz aşamasında sadece uzmandan yardım bekleyen ebeveynlerin dönemi kapanmaktadır. Günümüzde çocuğun her gelişim döneminde yaşayacağı olumsuz yaşantılarla ilgili uzmanlık gerektirmeyen ilk krize müdahale tekniklerini ebeveynler bilinçli, doğru şekilde ve hızla uygulamak zorundadırlar.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada çocukluk çağı ruhsal travmları bildiren annelerin kendi çocuklarını duygusal istismar etme potansiyelleri ve çocuk yetiştirme stilleri açısından değerlendirilmiştir. Araştırmadan elde edilen temel bulgulara dayalı sonuçlar aşağıda yer almaktadır.

1. Annelerin çocukluk çağı ruhsal travmaları ile duygusal istismar etme potansiyelleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Annelerin çocukluk çağı ruhsal travmaları puanları arttıkça duygusal istismar etme potansiyelleri de artmaktadır.
2. Annelerin çocukluklarındaki duygusal istismar, fiziksel istismar, duygusal ihmal ve fiziksel ihmal yaşantıları ile kendi çocuklarını duygusal istismar etme potansiyelleri arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur.
3. Annelerin çocukluklarındaki cinsel istismar yaşantıları ile çocuklarını duygusal istismar etme potansiyelleri arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır.
4. Annelerin çocukluk çağı ruhsal travmaları ile duygusal istismarı önleyici tutum ve davranışları arasında negatif yönlü ilişki vardır. Annelerin çocukluk çağı ruhsal travmaları puanı arttıkça çocuklarını kendi duygusal istismarından koruyan tutum ve davranışları azalmaktadır.
5. Annelerin çocukluklarındaki duygusal istismar, fiziksel istismar, duygusal ihmal ve fiziksel ihmal yaşantıları ile kendi çocuklarını duygusal istismarı önleyici tutum ve davranışları arasında arasında negaif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur.
6. Annelerin çocukluklarındaki cinsel istismar yaşantıları ile kendi çocuklarını duygusal istismarı önleyici tutum ve davranışları arasında arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır.
7. Annelerin çocukluk çağı ruhsal travmaları ile katılım, gözetleme, destekleme çocuk yetiştirme stillerinin her biri ile arasında negatif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur.

8. Annelerin çocukluk çağı ruhsal travmaları ile kontrol etme çocuk yetiştirme stili arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.
9. Annelerin duygusal istismar potansiyelleri ile fiziksel disiplin ve kontrol ebeveynlik stilleri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur.
10. Annelerin duygusal istismarı önleyici tutum ve davranışları ile gözetleme, destekleme, katılım ve kontrol ebeveynlik stilleri arasnda pozitif yönlü ilişki bulunmuştur.
11. Kontol ebeveynlik stili ile annelerin hem duygusal istismar potansiyeliyle hem de duygusal istimarı önleyici tutum ve davranışlar arasında pozitif yönlü ilişki bulunmuştur.

"Çocukluk Çağı Travması Bildiren Annelerin Kendi Çocuklarına Olan Duygusal İstismar Potansiyeli ve Çocuk Yetiştirme Stilleri Açısından Değerlendirilmesi" başlıklı İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmanın temel amacı, daha önce belirtildiği üzere çocukluk çağı travmaları bildiren annelerde, benimsedikleri çocuk yetiştirme stilleri ve duygusal olarak istismar etme potansiyellerini arasındaki ilişkiyi değerlendirmektir. Travmatize annelerin kendi çocukları üzerindeki duygusal istismar etme potansiyelinin ve uyguladığı çocuk yetiştirme stillerinin geniş bir örneklemde çalışıldığı adli bilimlerle ilgili olarak yapılandırılan temel çalışmalardan biri olan yüksek lisans tezimizin, bu konuda gerçekleştirilecek yeni bilimsel çalışmalara öncülük edeceği düşünülmekte olup, çalışmamızın bulguları doğrultusunda hazırlanan öneriler aşağıda yer almaktadır:

I. Çocukluk çağı ruhsal travmaları annelerin çocuklarını yetiştirme stilleri aracılığıyla kuşaklararası geçiş yapmaktadır. Anneler travmalara uğradıkça kendi çocuklarını travmatize etmekte ve travmatize olan çocuk da annesinden aldığı olumsuz yaşam deneyimlerini kendi çocuğuna miras bırakmaktadır. Bu doğrusal ilişkinin kırılması için ya travmatik yaşantılar ortadan kaldırılmalı ya da çocuk yetiştirme stilleri pozitif

yönde değişmelidir (Öztürk, 2020a, 2020b, 2021). Çocuk yetiştirme stillerinin iyileştirilmesi hususunda özellikle anne-baba eğitimleri önem kazanmaktadır. Özel ve Zelyurt (2016) çalışmasında anne-baba eğitimlerinin ebeveynlerin çocuklarıyla iletişimini güçlendirdiğini, onları daha iyi tanımalarını, anlamalarını ve evlatlarına uygun tutum ve davranışları sergilemekte daha özenli davranmalarını sağladığını ortaya koymuştur. Anne-baba eğitim ve programlarının sayıları arttıkça ve ebeveynlerin davranışlarını geliştikçe, anne-babalar psikolojik olarak daha sağlıklı bireyler yetiştireceklerdir. Dolayısıyla ebeveynlerin çocuk yetiştirme stillerinin iyileştirilmesi toplumu da iyileştirecektir (Öztürk, 2021).

II. Çocukluk çağı ruhsal travmaları, ebeveynlik stilleri ve duygusal istismar potansiyeli değişkenleri kullanılarak farklı ölçme araçları ve farklı örneklem grupları üzerinde çalışmalar yapılabilir. Duygusal istismar etme potansiyelinin aile işlevselliği üzerinde oldukça negatif etkileri bulunmaktadır. Çocukluk çağı travmaları üzerine yapılan çalışmaların niteliği ve niceliğinin arttırılması bu bilincin yayılması için önemlidir (Öztürk, 2020a; 2021).

III. Babanın çocuğun psikolojik gelişimi üzerindeki etkisi en az anne kadar önemlidir. Babaların olumlu çocuk yetiştirme stilleri çocuğun kişilik bütünlüğünü olumlu yönde etkilemektedir (Uzun, 2016). Babaların da çocuklarına en az anneler kadar travmalar yaşattığı bilinmektedir (deMause, 1998; Feldman, Nash & Aschenbrender, 1983; Finkelhor, 1994; Herman, 2016). Oral ve arkadaşlarının (2001) çalışmasına göre çocukların %38'i babaları, %28'i anneleri tarafından istismar ve ihmale maruz kalmaktadır. Dolayısıyla babarın da ebeveynlik stillerinin ve istismar etme potansiyellerinin anlaşılmasına yönelik araştırmaların artması önemlidir. Bu amaçla babalara uygun ebeveynlik ve istismar etme potansiyeli ölçekleri geliştirilebilir.

Çocukluk çağı travmaları, çocuk yetiştirme stilleri ve duygusal istismar potansiyelleri değişkenleri kullanılarak çalışmalar yapılabilir.

IV. Çocuk istismarı ve ihmalinin toplumda yaygınlığının azalabilmesi için önleyici programlara önem verilmelidir. İstismar potansiyeli istismar ve ihmal sayılamayacak ama istismar ve ihmale yakın tutum ve davranışlardır ve daha çok ebeveynin düşünme ve inanç biçimleriyle yakından ilişkilidir (Kanak & Pekdoğan, 2020; Pekdoğan, 2016). Buna dayanarak istismar potansiyeline dair çalışmalar önleyici çalışmalar kapsamında değerlendirilebilir. İstismar etme potansiyeli alanyazıda son yıllarda çalışılmaya başlanmıştır ve çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır. İstismar potansiyeline yönelik çalışmaların arttırılması önleyici çalışma ve programlar için önemlidir. Örneğin istismar ve ihmalin her çeşidini kapsayan ölçekler geliştirilip önleyici programlarda ön test-son test şeklinde nicel değerlendirilmeler yapılabilir.

V. Bu çalışmada annelerinin çocukluk çağı travmalarının çocukları yetiştirme stillerine ve duygusal istismar etme potansiyeline etkisi değerlendirilmiştir. Travmaların çocuklara yansımasını görebilmek için çocuk yetiştirme stilleriyle ilişkisine; istismar ve ihmalin her türünün temelinde duygusal istismarın olması nedeniyle özellikle duygusal istismar potansiyeliyle ilişkisine bakılmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre çocukluk çağı travmaları, anneleri duygusal istismar etme potansiyellerini ve çocuk yetiştirme stillerini belirgin ölçüde etkilemektedir. Annelerin çocukluk çağı ruhsal travmaları duygusal istismar potansiyeliyle pozitif, çocuk yetiştirme stillleriyle negatif bir ilişki içindedir. Buna bağlı olarak çocukluk çağı travmalarına yönelik program ve çalışmaların arttırılması, travmatik yaşantıları olan annelere gerekli sosyal ve psikolojik destek ve hizmetin sağlanması, duygusal istismar potansiyeline yönelik ise hem uygulamalı hem de teorik bilimsel çalışmaların artarak devam etmesi önerilmektedir.

7.KAYNAKÇA

Acehan, S., Bilen, A., Ay, M.O., Avcı, A., & İçme, F. (2013). Çocuk istismarı ve ihmalinin değerlendirilmesi. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi, 22*(4), 591-614.

Addington, J. (2007). *%100 Düşünce gücü: Psikojonez yolu*. (B. Çetinkaya, Çev.) İstanbul: Akaşa Yayınları.

Akbaş, S., Turla, A., Karabekiroğlu, K., Senses, A., Karakurt, M.N., & Taşdemir, G.N.,(2009) Cinsel istismara uğramış çocuklar. *Adli Bilimler Dergisi, 8*, 24-32.

Akcan, G., & Öztürk, E. (2020). Psikotarihsel açıdan grup dinamikleri ve psikolojisi . E. Öztürk, (Ed.), *Psikotarih* (1. Baskı) içinde (42-52). Ankara: Türkiye Klinikleri.

Akçe, İ., & Doğan, H. (2020). Cinsel İstismara Maruz Kalmış Çocuklar Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 4(1) , 12-2.

Aksu, H., Karakoç Demirkaya, S. Gürbüz Özgür, B. & Gün, B. (2013). Aydın ilinde bir yıldaki çocuk ve ergen adli olguların değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 14*, 369-377.

Akyüz, G., Şar, V., Kuğu, N., & Doğan, O. (2005) Reported childhood trauma, attempted suicide and self mutilative behavior among women in general population. *EurPsychiatry, 20*, 268-273.

Altıparmak, S., Yıldırım, G., Yardımcı, F., & Ergin, D. (2013). Annelerden alınan bilgilerle çocuk istismarı ve etkileyen etkenler. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 14*, 354-361.

Altun, H., & Şahin, N. (2017). Demographic characteristics and psychiatric disorders of sexually abuse children: An analysis of 343 cases. *Journal of Experimental and Clinical Medicine, 34*(4), 251-256.

American Psychiatric Association. (1952). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (1th ed.). Washington, DC: Author.

American Psychiatric Association. (1968). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (2th ed.). Washington, DC: Author.

American Psychiatric Association. (1980). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (3th ed.). Washington, DC: Author.

American Psychiatric Association. (1987). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (3th ed., text rev.). Washington, DC: Author.

American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4th ed.). Washington, DC: Author.

Aral, N., & Gürsoy, F. (2001). Çocuk hakları çerçevesinde çocuk ihmali ve istismarı. *Milli Eğitim Dergisi, 151*, 36-39.

Ariés, P. (1962). *Centuries of childhood, a socialhistory of family life.* New York: Alfred A. Knopf.

Aslan, E. (1992). Benlik kavramı ve bireyin yaşamındaki etkileri. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 4,* 7-14.

Ayaz, M., Ayaz, A.B. & Soylu, N. (2012). Çocukl ve ergen adli olgularda ruhsal değerlendirme. *Klinik Psikiyatri 15*, 33-40.

Polat, O. (2018). *Türkiye'de çocuk istismarı raporu–2.* https://docplayer.biz.tr/104969669-Turkiye-de-cocuk-istismari-raporu-2-asuma-imdat.html adresinden erişildi. Erişim Tarihi: 20.08.2020.

Aydoğdu, F., & Dilekmen, M. (2016). Ebeveyn tutumlarının çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 11*(2), 569-585.

Bacanlı, H., & Aydın, B. (2017). *Yetişkin ailede çocuk yetiştirme.* İstanbul: Akay Eğitim Yayınları.

Barth, L.,Bermetz, E., Heim, S., Trelle, T., & Tonia K., (2013). The current prevalence of child sexual abuse World wide: a systematic review and meta-analysis. *Int. J. Public Health*. *58*, 469-483.

Bartlett, J. D., Kotake, C., Fauth, R., &Easterbrooks, M. A. (2017). Intergenerational transmission of child abuse and neglect: Do mal-treatment type, perpetrator, and substantiation status matter?.Child Abuse & Neglect, 63, 84-94.

Başpınar, S. (2013). TCK, TMK ve uluslararası sözleşmeler kapsamında terbiye hakkı. *Melikşah Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2* (2), 101-132.

Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development*, *37*,887-907.

Benzies, K., Keown, L. A., & Magill-Evans, J. (2009). Immediate and sustained effects of parenting on physical aggression in Canadian children aged 6 years and younger. *The Canadian Journal of Psychiatry*, *54*(1), 55-64.

Bernstein, D. P., Stein, J. A., Newcomb, M. D., Walker, E., Pogge, D., Ahluvalia, T., Stokes, J., Handelsman, L., Medrano, M., Desmond, D., & Zule, W. (2003). Development and validation of a brief screening version of the Childhood Trauma Questionnaire. *Child Abuse & Neglect*, *27*(2), 169-190.

Bilgin, Ö. (2019). Çocuk cinsel istismarında ebeveyn tutumu: Bir vaka sunumu. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 3*(1):1-17.

Bilir, Ş., Arı, M., Baykoç, N., & Guneysu, S. C. (1986). 4-12 yaşları arasında 16100 çocukta örselenme durumları. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi, 1*(1), 7-14.

Bilir, Ş., Arı, M., Dönmez, N., Atik, B.N., & San, P. (1991). Türkiye'nin 16 ilinde 4-12 yaşları arasındaki 50.473 çocuğa fiziksel ceza verme sıklığı ve buna ilişkin problem durumlarının incelenmesi. *Aile ve Toplum*, *1*(1), 57-70.

Bowlby, J. (2012). *Bağlanma* (T. V. Soylu, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Bumin, K. (1983). *Batıda devlet ve çocuk.* İstanbul: Alan Yayıncılık.

Buser, T., & Hackney, H. (2012). Explanatory style as a mediator between childhood emotional abuse and nonsuicidal self-injury. *Journal of Mental Health Counseling, 34*(2), 154-169.

Canan, İ. (2008). *Peygamberimizin sünnetinde terbiye*. İstanbul: Işık Akademi Yayınları.

Chapaux-Morelli, P., Couderc, P., & Ergüden, I. (2012). *İkili ilişkilerde duygusal manipülasyon: Narsist bir partnerle yüzleşmek*. İstanbul: İletişim.

Cohen, Z. P. (2019). Üç Kuşak Kadın Yetişkinin Çocukluk Çağı Travmaları, Dissosiyasyon ve Şiddete Yönelik Tutumları Bakımından İncelenmesi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı.

Collins, J.L., Hamlin, W.T., Minor, M.A., & Knasel, A.L. (1982). Incestandchildsexual abuse. *J Natl Med Assoc, 74,*51-517.

Crittenden, P.M., Claussen, A.H., & Sugarman, D.B. (1994). Physical and psychological maltreatment in middle childhood and adolescence. *Development and Psychopathology, 6,* 145-164.

Crum, K.I. & Moreland, A.D. (2017). Parental stress and children's social and behavioral outcomes: The role of abuse potential over time. *Journal Of Child And Family Studies, 26* (11), 3067-3078

Cunningham, H. (1998). *Children and childhood in western society since 1500.* (4th ed.). London and New York: Longman.

Cüceloğlu, D. (2010). *İçimizdeki çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi

Çağdaş, A. (2003). *Anne-baba-çocuk iletişimi.* Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.

Çamurdan, D.A. (2008). *Çocuk istismarı ve ihmaline multidisipliner yaklaşım*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Çeçen, A. R. (2007). Çocuk cinsel istismarı: sıklığı, etkileri ve okul temelli önleme yolları. *İnsan Bilimleri Dergisi*, *4*(1).

Çelik, C. (2005). Çocuk kavramı ve medeni hukuk açısından hukuk haklarının tarihi gelişimi. *Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, 36.*

Çolak, B., Kokurcan, A., & Özsan, H.H. (2010). DSM'ler boyunca travma kavramının seyri, *Kriz Dergisi,* S. *18* (3), 19-25.

Daly, R. (1983). Samuel Pepys and post-traumatic stress disorder. *British Journal of Psychiatry, 143*(1), 64-68.

Darling, N., & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin, 113*, 487-496.

deMause, L. (1974). The evolution of childhood. *The Journal of Psychohistory, 1*(4), 503.

deMause, L. (1977). Jimmy carter and american fantasy. *The Journal of Psychohistory, 5*(2), 151.

deMause, L. (1982). *Foundations of Psychohistory.* New York: Karnac Book.

deMause, L. (1997). The psychogenic theory of history. *The Journal of Psychohistory, 25*(2).

deMause, L. (1998). The history of child abuse. *The Journal of Psychohistory, 25*, 216-36.

deMause, L. (2002). *The emotional life of nations.* New York: Karnac Book.

deMause, L.(1999). Childhood and cultural evolution. *The Journal of Psychohistory, 26*(3), 642-723.

Demir-Öztürk, E. (2018). Baba ve bebek etkileşim düzeyleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11*(60). 716-722.

Demirkapı, E.Ş. (2013). *Çocukluk çağı travmalarının duygu düzenleme ve kimlik gelişimine etkisi ve bunların psikopatolojiler ile ilişkisi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

Dengizek, N. (2015). *Çocukluk döneminde travmaya maruz kalmış kişilerin yetişkinlik döneminde sergiledikleri ebeveyn tutumlarının değerlendirilmesi* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Beykent Ünversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Derin, G. (2018). *Kuşaklararası eksende psikotarih temelli çocuk yetiştirme stillerinin travma, bağlanma ve dissosiyasyon açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı.

Derin, G., & Öztürk, E. (2018). Psikotarih Temelli Çocuk Yetiştirme Stillerinin Kuşaklararası Travma Geçişi Açısından İncelenmesi. O. Celbiş, (Ed.), *Turaz Akademi* 2018 içinde (16-29). Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Derin, G., & Öztürk, E. (2020a). Savaş ve Terörizm: Psikotravmatolojik Temelli Teorik Bir Yaklaşım. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, *6*(1), 11-36.

Derin, G., & Öztürk, E. (2020b). Ruhsal Travmanın Aktarımında Psikotarihsel Dinamikler. E, Öztürk E, (Ed.). Psikotarih içinde. 1. Baskı. (22-32). Ankara: Türkiye Klinikleri.

Dinleyici, M., & Dağlı, F.Ş. (2016). Duygusal ihmal, istismar ve çocuk hekiminin rolü. *Osmangazi Tıp Dergisi, 38*(2), 1-10.

Dirican, R. (2018). Tarihi süreçte çocukluk ve çocuk hakları. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, *2*(2), 51-62.

Doğan, İ. (2000). *Akıllı küçük. Çocuk kültürü ve çocuk haklarıüzerine sosyo-kültürel bir inceleme*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Dokgöz, H., Şam, B., Ersoy, G., & Müsellim, N.T. (2002). Ölümle sonuçlanan çocuk ihmali: Bir olgu sunumu. *Adli Tıp Bülteni*, *7*(3), 105-108.

Doksat, K., & Önen, B. (2004). Portreler Sigmund Freud. *Yeni Symposium, 42*(2): 60-71.

Dubowitz, H., Giardino, A., & Gustavson, E. (2000). Child neglect: guidance for pediatricians. *Pediatr Rev, 21*(4), 111-6.

Egeland, B., Sroufe, L. A., & Erickson, M. (1983). The developmental consequences of different patterns of maltreatment. *International Journal of Child Abuse and Neglect. 7,* 459-469.

Elkind, D. (1987). The child yesterday, today andtomorrow. *YoungChildren, 42*(4), 6–11.

Elkind, D. (1999). *Çocuk ve toplum: Gelişim ve eğitim üzerine denemeler.* (D. Öngen, Çev.) Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Yayınları.

Eraslan, L . (2019). Çocuklu sosyolojisine giriş. *Çocuk ve Medeniyet, 4(7) , 81-104.*

Erdiller-Yatmaz, Z. B., Erdemir, E., & Erbil, F. (2018). Çocuk ve çocukluk: Okulöncesi öğretmen adayları anlatıyor. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 6*(3), 284-312.

Erdoğan, A. (2004). Çocuğun psikososyal gelişiminde babanın rolü. Yeni Sempozyum Dergisi, *42*(4), 147-153.

Erdoğan, A. (2010) Pedofili: klinik özellikleri, nedenleri ve tedavisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *2*,132-160.

Erdoğan, A., Tufan, E., Karaman, M.G., Atabek, M.S., Koparan, C., Özdemir, E. et al. (2011) Türkiye'nin dört farklı bölgesinde çocuk ve ergenlere cinsel tacizde bulunan kişilerin karakteristik özellikleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *12*, 55-61.

Erkut, Z., Balcı, S., & Yıldız, S. (2017). Tarihsel Süreç İçinde Çocuk. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, *2*(3), 103-116.

Erol, N., & Özcebe, H. (1988). *Rutter Anne ve Baba Öğretmen Ölçekleriyle Gecekondu Kesiminde Oturan Çocukların Sorunlarının Değerlendirilmesi.* XXIV. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Serbest Bildiri Özetleri. 19-23 Eylül Ankara.

Ertaş, İ.N. *Tipik ve atipik gelişim gösteren okul öncesi çocuklarda duygusal istismara maruz kalma potansiyelinin ebeveyn stresi ve çocuk mizacı bağlamında incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karabük: Karabük Üniversitesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı.

Erten, E., Uney, A., & Fıstıkcı, N. (2015). Bipolar bozukluk ve çocukluk çağı travması. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 7*(2), 157-165.

Everett, B., & Gallop, R. (2001). *The link between childhood trauma and mental illness: Effective interventions for mental health professionals.* Thousand Oaks, CA: Sage.

Feldman, S.S. , Nash, S.C. & Aschenbrenner, B. C. (1983). Antecedents of fathering. *Child Development, 54*(6), 1628-1636.

Fergusson, M., Hons, B., Horwood, B., & Shomon F. (1984). Pelet: Onship of family life events, maternal depression and child rearing problems. *Pediatrics, 73*(6), 215-270.

Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics*. London: SAGE Publications.

Finkelhor, D. (1994). The international epidemiology of child sexual abuse. *Child Abuse and Neglect, 18*, 409-417.

Finkelhor, D. (1999). Ullmann, &E.,Hilweg, W. (Eds.), *Childhood and trauma: Separation, abuse, war.* Aldershot, UK: Ashgate.

Finkelhor, D.,Korbin, J.(1988). Child abuse as an international issue. *Child Abuse and Neglect, 12*(1), 3-23.

Freud, S. (1896). The aetiology of hysteria. In: Strachey, J. ed. *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, (191-221). London: Hogarth Press and The Institute of Psycho-Analysis.

Freud, S. (2019). *Yaşamım ve Psikanaliz* (K. Şipal, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Freus, S., & Breuer, J. (2013). *Histeri üzerine çalışmalar*. (E. Kapkın, Çev.) İstanbul: Payel Yayınları.

Frijhoff, W. (2012). Historian's discovery of childhood. *Paedagogica Historica, 48*(1), 11-29.

Gander, M.J., & Gardiner, H.W. (2010). *Çocuk ve ergen gelişimi*. B. Onur (Yay. haz.). (A.Dönmez & N.Çelen Çev.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Gélis, J. (1986). Theevolution of thestatus of the child in Western Europe: Fromthecollective body totheprivate body. *Social Research, 53*(4). 689-704.

Gençtan, E. (2016). *İnsan olmak*. İstanbul: Metis Yayınları.

Gençtan, E. (2020). *Psikanaliz ve sonrası*. İstanbul: Metis Yayınları.

Gladding, S.T. (2002). *Family theraphy history, theory and practice*. New Jersey:Merril Prentice Hall.

Gluckman, P.D., Hanson, M. A., & Beedle, A.S. (2007). Early Life Events and Their Consequences for Later Disease: A Life History and Evolutionary Perspective, *Amerıcan Journal Of Human Biology, 19*, 1-19.

Green, A.H. (1978). Self-destructive behavior in battered children. *The American Journal of Psychiatry*, *135*, 579-582.

Green, H.A., (1979). Child abusing father. *Journal of Child Psychiatry, 18*, 1-4.

Groenewald, T. 2004. A phenomenological research design illustrated. *International. Journal of Qualitative Methods, 3*(1), 1–26.

Güler, N., Uzun, S., Boztaş, S., & Aydoğan, S., (2002) Anneleri tarafından çocuklara uygulanan duygusal ve fiziksel istismar/ihmal davranışı ve bunu etkileyen faktörler. C. Ü. *Tıp Fakültesi Dergisi*; *24*(3),128 - 134.

Güloğlu, B., Karaırmak, Ö., & Emiral, E. (2016). Çocukluk çağı travmalarının tinsellik ve affetme üzerindeki rolü. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 17*(4), 309-316.

Gülseren, L. (2013). Geçmişten bugüne kadın ve ruh sağlığı. Yüksel Ş., Gülseren L., & Başterzi, A.D. (Ed.), *Kadınların yaşamı ve kadın ruh sağlığı*. Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları, Çalışma Birimleri Dizisi 16. Ankara.

Hancı, İ.H. (2002). *Adli tıp ve adli bilimler.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Hart, S. N., Brassard, M. R., & Karlson, H. C. (1996). Psychological maltreatment. In J. Briere, L. Berliner, J. A. Bulkley, C. Jenny, & T. Reid (Eds.), *The APSAC handbook on child maltreatment* (pp. 72–89). Sage Publications, Inc.

Herman, J.L. (1992).*Trauma and Recovery*. New York:Basic Books.

Herman, J.L. (2016). *Travma ve iyileşme şiddetin sonuçları ev içi istismardan siyasi teröre* (T. Tosun, çev.). İstanbul: Literatür Yayınları.

Heywood, C.(2003). *Baba bana top at! Batı'da çocukluğun tarihi*. (E. Hoşsucu, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınevi.

Huntsinger, C. S., & Rose, P. S. (2009). Relations among parental acceptance and control and children's social adjustment in Chinese American and European American families. *Journal of Family Pyschology, 23*, 321-330.

Janet, P. (1907). The major symptoms of hysteria. 1st. ed. Londra & New York: Macmillan. p.2-92.

Janet, P. (2020). Histerinin Ana Semptomları. (Çev: Burcu Tümkaya). 1. Baskı. İstanbul: Pinhan Yayıncılık. p.63-80.

Johnson, C.F. (2002). Abuse and neglect of children. Textbook of PediatricsAbuse and neglect of children. In: Behrman RE, Kliegman RM, Jenson HB (eds). *Nelson Textbook of Pediatrics*. 16th edition. Philadelphia: Saunders, Chapter36, pp. 121-32.

Johnson, C.F. (2004) Child sexual abuse. *Lancet, 364,* 462–470.

Jones, E. (2007). A Paradigm shift in the conceptualization of psychological trauma in the 20th century. *Journal of Anxiety Disorders,* 21, 164-175.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1993) Türkiye'de değişen aile ve çocuğun değeri, *Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu* (23-24 Nisan 1993), Yay. Haz. Bekir Onur, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Kahraman, P.B., & Çubukçu A. (2019). Okul öncesi dönem çocuklarının annelerininistismar düzeyleri, ebeveyn tutumları veçocuklarının davranış problemleri arasındaki ilişki. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *10*(17), 1304-1331.

Kanak, M., & Pekdoğan, S. (2020). 3-6 yaş çocuğa sahip ebeveynlerin duygusal istismar potansiyellerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi, 9*(4), 1029-1046.

Kandır, A. & Alpan, Y. (2008). Okul öncesi dönemde sosyal duygusal gelişime anne-baba davranışlarının etkisi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, *14*(14), 33-38.

Kaplan, S., Pelcovitz, D., & Labruna, V. (1999). Child and adolescent abuse and neglect research: a review of the past 10 years. Part I: Physical and emotional abuse and neglect. *American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, *38*(10), 1214-22.

Kara, B., Biçer, Ü., & Gökalp, A, S (2004). Çocuk istismarı. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 47*, 140–151.

Karadoğan, U. (2015). Çocuk kavramına tarih açısından bakış, L. Eraslan (Ed.), *Farklı perspektiflerden çocukluk ve sosyolojisi* içinde (59-92). Ankara: Vize Yayıncılık.

Karakuş Öztürk, H. (2017). Çocukluğun tarihsel gelişimi üzerine düşünceler. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13*, 253-276.

Karaman, G. & Nas, E. (2012). Çorum İskilip'te geçmişten günümüze aktarılan bir miras: Ahşap oyuncaklar. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 4*(14), 103-116.

Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler.* İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kaya, F. (2010). *Çocukluk döneminde yaşanan istismarın kişilerarası ilişki tarzları üzerindeki etkisi: erken dönem uyum bozucu şemaların aracı rolü* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kır, İ. (2011). Toplumsal bir kurum olarak ailenin işlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(36), 381-404.

Kinnear, K.L. (2007). *Childhood sexual abuse. A Reference Handbook.* Oxford: ABC-Clio

Kluft, R.P. (1985). Childhood multiple personality disorder: Predictors, clinical findings, and treatment results. In R.P.Kluft (Ed.), *Childhood antecedents of multiple personality* (pp. 167-195). Washington, DC: American Psychiatric Press.

Kocaer, Ü. (2006). *Hekim ve hemşirelerin çocuk istismarı ve ihmaline yönelik farkındalık düzeyleri* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Kocatürk, U. (2005). *Açıklamalı Tıp Terimleri Sözlüğü* (9. Baskı). İstanbul: Nobel Tıp Kitapevi.

Koçkar, A.İ., & Harma, M. (2018). Aile içi anlaşmazlıklar, çocuklara yansımaları ile çocuğun değerinin yıllar içerisindeki değişimi.*Türkiye'de aile yapısı araştırması ileri istatistik analizi* (136-172). https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/ 35869/taya-18_turkce_kitap.pdf adresinden edinilmiştir. Erişim Tarihi: 19.0.2021.

Kokurcan, A. & Özsan, H. H. (2012). Travma kavramının psikiyatri tarihindeki seyri. *Kriz Dergisi*, *20*(1,2,3), 19-24.

Kozcu, Ş. (1991). Çocuk istismarı ve ihmali. *Aile Yazıları.3. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Bilim Serisi*, *5*(3), 379-390.

Kutsal, E. (2004). *Fiziksel çocuk istismarının sosyodemografik özellikleri ve Milner çocuk istismarı potansiyeli ölçeğinin Türkiye geçerliliği* (Yayımlanmış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Kuzucu, Y (2011). Değişen babalık rolü ve çocuk gelişimine etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4*(35), 79-91

Lamb, M. E. (1977). Fathers-infant and mother infant interaction in the first year of life. *Child Development, 48*, 167-181.

Lambert, T. (2008). *A Brief History of Children*. http://www.localhistories.org/children.html. Erişim tarihi: 25.10.2021.

Locke, J. (2004). *Eğitim üzerine.* (A. Uğur, Çev.) Ankara: Yeryüzü Yayınevi.

Maccoby, E., & Martin, J. (1983). Socialization in the contex of the family: parent-child interaction. In E. M. Hetherington (ED.), P. H. Mussen (Series Ed.), *Handbook of ChildPsychology: Vol* 4. *Socialization, Personality, and Social Development* (pp. 1-10). NewYork: Wiley.

Margolin, G., Gordis, E. B., Medina, A. M., & Oliver, P. H. (2003). The co-occurrence of husband-to-wife aggression, family-oforigin aggression, and child abuse potential in a community sample. *Journal of Interpersonal Violence, 18*, 413–440.

Marlow, D.R. (1977). *Textbook of pediatric nursing.* London: W.B. SaundersCo.

Masson, J. F. (2000). Son Analiz: Bir Psikanalistin Acı Serüveni. (Çev: Üstün Öngel). İstanbul: Ekin Yayın. p.5-260.

McFarlane, Á., & van der Kolk, Â. (1996) . Trauma and the challenge to society. In B. van der Kolk, A. McFarlane, & L. Weisaeth (Eds.), Traumatic stress: *The effects of overwhelming experiences on mind, body and society* (pp. 224-246). New York: Guilford.

McGoron, L., Riley, M. R., & Scaramella, L. V. (2020). Cumulative socio-contextual risk and child abuse potential in parents of young children: Can social support buffer the impact?. *Child & Family Social Work*, 25(4), 865-874.

Micale, M. (1989). Hysteria and its historiography: *A Review of Past and Present Writings*, *27*(3), 223-261.

Miller, A. (1984). *Thou shalt not be aware: Society's betrayal of the child*. New York: Meridian.

Mitchell, G. (2005) Emotional abuse and neglect: an overview. Part II. *Representing Children, 17*(4), 252–262.

Myers, E.B., Berliner, L., Briere, J., Hendrix, C.T., Reid, T., & Jenny, C. (2002). The APSAC handbook on child maltreatment american professional society on the abuse of children, Sage Publications.

Nazlı, S. (2001). *Aile Danışmanlığı.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Newcomb, M. D., & Locke, T. F. (2001). Intergenerational cycle of maltreatment: A popular concept obscured by methodological limita-tions. *Child abuse & neglect, 25*(9), 1219-1240.

Oaksford, K.L., & Frude, N.(2001). The prevalence and nature of childsexual abuse: Evidence from a female university sample in the UK. *Child Abuse Rev, 10*,49-59.

Oberhauser, C. (2009). Childhood in modern times. *Historia Scribere, 1,* 563-58l.

Ogelman, H. G., & Önder, A. (2011). Annelerin tutumlarına göre 5-6 Yaş çocuklarının sosyal-duygusal uyum düzeyleri.*Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*(1), 89-105.

Onur, B. (2010). *Çocuk tarih ve toplum.* İstanbul:İmge Kitabevi

Oral, R., Can D., Kaplan, S., Polat, S., Ateş N., Cetin, G., Miral, S., Hancı, H., Ersahin, Y., Tepeli, N., Bulguc, A.G., & Tıraş, B. (2001). Child abuse in Turkey: An experience in overcoming denial and a description of 50 cases. *Child Abuse Neglect, 25,* 279-90.

Oral, R., Can, D., Kaplan, Ş., Miral, S., Tepeli, N., Bulguç, A.G., Polat, S., Ateş, N, Uran, N., Tıraş, B., Zeytinoğlu, S., Aksel, Ş., & Yaprak, I. (1998). İzmir'de eğitim hastanelerinde çocuk istismarı tanısı alan olgularla ilgili izmir çocuk istismarı araştırma grubunun on sekiz aylık deneyimi. *VI.Ulusal Halk Sağlığı Kongresi* (Uluslararası Katılımlı) bildiriler kitabı içinde (s. 88-91). Adana: Çukurova Üniversitesi.

Özatan, B. (2004). *Aile hukuku* (4.Basım). Ankara.

Özbaran, B. Tamar, M., Yüncü, Z. Bildik, T., Demiral, N., & Erermis, S. (2009) Majör depresif bozukluğu olan gençlerden oluşan bir klinik örneklemde anne-baba tutumlarının değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 10* (2).

Özben, Ş., & Argun, Y. (2002). Okul öncesi çocukların anne-babalarının çocuk yetiştirme tutumları ile ilgili değişkenlerin incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 14,* 18-28.

Özel, E., & Zelyurt, H. (2016). Anne baba eğitiminin aile çocuk ilişkilerine etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 16*(36), 9-34.

Özgen, F., & Aydın, H. (1999). Travma sonrası stress bozukluğu. *Klinik Psikiyatri, 1,* 34-41.

Özgen, H. (2017). *Çocukluk çağı ruhsal travmalarının ebeveyn tutumları üzerindeki yordayıcılığı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimsel Enstitüsü.

Öztürk, E. (2003). *Travma kökenli dissosiyatif bozukluk vakalarının ailelerinde çocukluk çağı travmalarının sıklığı* (Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı.

Öztürk, E. (2016). Psikotarih açısından çocuk yetiştirme tarzları ve çocuk istismarı. *Türkiye Klinikleri Journal of Forensic Medicine-Special Topics, 2*(3):24-34.

Öztürk, E. (2017). *Travma ve dissosiyasyon: Dissosiyatif kimlik bozukluğunun psikoterapisi ve aile dinamikleri*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

Öztürk, E. (2018a). Travma Merkezli Alyans Model Terapi: Dissosiyatif Kimlik Bozukluğunun Psikoterapisi. E. Öztürk, (Ed.), *Ruhsal Travma ve Dissosiyasyon* içinde (31-38). Ankara: Türkiye Klinikleri.

Öztürk, E. (2018b). Psikotarih Ruhsal Travma ve Dissosiyasyon, O. Celbiş, (Ed.). *Turaz Akademi 2018* içinde (1.Baskı) (92-106). Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Öztürk, E. (2020a). *Travma ve Dissosiyasyon: Psikotravmatoloji Temel Kitabı.* 2. baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

Öztürk, E. (2020b) Psikotarih, travma ve dissosiyasyon: Çocukluk çağı travmaları, savaşlar ve dissosiyasyonun anamnezi. Öztürk, E. (Ed.), *Psikotarih* içinde (1-20). Ankara: Türkiye Klinikleri.

Öztürk, E. (2021). Disfonksiyonel aile modellerinden fonksiyonel aile modeline: "doğal ve rehber ebeveyn stili", Öztürk, E. (Ed.), *Aile psikopatolojisi* içinde (1-39). Ankara: Türkiye Klinikleri.

Öztürk E., & Derin, G. (2020). "Kuşaklararası Travma Geçişi ve Kuşaklararası Travma Aktarımı", VI. Turkcess International Education and Social Sciences Congress, İstanbul, Türkiye, 30 Ekim-1 Kasım Haziran 2020, vol.1, pp.55-559.

Öztürk, E., Erdoğan, B., & Derin, G. (2021). Psychotraumatology and dissociation: A theoretical and clinical approach. *Medicine-Science, 10*(1), 246-254.

Öztürk, E., & Şar V. (2016a). Formation and functions of alter personalities in dissociative disorder: A theoretical and Clinical Elaboration. *J Psychol Clin Psychiatry 6*(6): 7/7.

Öztürk, E., & Şar, V. (2016b). The trauma-self and its resistances in psychotherapy. *J Psychol Clin Psychiatry 6*(6): 7/7.

Pekdoğan, S. (2016). Annelerin istismar potansiyellerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi, 2*(17), 425-441.

Pekdoğan, S., & Kanak, M. (2019). 3-6 yaş çocuğa sahip ebeveynlerin duygusal istismar potansiyellerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi, 9*(4). 1029-1046.

Pekdoğan, S., & Kanak, M. (2019). Validity and reliability study of the scale for emotional abuse potential of parents with children aged 3 to 6. *İnternational Journal of Eurasia Social Sciences, 10*(35), 354-366.

Pelendecioğlu, B., & Bulut, S. (2009). Çocuğa yönelik aile içi fiziksel istismar. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi, 9*(1), 50-62.

Polat, O. (1997). *Çocuk ve hakları.* (1. Baskı). İstanbul: Analiz yayınları.

Polat, O. (2000). Çocuk istismarı. *Adli Tıp Dergisi*, 290:207-231.

Polat, O. (2001). *Çocuk ve şiddet.* İstanbul: Der Yayınları.

Polat, O. (2004). *Klinik adli tıp*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Polat, O. (2006).*Cinsel istismar rehberi.* İstanbul:Forart Matbaa.

Polat, O. (2017). Tüm boyutlarıyla çocuk istismarı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Postman, N. (1995). *Çocukluğun yokoluşu.* (K. İnal, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.

Putgül Köybaşı, G.(2020). Histeriden oedıpus'a Freud teorisinde kadınlık ve cinsellik. *Madde, Dıyalektık Ve Toplum, 3*(3), 203-212.

Putnam, F.W. (1996). Child development and dissociation. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America, 5*(2): 284–300

Qasem, F. S., Mustafa, A. A., Kazem, N. A., & Shah, N. M. (1998) Attitudes of Kuwaiti parents towards physical punish- ment of children. *Child Abuse and Negl, 22,* 1189-1202.

Riggs, S. A. & Kaminski, P. (2010). Childhood emotional abuse, adult attachment, and depression as predictors of relational adjustment and psychological aggression. *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma, 19*(1), 75–104.

Rodriguez, C. M. (2016). Parental discipline reactions to child noncompliance and compliance: Association with parent–child aggression indicators. *Journal of Child and Family Studies, 25*(4), 1363-1374.

Ross, C. A., & Halpern, N. (2009). *Trauma model therapy: A treatment approach for trauma dissociation and complex comorbidity*. Greenleaf Book Group. USA, Texas.

Rousseau, J. J. (2015). *Emile "Bir çocuk büyüyor"*. (Ü. Akagündüz, Çev.) İstanbul: Selis Kitaplar.

Russel, D. (1986).*The secret trauma: Incest in the lives of girlsand women.*New York: Basic Books.

Sağlam, M., & Aral, N. (2016). Tarihsel süreç içerisinde çocuk ve çocukluk kavramları. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi, 1*(2), 43-56.

Schutlz, S.E., & D. P. (2007). Modern psikoloji tarihi. (Y. Aslay, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Semerci, Z. B. (2012). *Birlikte Büyütelim: Çocuk Ruh Sağlığı* (7. Basım). İstanbul: Alfa Basım Yayım.

Sleddens, E. F., O'Connor, T. M., Watson, K. B., Hughes, S. O., Power, T. G., Thijs, C. & Kremers, S. P. (2014). Development of the Comprehensive General Parenting

Questionnaire for caregivers of 5-13 year olds. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, *11*(1), 15.

Sofuoğlu, Z. & Cankardaş Nalbantçılar, S. (2018). Hastanelere yönlendirilen adli çocuk istismarı olguları ile sağlık çalışanlarınca saptanan çocuk istismarı olgularının özelliklerinin karşılaştırılması, *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hast. Dergisi*, *8*(3), 189.

Soyaslan, D. (2010). *Ceza hukuku özel hükümler* (8. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.

Stoltenborgh, M., Bakermans-Kranenburg, M.J. van Ijzendoorn, M.H., & Alink, L.R.A. (2013b). Cultural-geographical differences in the occurrence of child physical abuse? A meta-analysis of global prevalence. *International Journal of Psychology*, *48*(2), 81–94.

Stoltenborgh, M., Bakermans-Kranenburg, M.J., & van Ijzendoorn, M.H. (2013a). The neglect of child neglect: a meta-analytic review of the prevalence of neglect. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 48*(3), 345–55.

Stoltenborgh, M., Bakermans-Kranenburg, M.J., Alink, L.R.A. & van Ijzendoorn, M.H. (2012). The universality of childhood emotional abuse: a meta-analysis of worldwide prevalence. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma, 21*(8).

Stoltenborgh, M., van Ijzendoorn, M.H., Euser, E.M., & Bakermans-Kranenburg, M.J. (2011). A global perspective on child sexual abuse: meta-analysis of prevalence around the world. *Child Maltreatment, 16*(2),79–101.

Şahiner, Ü. M., Yurdakök, K., & Kavak, U. S. (2001). Tıbbi açıdan çocuk istismarı.

Şar, V.(2018). Çocukluk ve travma: Psikotarihsel bir bakış, Alyanak, B. (Ed.). *Çocuk ve Ergenlerde Travma ve Travmatik Durumların Etkileri ve Çözümleyici Yaklaşımlar* (1. Baskı) içinde (12-17). Ankara: Türkiye Klinikleri.

Şar, V., & Öztürk, E. (2006). What is trauma and dissociation? *Journal of Trauma Practice, 4*(1-2),7-20.

Şar, V., Öztürk, E., & İkikardeş, E. (2012) Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeğinin Türkçe Uyarlamasının Geçerlilik ve Güvenirliği. *Turkiye Klinikleri J Med Sci, 32*(4),1054-63.

Şenol, H. S. (2021). *Okul öncesi çocukların sosyal yetkinlik düzeyleri ile annelerinin duygusal istismar potansiyelleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karabük: Karabük Üniversitesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı.

T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (2010). *Türkiye' de çocuk istismarı ve aile içi şiddet araştırması.* Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu.

Tabachnick, B.G., & Fidell, L.S. (2013). *Using multivariate statistics* (sixth ed.). Boston: Pearson.

Tahiroğlu, A.Y., Bahalı, K., Avcı, A., Seydaoğlu, G., & Uzel, M. (2009). Ailedeki disiplin yöntemleri, demografik özellikler ve çocuklardaki davranış sorunları arasındaki ilişki. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 16*(2), 67- 82.

Tan, M. (1989). Çağlar boyunca çocukluk. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 2*(1), 71-88.

Tan, M. (1993) Çocukluk: Dün ve Bugün, *Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu* (23-24 Nisan 1993), Yay. Haz. Bekir Onur, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Taner, Y., & Gökler, B. (2004). Çocuk istismarı ve ihmali: psikiyatrik yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi, 35*,82-86.

Tezel Şahin, F. & Özbey, S. (2009). Okul öncesi eğitim programlarında uygulanan aile katılım çalışmalarında baba katılımının yeri ve önemi. *Aile ve Toplum Kültür ve Araştırma Dergisi, 5*(17), 30-39.

Topbaş, M. (2004). İnsanlığın büyük bir ayıbı: çocuk istismarı. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 3*(4),76-80.

Topçu, S., (1997). *Çocuk ve gençlerin cinsel istismarı.* Ankara: Doruk Yayıncılık.

Trickett, P. K., Mennen, F. E., Kim, K., & Sang, J. (2009). Emotional abuse in a sample of multiply maltreated, urban young adolescents: Issues of definition and identification. *Child Abuse & Neglect, 33*(1), 27-35.

Tunç, A., & Tezer, E. (2006). Çocuk yetiştirme stilleri ve benlik saygısı arasındaki ilişki. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3*(25), 37-44.

Türk Medeni Kanunu (2001). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf Erişim Tarihi: 21.01.2022.

Türk Ceza Kanunu (2004). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf Erişim Tarihi: 21.01.2022.

Türkoğlu, S. (1997). Osmanlı sarayında çocuk. *Çocuk Kültürü 1. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Yay. Haz. Bekir Onur. Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.

UNICEF, (2004). *Çocuk haklarına dair sözleşme el kitabı.* Türkiye: UNICEF.

UNICEF. (2010). *Türkiye Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması.* https://www.unicef.org/turkey/sites/unicef.org.turkey/files/2019-02/cocuk-istismari-raporu-tr_1.pdf. Erişim Tarihi: 17.08.2021.

Uysal Bayrak, H. (2020). An examination of various variables of parents' child abuse potential. *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, *5*(13), 1389-1420.

Uzun, H. (2016). *Baba eğitim programının baba-çocuk ilişkisine ve anaokuluna devam eden çocukların sosyal becerilerine etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

van der Kolk B.A. (1987). *Psychological trauma.* Cambridge:Cambridge University Press

van der Kolk B.A., Perry J.C., & Herman J.L. (1991). Childhood origins of self-destructive behavior. *The American Journal of Psychiatry, 148,* 1665-1671.

Veenema, T., Goodwin, T., Thornton, C., & Corley, A. (2014). Review: The public health crisis of child sexual abuse in low and middle income countries: An integrative review of the literature. *International Journal of Nursing Studies*, 1262-1281

Wade, T. D., & Kendler, K. S. (2001). Parent, Child and social correlates of parental discipline style: a retrospective multiinformant investigation with female twins. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol, 36*(4),177- 185.

Watson, S., Gallagher, P., Dougall, D., Porter, R., Moncrieff, J., Ferrier, I. N., & Young, A. H. (2014). Childhood trauma in bipolar disorder. *The Australian and New Zealand journal of psychiatry, 48*(6), 564–570.

World Health Organization. (1999). *Report of the consultation on child abuse prevention,* Geneva: World Health Organization. https://apps.who.int/iris/handle/10665/65900. Erişim Tarihi: 05.03.2021.

World Health Organization. (2014). *Global status report on violence prevention.* Geneva: World Health Organization. https://www.who.int/publications/i/item/9789241564793 Erişim Tarihi: 05.03.2021.

Wright, M. O. D., Crawford, E., & Del Castillo, D. (2009). Childhood emotional maltreatment and later psychological distress among college students: The mediating role of maladaptive schemas. *Child abuse and neglect, 33*(1), 59-68.

Yavuzer, H. (2001). *Ana-baba çocuk.* İstanbul: Remzi Kitapevi.

Yavuzer, H. (2003). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Yavuzer, H. (2011). *Çocuk ve suç.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yenibaş, R., & Şirin, A. (2007). *Ailede çocuğun istismarı ve umutsuzluk*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yörükoğlu, A. (1992). *Değişen toplumda aile ve çocuk*. İstanbul: Özgür Yayınevi.

Yörükoğlu, A. (2007). *Çocuk ruh sağlığı* (27. Basım). İstanbul: Özgür Yayınları.

Yurduşen, S. (2016). *Annenin kişilik özelliği, ebeveyn tutumu ve kendilik nesnesi ihtiyacının kanserli çocuğunun uyumuna etkisi* (Yayımlanmış Doktora Tezi). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zeytinoglu, S., & Kozcu, S. (1990). Fiziksel çocuk istismarı konusunda bir arastırma. *Seminer Psikoloji, 6*(7),77- 84.

Ziyalar, N.(2020). Toplumsal tarihte pedagojik yaklaşımlar. E. Öztürk (Ed.), *Psikotarih* (1. Baskı) içinde (93-100). Ankara: Türkiye Klinikleri.

8. EKLER

8.1.EK 1: Görüşme Formu

8.3. EK 2: Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği

8.4. EK 3: Genel Ebeveynlik Anketi-Kısa Form

8.5. EK 4: 3-6 Yaş Çocuğa Sahip Ebeveynlere Yönelik Duygusal İstismar Potansiyeli Ölçeği

8.1.EK 1: Görüşme Formu

1. Cinsiyetiniz

Kadın ( ) Erkek ( )

2. Yaşınız

18-23 arası ( ) 24-28 arası ( ) 29-33 arası ( )

34-39 arası ( ) 40-45 arası ( ) 46 ve üzeri ( )

3. Eğitim durumunuz:

Okur –Yazar Değil ( ) İlkokul ( ) Ortaokul ( )

Lise ( ) Üniversite ( ) Yüksek lisans ve üzeri ( )

4. Mesleğiniz:…….

5. Yaşadığınız il /ilçe:…….

6. Kiminle ve nerede yaşıyorsunuz: (Tek başıma ve huzur evinde, ailemin yanında ve çocuğumun evinde vb.)……

7. Ailenizin toplam aylık gelirini aşağıdaki seçeneklere göre işaretleyiniz.

2020 TL ve altı ( ) 2021 - 4000 TL arası ( )

4001TL- 6000 TL arası ( ) 6001 TL ve üstü ( )

8. Aileniz kaç kişi? (Siz, eşiniz, çocuklarınız ve evinizde sizinle kalan diğer aile üyeleri)

1-3 kişiyiz ( ) 4-6 kişiyiz ( ) 7 ya da daha fazla kişiyiz ( )

9.Çocuklarınızın yaş ve cinsiyetini belirtiniz:

Yaş Cinsiyet

1. çocuk:

2. çocuk:

3. çocuk:

4. çocuk:

5. çocuk:

6. çocuk:

10.Çocuğunuzun anne sütünden kesilme yaşı nedir?

a.0-6 ay b.6-12 ay c. 12-15 ay d. 15 aydan sonra

11.Çocuğunuza tuvalet eğitimi vermeye ne zaman başladınız?

a.18 aydan önce b.18 ay-24 ay c. 24 aydan sonra

12.Çocuğunuza tuvalet eğitimi verirken onu sık sık cezalandırdınız ya da ayıpladınız mı?

a. Hayır b. Evet

Evet ise ne sıklıkla?…….

13.Çocuğunuzu kundakladınız mı?

a. Hayır b. Evet

Evet ise ne kadar süre? ……

14. Çocuğunuza hiç vurdunuz mu?

a. Hayır b. Evet

Evet ise ne sıklıkla? ……

15. Çocuğunuzu sütanneye ya da birinci dereceden bir akrabaya bıraktınız mı?

a. Hayır b. Evet

Evet ise ne sıklıkla? ……

16.Çocuğunuz ne tür oyuncaklar ile oynardı?

……..…….

17. Çocuğunuzu bir günde ortalama ne sıklıkla kucağa alır ya da ona sarılırdınız? (Çocuğunuzun 0-3 yaşı arasındaki durumunu dikkate alınız.)

a.3 saatten az b.3-6 saat arası c.6-9 saat d. 9 saatten fazla

18. Çocuğunuzu nasıl uyuturdunuz? (Ayakta/beşikte sallayarak, beşikte bırakarak vb.)
……
……....

19.Çocuğunuzu hiç dövdünüz mü? (Dayak atmak, sopa /el ile vurmak vb.)

a.Hayır b. Evet

Evet ise ne sıklıkla?……...

20.Çocuğunuzu “Seni döverim, dayak atarım vb.” şiddet içeren söylemlerle korkuttunuz mu?

a.Hayır b. Evet

Evet ise ne sıklıkla?……..

21.Çocuğunuzu hayalet, şeytan ve cadı gibi gerçek olmayan hayali kişilerle korkuttunuz mu?

a. Hayır b. Evet

Evet ise ne sıklıkla?……

22.Çocuğunuz ile birlikte ne sıklıkla oyun oynarsınız?

a. Günde birkaç kez ve daha fazla b. Günde bir defa c.Haftada birkaç kez ve daha az

23.Çocuğunuzla hangi oyunları oynardınız? (Saklambaç, körebe, bilgisayar oyunları vb.)

…….
…….

24. Çocuğunuzun her isteğini yerine getirmeye çalıştınız mı? (İstediği her oyuncağı alırdım, ne yemek isterse hep onu yapardım vb.)

a. Hayır b. Evet

Evet ise ne sıklıkla?…….

25. Eşiniz (Babası) çocuğunuzun bakımıyla ne sıklıkla ilgilendi?

a. Çok az b. Biraz c. Ne az ne çok d. Çok e. Çok fazla

26. Hangi sıklıkla çocuğunuza olan sevgiyi ona sarılarak, onu öperek, onun eline dokunarak vb. şekilde gösterdiniz?

a. Çok az b. Biraz c. Ne az ne çok d. Çok e. Çok fazla

27. Kız ve erkek çocuklarınıza gösterdiğiniz bakım, ilgi ve yakınlık konularında farkılılık var mıydı ? (Soruyu en az 1 kız ve 1 erkek çocuğu olanlar cevaplayabilir.)

a. Hayır b. Evet

……

28. Çocuğunuzun davranışlarına ve/ veya düşüncelerine karışır, çocuğunuza müdahale eder miydiniz?

a. Hayır b.Evet

Evet ise ne sıklıkla?
…….

29. Çocuğunuz için hangi özverilerde bulundunuz? (Onun için her şeyi yaptım, saçımı süpürge ettim, ona her sabah kalkıp kahvaltı hazırladım, onu giydirdim vb.)

……
……

30. Çocuğunuzun kişisel ihtiyaçlarına ne kadar destek oldunuz?

a. Çok az b. Biraz c. Ne az ne çok d. Çok e. Çok fazla

31. Çocuğumun meraklı olmasını, keşfetme isteğini ve çok soru sormasını desteklerim.

a. Kesinlikle evet b. Evet c. Ne Evet Ne Hayır d. Hayır e. Kesinlikle Hayır

32. Çocuğum korktuğunda ya da üzüldüğünde onu rahatlatırım, moralini yükseltmeye çalışırım.

a. Çok az b. Biraz c. Ne az ne çok d. Çok e. Çok fazla

33. Çocuğum herhangi bir konuda kötü / başarısız olduğunda onu cezalandırmak yerine överek motivasyonunu artırmaya çalışırım.

a. Çok az b. Biraz c. Ne az ne çok d. Çok e. Çok fazla

34. Çocuğunuz hedefleri/idealleri sizin için ne kadar önemlidir?

a. Çok az b. Biraz c. Ne az ne çok d. Çok e. Çok fazla

35. Çocuğunuzu yetiştirirken sizin dışınızda çocuğunuz hakkında kimler karar verdi? (Örn; Kayınvalidem, annem veya babam gibi)

……..
……

36. Çocuğunuzun yaşlılık döneminizde size bakacağını/ baktığını düşünüyor musunuz?

a. Kesinlikle evet b. Evet c. Ne evet ne hayır d. Hayır e. Kesinlikle hayır

37. Çocuğunuzun bağımsız olmasını, size danışmadan kendi kararlarını kendisinin almasını destekler misiniz?

a. Kesinlikle evet b. Evet c. Ne evet ne hayır d. Hayır e. Kesinlikle hayır

38. Çocuğunuz size ya da başkasına şikayetçi olduğunu rahat bir şekilde ifade edebilmeli/edebilir mi?

a. Kesinlikle evet b. Evet c. Ne evet ne hayır d. Hayır e. Kesinlikle hayır

39. Çocuğunuza duygusal olarak ne kadar bağlısınız?

a. Çok az b. Biraz c. Ne az ne çok d. Çok e. Çok fazla

40. Çocuğunuza ergenlik döneminde cinsellik eğitimi vermeyi düşünüyor musunuz/verdiniz mi?

a. Hayır b. Evet

41. Çocuğunuzu bir sportif faaliyet/sanat/yabancı dil vb. kurslara göndermeyi düşünüyor musunuz/gönderdiniz mi?

a. Hayır b. Evet

42. Herhangi bir konuda sinirli/öfkeli olduğunuzda sinirli durumunuzu çocuğunuza yansıttınız mı? (Eşinizle tartıştıktan sonra ya da yapmanız gereken birçok işin yarattığı stresli durumdan sonra normalde kızmayacağınız, sinirlenmeyeceğiniz bir istek ya da olay hakkında çocuğunuza sinirlendiniz, kızdınız, ya da vurdunuz vb.)

a. Kesinlikle evet b. Evet c. Ne evet ne hayır d. Hayır e. Kesinlikle hayır

43. Çocuğunuzla en çok tartıştığınız, çatıştığınız konular nelerdir? (Ders çalışmama, anne babaya karşı gelme vb.)

……

44. Çocuk sürekli ağladığında onu cezalandırmak yerine sakinleştirmeye çalışırım.

a. Çok az b. Biraz c. Ne az ne çok d. Çok e. Çok fazla

45. Çocuğunuzun paylaşmakta sorun yaşadığı konularda kendini ifade edebilmesi için ona destek olur musunuz? (Herhangi bir konuda bir şey paylaşmakta sorun yaşıyorsa ona benimle konuşabilirsin demek vb.)

a. Kesinlikle evet b. Evet c. Ne evet ne hayır d. Hayır e. Kesinlikle hayır

46. Aile içinde gerekli samimi iletişimin büyük oranda sağlıyor musunuz?

a. Kesinlikle evet b. Evet c. Ne evet ne hayır d. Hayır e. Kesinlikle hayır

47. Kendinizi iyi hissetmediğiniz zaman ailenize karşı duygularınızı yansıtmaktan kaçınmak için kendinizi kısıtlar mısınız?

a. Kesinlikle evet b. Evet c. Ne evet ne hayır d. Hayır e. Kesinlikle hayır

48. Çocuğunuza gösterdiğiniz tutum ve davranışların değişiklik gösterdiğini düşünüyor musunuz?

a. Hayır b. Evet

49. Çocuğunuza karşı istek ve direktiflerinizin kararlılık gösterdiğini düşünüyor musunuz?

a. Hayır b. Evet

8.3. EK 2: Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği

Bu sorular çocukluğunuzda ve ilk gençliğinizde (20 yaşından önce) başınıza gelmiş olabilecek bazı olaylar hakkındadır. Her bir soru için sizin durumunuza uyan rakamı daire içeresine alarak işaretleyiniz. Yanıtlarınız gizli tutulacaktır.

Çocukluğumda ya da gençliğimde	**Hiçbir zaman**	**Nadiren**	**Zaman zaman**	**Sıklıkla**	**Çok sık olarak**
1. Evde yeterli yemek olmadığından aç kalırdım.	1	2	3	4	5
2. Benim bakımımı ve güvenliğimi üstlenen birinin olduğunu biliyordum.	1	2	3	4	5
3. Ailemdekiler bana "salak", "beceriksiz" ya da "tipsiz" gibi sıfatlarla seslenirlerdi.	1	2	3	4	5
4. Anne ve babam ailelerine bakamayacak kadar sıklıkla sarhoş olur ya da uyuşturucu alırlardı.	1	2	3	4	5
5. Ailemde önemli ve özel biri olduğum duygusunu hissetmeme yardımcı olan biri vardı.	1	2	3	4	5
6. Yırtık, sökük ya da kirli giysiler içersinde dolaşmak zorunda kalırdım.	1	2	3	4	5
7. Sevildiğimi hissediyordum.	1	2	3	4	5
8. Anne ve babamın benim doğmuş olmamı istemediklerini düşünüyordum.	1	2	3	4	5
9. Ailemden birisi bana öyle kötü vurmuştu ki doktora ya da hastaneye gitmem gerekmişti.	1	2	3	4	5
10. Ailemde başka türlü olmasını istediğim birşey yoktu.	1	2	3	4	5
11. Ailemdekiler bana o kadar şiddetle vuruyorlardı ki vücudumda morartı ya da sıyrıklar oluyordu.	1	2	3	4	5
12. Kayış, sopa, kordon ya da başka sert bir cisimle vurularak cezalandırılıyordum.	1	2	3	4	5
13. Ailemdekiler birbirlerine ilgi gösterirlerdi.	1	2	3	4	5
14. Ailemdekiler bana kırıcı ya da saldırganca sözler söylerlerdi.	1	2	3	4	5
15. Vücutça kötüye kullanılmış olduğuma (dövülme, itilip kakılma vb.) inanıyorum.	1	2	3	4	5
16. Çocukluğum mükemmeldi.	1	2	3	4	5
17. Bana o kadar kötü vuruluyor ya da dövülüyordum ki öğretmen, komşu ya da bir doktorun bunu farkettiği oluyordu.	1	2	3	4	5
18. Ailemde birisi benden nefret ederdi.	1	2	3	4	5
19. Ailemdekiler kendilerini birbirlerine yakın hissederlerdi.	1	2	3	4	5
20. Birisi bana cinsel amaçla dokundu ya da kendisine dokunmamı istedi.	1	2	3	4	5
21. Kendisi ile cinsel temas kurmadığım takdirde beni yaralamakla ya da benim hakkımda yalanlar söylemekle tehdit eden birisi vardı.	1	2	3	4	5
22. Benim ailem dünyanın en iyisiydi	1	2	3	4	5
23. Birisi beni cinsel şeyler yapmaya ya da cinsel şeylere bakmaya zorladı.	1	2	3	4	5
24. Birisi bana cinsel tacizde bulundu.	1	2	3	4	5
25. Duygusal bakımdan kötüye kullanılmış olduğuma (hakaret, aşağılama vb.) inanıyorum.	1	2	3	4	5
26. İhtiyacım olduğunda beni doktora götürecek birisi vardı.	1	2	3	4	5
27. Cinsel bakımdan kötüye kullanılmış olduğuma inanıyorum.	1	2	3	4	5
28. Ailem benim için bir güç ve destek kaynağı idi.	1	2	3	4	5

8.4. EK 3: Genel Ebeveynlik Anketi-Kısa Form

(General Parentıng Questıonnaıre-Short Form)

Aşağıda anne-babalık tutumları ile ilgili bazı ifadeler bulunmaktadır. Sizin bu ifadelerle ilgili fikirlerinizle ilgileniyoruz. Lütfen her bir maddeyi dikkatle okuyunuz. Bazı maddelerin sizin aileniz ya da çocuğunuz için uygun olmadığını düşünebilirsiniz. Lütfen bu maddeleri de olabilecek en yakın şekliyle işaretleyiniz. Bazı ifadeler için ise, "bu şekilde davranmak isterdim ancak davranamıyorum" gibi bir düşünce içinde olabilirsiniz. Lütfen bu maddeleri de gerçekte ne yaptığınızı düşünerek yanıtlayınız.

Lütfen, aşağıdaki ifadeleri sizin için en uygun şekilde işaretleyiniz.

Kesinlikle katılmıyorum (1) Katılmıyorum (2) Kararsızım (3)

Katılıyorum (4) Kesinlikle katılıyorum (5)

Maddeler	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
1. Çocuğumun ne yaptığının her zaman farkında olurum.					
2. Çocuğumun okula giderken hazırlanması için yeterince zamanı olmasını sağlarım.					
3. Kurallara uymadığında çocuğuma vururum.					
4. Her boş anımı çocuğumla geçiririm.					
5. Çocuğumun arkadaşlarıyla olan aktivitelerini takip ederim.					
6. Çocuğumun aile kurallarına uymasını beklerim.					
7. Çocuğumun belirli kurallara uymasını beklerim.					
8. Yanlış bir şey yaptığında çocuğuma vururum.					
9. İyi davranışını ödüllendirme için çocuğuma hoş sözler söylerim.					
10. Çocuğum üzgün olduğunda, içinde neler yaşadığını bilirim.					
11. Çocuğum elinden geleni yaptığında onu överim.					
12. Kurallara uymadığında çocuğumu düzeltirim.					
13. Evdeki sorumluluklarını yerine getirirken zamanını planlaması için çocuğuma yardım ederim.					
14. Çocuğum istediğinde zaman ve enerjimi ona yardım etmek için ayırırım.					
15. Çocuğumun kimleri arkadaş seçtiğinin ve onları nasıl insanlar olduklarının farkında olurum.					
16. Söz dinlemediğinde çocuğuma vururum.					

17. Günlük/haftalık planlamasında çocuğuma yardım ederim.					
18. Çocuğum kendiliğinden bana yardım ettiğinde onu ne kadar takdir ettiğimi belirtirim.					
19. Çocuğumun, onun için ne kadar farkındalık yaptığımın farkında olmasını sağlarım.					
20. Çocuğumdan bir şey yapmasını istediğimde sorgulamadan yapmasını beklerim.					
21. Çocuğumun nerede olduğuna dikkat ederim.					
22. Çocuğumla bolca vakit geçiririm.					
23. Çocuğuma odasını temiz ve düzenli tutmasını öğretirim.					
24. Çocuğumu terbiye etmek için fiziksel ceza uygularım.					
25. Çocuğuma zaman ayırmanın bir yolunu kolayca bulurum.					
26. Çocuğumun fikirlerine saygı duyar, bunları ifade etmesi için cesaretlendiririm.					
27. Çocuğumla yaşadığım sıcak, sevgi dolu anlarımız vardır.					
28. Çocuğumun tam olarak nerede olduğundan her zaman haberim olur.					
29. Çocuğumu kendisine karşı dürüst olması için cesaretlendiririm.					
30. Onu meşgul tutabilecek yeterince etkinliği olması için çocuğumun gününü dikkatle planlarım.					
31. Çocuğum evdeyken ne yaptığının farkında olurum.					
32. Çocuğumun nasıl davranması gerektiğine ilişkin net beklentilerim vardır.					
33. Çocuğum zorlandığında ona yardım ederim.					
34. Onunla aynı fikirde olmasam bile fikirlerini ifade etmesi için çocuğumu cesaretlendiririm.					
35. Çocuğumun evdeki patronun ben olduğunu bilmesini isterim.					
36. Uygunsuz davrandığında çocuğuma vururum.					
37. Bir problemi olduğunda ne yapabileceğini çözmesi için çocuğuma yardım ederim.					
38. Çocuğum bir şeyle ilgili zorlandığında bunu iyi bilirim.					

8.5. EK 4: 3-6 Yaş Çocuğa Sahip Ebeveynlere Yönelik Duygusal İstismar Potansiyeli Ölçeği

Aşağıda çocuğunuza yönelik tutumlarınız ile ilgili bazı ifadeler bulunmaktadır. Her bir maddeyi dikkatle okuyunuz. Size en uygun olduğunu düşündüğünüz maddeyi işaretleyiniz. İfadelere vereceğiniz yanıtların derecelendirilmesi şu şekildedir:

Hiçbir zaman (1), nadiren (2), ara sıra (3), çoğu zaman (4), her zaman (5)

Maddeler	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
1. Çocuğum ağladığı zaman onu cezalandırırım					
2. Çocuğuma her zaman doğruyu söylerim					
3. Çocuğuma güzel sözler söylerim					
4. Çocuğumla alay etmek hoşuma gider					
5. Çocuğumu mutlu etmek için çabalarım					
6. Çocuğumun yardıma ihtiyacı olduğunda her zaman yardım ederim					
7. Çocuğumun isteklerini görmezden gelirim					
8. Çocuğuma duygularımı açıkça belli ederim					
9. Çocuğuma kontrollü davranırım					
10. Çocuğumun yanında kavga etmekte, tartışmalara girmekte sakınca görmem					
11. Çocuğum çok hareketli olduğunda durdurmak için fiziksel ceza uygularım					
12. Çocuğum çok ağladığında ona bağırırım					
13. Çocuğum altını ıslattığı zaman uygun dille açıklama yaparım					
14. Çocuğumun yanında başka birisiyle kavga ederim					
15. Çocuğumu "keşke sende arkadaşların gibi akıllı ve uslu olsan" diye uyarırım					
16. Çocuğum istediğimi yapmadığı zaman onu tehdit ederim					
17. Çocuğumu cezalandırmak amacıyla onu odaya kapatırım					
18. Çocuğum beni dinlemediği zaman onu sevdiği şeylerden mahrum bırakırım					
19. Çocuğum hata yaptığı zaman başkalarının yanında onu azarlarım					
20. Çocuğuma lakap takar ve o şekilde hitap ederim					

21. Toplum içerisinde çocuğumu utandırarak disipline ederim					
22. Çocuğuma sık sık sarılırım					
23. Çocuğumun sorunu olduğu zaman onu dinler ve beraberce çözüm ararım					
24. Çocuğumun beslenmesi ve sağlığı benim için önceliklidir					
25. Çocuğuma sık sık onun ne kadar değerli olduğunu söylerim					
26. Çocuğumu bazen evde yalnız bırakırım					
27. Çocuğumun arkadaşlarını tanırım					
28. Çocuğumun benim yerime kardeşine bakmasında sakınca görmem					
29. Çocuğuma istediğimi yaptırmak için doktor veya iğneyle tehdit ederim					
30. Çocuğumla sohbet ederim					
31. Çocuğum başarısız olduğu durumlarda cesaretlendiririm					
32. Çocuğumun yanında sigara ya da alkol kullanmakta sakınca görmem					
33. Çocuğumun yanında bazen kaba ya da küfürlü konuştuğum olur					
34. Çocuğumun veli toplantılarına katılırım					
35. Çocuğuma isteklerimi yerine getirmediğinde onu bir daha sevmeyeceğimi söylerim					
36. Çocuğumun izlediği programların içeriğini kontrol ederim					
37. Çocuğum her şeyini rahatça bana anlatabileceğini bilir.					
38. Çocuğum beni kızdırdıysa ne yaparsa yapsın onunla konuşmam					
39. Çocuğumun evde olmadığını fark etmediğim zamanlar olur					
40. Çocuğumun okul haricinde arkadaşlarıyla görüşmesini istemem					
41. Çocuğum da olsa öpmekten hoşlanmam					
42. Çocuğuma duygularını rahatça ifade etmesi için ortam hazırlarım					
43. Yalnızca evliliğimi kurtarmak için çocuk sahibi olmakta sakınca görmem					
44. Çocuğumla birlikte eğlenceli aktiviteler yaparım					

45. Güzel giyinen çocukları çevresindeki diğer çocuklara göre daha çok severim					
46. Yapamadığı işlerde çocuğumu zorlamam					
47. Bir işi yapamıyorsa yetersiz olduğunu yüzüne vururum					
48. Eşimle kavga ediyorsam çocuğum benden taraf olmalıdır					
49. Çocuğum gerektiğinde çalışıp evin ekonomisine katkı sağlamalıdır					
50. Tüm çocuklar(ım) gözümde aynı değere sahiptir					

9. ÖZGEÇMİŞ

Kimlik Bilgileri:

Adı ve Soyadı: Kübra AKKUŞ

Doğum Yeri:

Doğum Tarihi:

Eğitim Bilgileri:

2018-Devam İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp Ve Adli Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilimdalı Lisansüstü Programı

2014-2018 İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı

2009-2013 Keşap Anadolu Öğretmen Lisesi

İş Deneyimi:

Unvan: Psikolojik Danışman;

2021-Devam Riyaziyeci Salih Zeki İlkokulu

2019-2020 Atabey Eğitim Kurumları